

BETEKINTŐ

2007/1. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Gyarmati György: Lectori salutem!

Takács Tibor: „... álom lett az egész”
Az 1956 utáni megtorlás módszertanához

Cseh Gergő Bendegúz: Oxfordi egyetemisták két útja a magyar forradalomba

Varga Krisztián: Politikai vagy köztörvényes?
Márász Sándor és társai vizsgálati anyagából

Papp István: Búcsú Rákositól, fogadás Kádárnak
Szabolcsi gúnyversek 1957 februárjából

Krahulcsán Zsolt: „A mi figyelmeztetésünk egy kicsit radikális volt...”
A berni magyar követség elleni támadás, 1958. augusztus 16.

Orbán-Schwarczkopf Balázs: 1986. október: a harmincadik évforduló

Müller Rolf: A forradalom emlékalbuma

Lectori salutem!

Az utóbbi években számos, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött iratokra támaszkodó történeti munka jelent meg. Részben a korábbi rendszer politikai rendőrségének működéséről, részben a közelmúlt olyan más történéseiről, amelyek formálásában tevőlegesen részt vett az egykori biztonsági szolgálatoknak. A közreadott munkák persze egyelőre legfeljebb ha repedéseket jelentenek azon a falon, amelyek mögött rejtőzködve végezték a szolgálatok a – múlttá lett – rendszer biztosítását: a fal "áttörése" még odébb van. Ebből is ered, hogy ezen szervek tevékenységéhez éppúgy tapadnak "öröklött" legendák, mint ahogy időnként újabb – s egymásnak ellentmondó – "visszamenőleges" mitologizálással is találkozhatunk a hazai közbeszédben. (Lásd pl. a szolgálatok egykori alkalmazottainak visszaemlékezéseit, s nagyon különböző "tanúságtevéseit".)

Ezek az "emlékezések" egy szempontból nagyon hasonlatosak a Történeti Levéltárban őrzött iratok zöméhez. A letűnt korszak államvédelmi, állambiztonsági iratainak számottevő része jobb esetben konfabulál, rosszabb esetben pedig – még "tényállításait" tekintve is – egyszerűen hazudik. Informálnak a rendszer működéséről, miközben legalább annyira dezinformálnak – legfőképpen társadalomtörténeti nézőpontból.

A **Betekintő** a fentebb említett repedés tágításához kíván hozzájárulni, kiegészítve azt a "betekintési jogosultságot", amely – az állambiztonsági szaklevéltárát létrehozó 1994. évi XXIII. törvény nyomán – módot adott az egykori politikai rendőrség áldozatainak, az áldozatok utódainak arra, hogy megismerjék a személyükkel (közvetlen felmenőikkel) kapcsolatos állambiztonsági iratokat. Csakhogy – a fentebb mondottakból következően – ezen források jó része olyan, hogy egy az egyben, "in statu nascendi" olvasva azokat, aligha jutnánk közelebb a legalább valószínűsíthető történésekhez. Esetenként még az állambiztonsági verzió szöges ellentéte, mechanikus "antitételezése" is torzképhez vezetne. Ezért olyan forráskritikával közreadott dokumentumok elektronikus tárházának szánjuk a **Betekintő**-t, mely a huszadik századi állambiztonsági vonatkozású levéltári iratok megismerhetőségének egyik fórumán túlmenően, ezen iratok történeti közegbe helyezésére is kísérletet tesz.

A **Betekintő**-t az idén 10 éves levéltár munkatársai indítják útnak, akik az elmúlt évtizedben végzett iratrendező és feltáró munkájuk során szerzett tapasztalataikat ily módon is közkinccsá kívánják tenni. A "rövid huszadik század" időkerében belül viszont mindazon más kollégák hasonló – bevezetővel és jegyzetapparátussal ellátott – forrásközléseit várja a szerkesztőség, amelyek a politikai rendőrség iratain alapuló feltáró munka vesződéses munkáját vállalják. Ezen tárgykörben ugyanis – bármily divatos manapság akár a forrásszövegek narratíváját is egyfajta olvasatként "eladni" – a dokumentumok önmagukban többnyire csak fals történeteket rekapitulálnának. Esetenként épp azon legendákat gyarapítva, amelyeket a letűnt rendszer "utolsó mohikánjai" próbáltak-próbálnak tovább éltetni. Szó sincs arról, hogy törekvéseink nyomán az "egyedül hiteles" olvasat kerül a **Betekintő**-t böngésző érdeklődők elé. Csak hozzá kívánunk járulni ahhoz, hogy ezen oldalak az archiváriusok tudástökéjét hasznosítva segítsék azon korszak megismerését, amikor – Bibó István fordulatát kölcsönözve – egy "dúvad állam" regnált Magyarországon.

A lap fiatal szerkesztőinek is drukkolva vállalkozásuk sikeréhez, köszönti az olvasót

Gyarmati György

Budapest, 2007. január.

Takács Tibor

„... álom lett az egész”

Az 1956 utáni megtorlás módszertanához

Pest megye legtöbb községéhez hasonlóan 1956. október 28-ig Gyón községben sem került sor rendkívüli eseményre. A helyi tanácsi és pártvezetők ugyan fegyveres őrséget szerveztek a középületek (és saját maguk) védelmére, ám rendbontás nem történt. A közeli Sáriban és Tatárszentgyörgyön történt erőszakos események (gyűjtogatások, a tanácsháza berendezésének szétverése) hírére azonban helyi lakosok egy csoportja úgy látta, hogy a hasonlóak elkerülése végett lépni kell. A kezdeményezők között volt D. Szabó Károly 42 éves helyi földműves is.

D. Szabó Károly társaival 1956. október 28-án ment a tanácsházára, amikor ott már a tömeg a begyűjtési iratokat égette. A tanács vezetői közül egyedül jelenlévő Czeróczki Pál VB-elnökhelyettes egyetértésével egy felhívást tettek közé, amelyben aznap délutánra gyűlést hívtak össze a községi nemzeti bizottság és a nemzetőrség megválasztására. Délután meg is alakították az ideiglenes nemzeti bizottságot és a nemzetőrséget. Még aznap a járási székhelyre, Dabasra mentek fegyverért, amit a nemzetőrök között osztottak ki. A következő napokban a nemzeti bizottság intézte a község ügyeit, biztosította a közellátás zavartalanságát. A nemzetőrség örködött a falu biztonsága felett, őrizték a pékségeket, a malmot és minden fontosabb középületet. Intézkedtek a fegyverek összeszedéséről is, amely a községben elsősorban a pártfunkcionáriusok kezén lévő fegyvereket begyűjtését jelentette. Két államvédelmi tisztet is elfogtak, kihallgatták, majd a járási székhelyre, Dabasra kísérték őket.

A nemzeti bizottság elnöke Kalmár László tanító, volt községi jegyző lett, míg helyettesének D. Szabó Károlyt választották meg. Kalmár elsősorban az adminisztratív ügyeket intézte, míg „kifele” inkább D. Szabó képviselte a nemzeti bizottságot. Ő volt az, aki a község részéről küldöttként részt vett a járási nemzeti bizottságot megalakító gyűlésen, ahol fel is szólalt. Aktív szerepe folytán a lakosság őt tartotta a forradalmi szerv elsőszámú vezetőjének, sőt sokan azt hitték, hogy ténylegesen ő a nemzeti bizottság elnöke.

A november 4-i szovjet támadás hírére D. Szabó és a nemzeti bizottság nyugalomra szólította fel a gyóniakat. Nem is történt semmi atrocitás, pár nap múlva mégis szovjet harckocsik jelentek meg a faluban, élükön a járási párttitkárral, Biksza Miklóssal. A tankok azért érkeztek, hogy lefegyverezzék a nemzetőrséget, ami felesleges és otromba erőfitogtatás volt, hiszen pár tucat fegyver összeszedése nem indokolta ilyen erő „bevetését”. A szovjetek és Biksza látogatása tehát rossz hangulatot szült a településen, főleg azok után, hogy pár nap elteltével a közbiztonság védelme érdekében felsőbb engedéllyel újjá kellett szervezni a nemzetőrséget. November 10-én a korábbi (egyébként már október 23-a előtt elmozdított) tanácselnök, Olajkár Antal visszatért a pozíciójába, a VB elnökhelyettesi teendőit azonban D. Szabó Károly látta el. Megválasztására – még a forradalom alatt – törvényes körülmények között, a tanácstagok többségének szavazatával került sor, bár kétségtelen, hogy a választás jóváhagyása a járási tanács részéről elmaradt.

A forradalmi és nemzeti bizottságokat a Kádár-kormány a december 8-án kiadott 17/1956. (XII. 8.) Korm. sz. határozatával oszlatta fel. A rendelkezést azonban már a hivatalos kihirdetés előtt, december 5-én közölte a Népszabadság, az illetékesekkel pedig még korábban, december 4-én közölték annak tartalmát. Bobák Imre, a Dabasi járási tanács vezetésével megbízott VB-titkár ennek alapján szerkesztett egy leiratot, és Domián Ferencsel, a járási nemzeti bizottság volt elnökével, valamint alkalmanként a járási pártbizottság valamelyik vezetőjével együtt sorra járta a járáshoz tartozó községeket, hogy érvényt szerezzenek a kormány rendelkezésének, és visszahelyezzék tisztségükbe az október 23-a után leváltott tanácsi vezetőket.¹ Biksza Miklós ragaszkodott ahhoz, hogy Gyónra a járási pártbizottság részéről ő is velük tartson, pedig Bobákék, mivel tudtak a gyóniak Biksza-ellenes hangulatáról, igyekeztek őt lebeszélni erről, mindhiába. Gyón „nehéz” falu hírében állt, így ezt a községet utoljára hagyták, előre nem is értesítették a helyi tanácsot érkezésükről, sőt Bikszának is csak reggel

szóltak. Ez azt jelentette, hogy – bár várták a járási küldöttség érkezését – D. Szabó és a gyóni vezetők egyáltalán nem tudtak arról, hogy a járási küldöttség éppen december 10-én reggel érkezik a községbe.

A járási küldöttség és a helyiek – Olajkár Antal tanácselnök, D. Szabó Károly valamint a gyóni nemzeti bizottság elnöke, Kalmár László – a gyóni községi tanács épületében tanácskoztak. A helyi vezetők minden további nélkül tudomásul vették a nemzeti bizottság feloszlását, ám a faluban különösen népszerűtlen Czeróczy Pál volt VB-elnökhelyettes (és begyűjtési megbízott) és Tusák Miklósné volt VB-titkár visszahelyezése ellen valamennyien tiltakoztak. Egyedül Biksza Miklós ragaszkodott a személyükhöz, ám – állítólag – a megbeszélés végén ő is belement abba, hogy halasszák el a végső döntést nyugodtabb időkre.

Időközben egyre több helyi lakos gyülekezett a tanácsháza udvarán és a tanácskozás helyszíne melletti szobákban. Minden bizonnyal az épület előtt megálló két hivatali fekete személygépkocsi vonzotta a kíváncsiskodókat, akik között elterjedt a hír: azért jöttek ki a járástól, hogy D. Szabó Károlyt elvigyék. Néhány erőszakosabb falubeli a tanácskozás helyszínére is bement. Őket egy ideig még sikerült visszatartani, ám egyre többen lettek a szobában, hangoskodás, kiabálás, veszekedés támadt. A jelenlévő tagok sérelmeiket sorolták, melyeket elsősorban Bikszának címeztek. Tettlegességre is sor került, Harmincz István megragadta, és egyes szemtanúk szerint arcul is ütötte a párttitkárt. Valamennyi tanú egybehangzó vallomása szerint D. Szabó nyugalomra intette az embereket, mondván, Gyónon eddig semmi probléma nem volt, hát ne legyen ezek után sem. Ő és mások is biztosították Biksza Miklóst arról, hogy semmi bántódás nem éri, csak maradjon a teremben. Ennek ellenére a párttitkár elhagyta a szobát, és voltak, akik úgy látták, hogy már kifelé menet megtöltötte a nála lévő pisztolyt. A tanácsházán lévők közül többen utána rohantak, majd máshonnan is csatlakoztak hozzájuk.

Biksza menekülése során egy vagy két lövést adott le üldözőire (és lehet, hogy egy udvarba is belőtt), majd az őt utoléró Harmincz Istvánt közvetlen közélről mellkason lőtte, és súlyosan megsebesítette. Mindezzel tovább hergelte az oda érkező helyieket, akik – feltehetően egy-két tucat ember – miután utolérték, súlyosan bántalmazták, ütötték, verték, megrugdosták őt. Kis idő múlva a helyszínre érkezett Kövecses Ferenc volt agráregyetemi hallgató, volt politikai elítélt, aki a párttitkár saját fegyverével tarkón lőtte Bikszát. A gyilkosság után rendőri és karhatalmi erők, valamint szovjet katonai alakulatok érkeztek a községbe. Biksza Miklós meggyilkolásának ügyében már december 10-én megindult a vizsgálat, letartóztatatták a párttitkár bántalmazásában – feltehetően – részt vevő Balla Pált, Lakos Pált, Miloszerni Pált és Sziráki Mihályt.

Kövecses, D. Szabó és az üldözésben részt vevő Lakos János elszökött, és a kórházból való hazatérése után bujkált egy ideig Harmincz István is. Ez utóbbi április elején önként feladta magát az ügyészségen, míg a többiek előkerítésére nagy erőket mozgósított a megtorló apparátus. Lakos Jánost 1957. július elején ügynökök jelentései alapján találták meg, míg Kövecses Ferencről bebizonyosodott, hogy nyugatra szökött. A nyomozó hatóságok kezdetben D. Szabóról is azt feltételezték, hogy disszidált, április második felében azonban már olyan adatokkal rendelkeztek, hogy D. Szabó Károly a környékbeli erdőkben bujkál.² Amikor információkat szereztek arról, hogy itthon van, lépéseket tettek a kézre-kerítésére, de eredménytelenül, így ügyében a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya 1957. június 1-én körözési dossziét nyitott.³

D. Szabó Károly Biksza üldözésében nem vett részt, a lelövésénél sem volt jelen, csak jóval az események megtörténte után ment a gyilkosság helyszínére. Az első letartóztatások után mégis jobbnak látta, ha elbújik a rendőri szervek elől. Saját bevallása szerint azért bújt el, mert félt attól, hogy amennyiben beviszik, akkor a rendőrök nagyon megverik. Pár napig nappal az erdőben bujkált, éjszaka pedig otthon az istállóban, a szalmában aludt. Télen az erdőben dolgozott, majd saját földjén elvégezte a tavaszi munkákat. Volt, hogy napokig nem volt otthon, ilyenkor hol felesége nagyanynánál, hol a Lakos Jánost is bújtató, neki kosztot és munkát adó Dormány Pálnál⁴ tartózkodott, vagy a már korábban letartóztatott Lakos Pál feleségének segített a mezőgazdasági munkákban. Ha otthonról nem tudott élelmet szerezni, a szomszédos Tatárszentgyörgyön vásárolt magának. Az embereket nem kerülte, ám ha lehetett, nem

beszél velük. Miután azonban a rendőrség a feleségét zaklatta, sőt el is vitte, nem mert dolgozni, az erdőben és a földeken bujkált, és a gabonakeresztekben aludt. Valószínűleg ekkoriban veszíthette el a személyi igazolványát is.⁵

Az alább közölt dokumentumokból kitűnik, hogy D. Szabót csupán az őt üldöző megtorló gépezet vesztette szem elől, hiszen rengeteg falubeli és környéken lakó személy látta, sőt beszélt is vele. A politikai rendőrség előli bujkálása éppen azért lehetett sikeres, mert sokan segítettek, szállást vagy élelmet biztosítottak neki. Ez egyértelműen a helyi közösség összetartó erejét, a forradalmat leverő hatalommal szembeni ellenállását, a hatalom által üldözött személy iránti általános szolidaritást mutatja. Ez a megállapítás még akkor is érvényes, ha tudjuk, hogy különböző okokból – általában persze azért, hogy magukat mentsek – sokan vállalták a besúgó szerepet is.

Az itt közölt iratok D. Szabó Károly elfogásának történetét az üldözők, azaz a rendőrség politikai nyomozó szerveinek a szemszögéből mutatják be, éppen ezért nem érdektelen megnézni, hogy mindezt az üldözött miként élte át. D. Szabó Károly elmondása szerint kb. egy hónappal elfogása előtt felkereste Lakos Pálnét, aki előadta, hogy ajánlottak neki valakit, aki tudna a férje, a Bicsza-üggyel kapcsolatban szintén letartóztatott (és később börtönbüntetésre ítélt) Lakos Pál ügyében segíteni a büntetés leszállítása érdekében. Lakosné azt mondta D. Szabónak, hogy ez az ember neki is tudna szerezni egy álnévre szóló személyi igazolványt, sőt az illetőt már el is irányította D. Szabó feleségéhez. Pár nap múlva D. Szabó Károlyné arról tájékoztatta a férjét, hogy valóban volt nála a magát Pista bácsinak nevező személy, és megegyeztek abban, hogy 1000 forintért szerez személyi igazolványt és munkakönyvet, és segít munkahelyet is találni D. Szabónak. D. Szabóné azt is elmondta, hogy kifejezetten Lakosné ajánlotta neki, hogy szerezzen a férjének hamis igazolványt.

Pár nap múlva a feleség egy régi igazolványból kiesett képet adott oda Pista bácsinak, de az nem volt szabályos, így D. Szabó másnap átgyalogolt a 20 km-re lévő Kunszentmiklóásra, és csináltatott egy új képet. Ezt egy levél kíséretében átadta a feleségének. A levélben óvatosságra intette Pista bácsit, nehogy a felesége bajba kerüljön, egyben azt is megírta, hogy legszívesebben egy tehenészetben helyezkedne el.⁶ Pár nap múlva a felesége elmondta, hogy találkozott Pista bácsival, aki ragaszkodik ahhoz, hogy személyesen D. Szabónak adja át a személyi igazolványt. D. Szabó Károly bizalmatlan volt, ezért nem ment bele hogy Budapesten legyen a találkozó, hanem a kunszentmiklósi vásártérhez ragaszkodott. Itt kézhez is kapta a személyi igazolványt, odaadta a még hiányzó 600 Ft-t, ám Pista bácsi közölte vele, hogy mindenképpen Budapestre kell menniük, mert a munkakönyv számát még be kell írni, és este utazhatnak is tovább Mosonmagyaróvárra, az új munkahelyre. A jelek szerint sikerült meggyőznie D. Szabót, és felszálltak a Budapestre közlekedő vonatra. Megérkezésük után a Keleti pályaudvar kijáratánál D. Szabó Károlyt őrizetbe vették.⁷

D. Szabó Károly nem tudhatott arról, hogy miután a nyílt nyomozás során nem sikerült őt elfogni, a rendőrség operatív eszközök, mindenekelőtt hálózati személyek, ügynökök munkájának igénybevételevel folytatja a felkutatását. Nagy erőket mozgósítottak, az összefoglaló jelentés szerint 11 ügynököt szerveztek be, hogy figyeljék D. Szabót, aki nem tudhatott arról sem, hogy miután az ügynökök révén sem került rendőrkézre, a nyomozó szervek a helyzetnek megfelelő operatív kombinációt alkalmaztak az elfogásához, kihasználva azt, hogy elvesztette a személyi igazolványát. „Bujdosó” fedőnevű ügynököt megbízták azzal, hogy beszéljen D. Szabóval és a feleségével, mondja el nekik, hogy ismer egy Pista bácsi nevezetű embert, aki jó pénzért tud személyi igazolványt és munkakönyvet szerezni.

D. Szabó Károly úgy gondolta, hogy a hamis iratok birtokában valahol munkába áll, és amennyiben továbbra is keresik, családotól nyugatra szökik. „Bujdosó” ügynök Pista bácsit, aki „Csanaki János” néven szintén ügynök volt, összeismertette D. Szabó feleségével, ezzel az ő szerepe az operatív játszmában be is fejeződött. „Csanaki” – az operatív szervek utasításának megfelelően – ragaszkodott ahhoz, hogy csak személyesen hajlandó átadni D. Szabónak az igazolványokat, ami megfelelő alkalmat biztosított az állambiztonsági szervek számára, hogy elfogják D. Szabót. Az akció – mint láttuk – sikerrel járt, és 1957. augusztus 17-én a Keleti pályaudvaron a rendőrök letartóztatták D. Szabó Károlyt.

Az operatív kombináció sikere azon múlt, hogy sikerült elaltatni D. Szabó Károly óvatosságát. A letartóztatásában írt önvallomásában mindenesetre számos jelét adta annak, hogy – utólag – több momentum is gyanús volt neki. Mikor Lakos Pálné először beszélt neki a segítőkész ismeretlenről, és ő óvatoskodott, Lakosné biztatta, hogy nem lesz semmi baj, és ő hajlandó pénzzel is segíteni őt. Önvallomásának ehhez a részhez D. Szabó utólag pár sort szúrt be: „Én kissé csodálkoztam hogy ő az én ügyem ennyire képviseli.” Hiszen, mint írja, sem ő, és tudomása szerint a felesége sem kérte Lakosnét semmi ilyesmire. Mikor a Kunszentmiklósról Budapestre menő vonatútról írt, megjegyezte: „Nekem az ügy nem tetszett.” Olyan ideges volt, hogy alig tudott útitársára figyelni, mint írja, teljesen meg volt keveredve. Gyanakvását jelzi, hogy azon gondolkodott, Soroksárnál leszáll és elmegy az édesanyjához. (Erről a momentumról „Csanaki” is beszámolt.) Pista bácsi azonban maradásra bírta, és egy vendéglőt ajánlott a Keletinél. „De csak álom lett az egész, mert mint a vonatról leszálltunk, néhány lépésre engem letartóztattak.” – írta D. Szabó Károly.⁸

A közölt iratokból is kitűnik, hogy a D. Szabó Károly elleni ítélet gyakorlatilag már a vizsgálat befejezése előtt, még a bujkálása alatt megszületett, méghozzá politikai döntés eredményeképpen. Biksa Miklós volt a legmagasabb szintű pártfunkcionárius, akit november 4-e után meggyilkoltak, következésképpen az ügy országos jelentőséget kapott. Kádár János a Pest megyei pártbizottság 1957. február 17-ei ülésén foglalkozott az esettel: „Mi a törvényes rend hívei vagyunk. De ha nincs meg a tettes, ki kellett volna menni abba a községbe, ahol megölték a Bikszát és elővenni azt a horthysta patkányt, azt a 10-et, amelyik ott a vezérkedést átvette, és úgy ellátni a bajukat, hogy az életbe[n] eszibe ne jusson a községben ilyet tenni.”⁹ Kádár szavairámutatnak, hogy a hatalom számára nem az ügy tisztázása és a tettesek megbüntetése volt a célja, hanem a szigorú megtorlás és elrettentés. A Biksa-gyilkossággal kapcsolatban 1957. március 8-án meghozott első ítélet Balla Pált és három társát 2 és fél évtől 7 évig terjedő börtönbüntetéssel sújtotta, másodfokon azonban október 22-én Ballát halálra ítélték, és két társának a büntetését is felemelték.¹⁰ Ugyanezen a napon hozott jogerős ítéletet a Legfelső Bíróság Harmincz István és társai ügyében is, amelyben (a Biksa által lelőtt!) Harmincz, valamint Lakos János szintén halálbüntetést kapott.¹¹ A halálos ítéletet mindhármukon 1957. október 25-én hajtották végre. (Kalmár Lászlót majdnem egy évvel később, 1958. szeptemberében ítélték négyévi börtönre.¹²)

D. Szabó Károly Biksa Miklós üldözésében és megverésében egyáltalán nem vett részt, sőt a helyszínen sem járt, ezért vele kapcsolatban a megtorlás azt igyekezett bizonyítani, hogy ő szervezte az embereket a tanácsházához, azaz Biksa meggyilkolását ő készítette elő és szervezte meg. Az nem számított, hogy – bár előbb-utóbb várható volt a járásiak látogatása – D. Szabó Károly nem tudott, nem is tudhatott arról, hogy a járási küldöttség éppen december 10-én fog Gyónra jönni, és azt sem, hogy Biksa Miklós is a küldöttség tagja lesz. Az sem nyomott semmit a latban, hogy D. Szabó egész magatartása arra irányult, hogy elkerüljék a súlyosabb atrocitásokat és tettegességet, és a tanácsházán nyugalomra intette az embereket. Következésként tagadása és kiállása miatt a bírósági tárgyalásra elfogása után csak 10 hónappal került sor. A korábbi két perben meghozott súlyos ítéletek, és a három végrehajtott kivégzés után D. Szabó sem számíthatott enyhe ítéletre: 1958. június 28-án a Pest Megyei Bíróság Major Miklósné elnöklete alatt álló népbírósági tanácsa első fokon népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezet vezetésének büntette miatt életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte.¹³ Másodfokon a Legfelső Bíróság Borbély János vezette népbírósági tanácsa ezt megváltoztatva D. Szabó Károlyt halálra ítélte. A halálos ítéletet 1959. január 14-én, a budapesti Markó utcai börtön udvarán hajtották végre. (A perben mind első, mind másodfokon – távollétében – halálra ítélték Kövecses Ferencet is.)

Az itt közölt dokumentumok D. Szabó Károly eredetileg K-588 számú körözési dossziéjában találhatóak, melynek a levéltári jelzete ÁBTL 3.1.5. O-9747. A szövegeket az eredetinek megfelelően teszem közzé, egyedül a nyilvánvaló elírásokat és a helyesírási hibákat javítottam. Az iratok a rajtuk jelzett titkos és szigorúan titkos minősítésüket elvesztették.

Dokumentumok:

1. Javaslat D. Szabó Károly körözési dossziéjának felállításáról, 1957. június 1.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztálya

Titkos!

Tárgy: Szabó Károly gyóni
lakosról körözési
dosszié felállítására

J a v a s l a t
B[uda]pest, 1957. június 1-én.

Az 1956. októberi ellenforradalom idején Gyón községben is létrejött a Nemzeti Bizottmány és a nemzetőrség. A nemzeti bizottmány vezetőjének megválasztották Szabó Károly (Ócsa, 1924. I. 18. a.: Barizs G. Margit¹⁴) Gyón, Vay u. 7. sz. alatti lakost.

Majd 1956. nov. 4-e után, amikor is az ellenforradalmi erőket a szovjet csapatok levették, visszahúzódnak kényszerítették, Gyónon továbbra is fennállt az ellenforradalom által kinevezett és megválasztott nemzeti bizottmány és nemzetőrség. Mindezt látva a dabasi járási MSZMP Intézőbizottsága, Biksa Miklós elvtárs vezetésével hozzálátott a járás területén az ilyen góccok felszámolásának. A nemzetőrséget sikerült is felszámolni a szovjet elvtársak támogatásával, majd ezután Biksa elvtárs harmadmagával kiment Gyón községbe, hogy megszüntesse az ellenforradalom által választott nemzeti bizottmányt és a közigazgatás élére újra a községi tanácsot állítsa.

Azonban a nemzeti bizottmány elnöke, Szabó Károly, valamint a nemzetőrség parancsnoka, Harminc¹⁵ István és társai már okt. 30. és nov. 4-e között keresték Biksa elvtársat, őrizetbe akarták venni, azonban ezen idő alatt nem találták. Most amikor tudomást szereztek, hogy Biksa elvtárs megy ki a községbe a Nemzeti Bizottmányt leváltani, már előre megegyeztek abban, hogy Biksa elvtársat elintézik (meggyilkolják). Ezen elhatározásuk már előzőleg létrejött, amikor is Biksa elvtárs a szovjet elvtársak segítségével a nemzetőrséget feloszlatták [sic!]. Ugyanezen a napon még este összejöttek és megbeszélték, hogy valamilyen formában bosszút fognak állni Biksa elvtárson.

Ezen tervüket 1956. dec. 10-én végre is hajtották, amikor is Biksa elvtárs kint volt Gyón községben a nemzeti bizottmány feloszlata céljából. Nevezettek a megbeszélés megzavarására előre felkészültek és amikor Biksa elvtársék tárgyalásokat folytattak a község vezetőivel, Szabó Károlyék tömeget toborozva maguk köré, benyomultak a helyiségbe és Harminc István vezetésével tetteleg bántalmazni kezdték Biksa elvtársat. Ki látva szorongatott helyzetét menekülni próbált, azonban üldözőbe vették, dulakodni kezdtek, majd fegyverét elvéve tarkón lötték.

A fenti cselekményben aktívan részt vett Szabó Károly, Harminc István, Lakos János és Kövecses nevezetű személyek. Azonban az igazságszolgáltatás elől Kövecses külföldre szökött, Harminc István[t] és Lakos Jánost őrizetbe vettük, Szabó Károly pedig illegalitásba vonult. Így Szabó Károly után ill. tartózkodási helyének felderítésére ügynöki nyomozást vezettünk be, melynek tervszerűbb levezetésére körözési dossziét nyitunk.

Fentiek alapján kérem a körözési dosszié megnyitásának engedélyezését.

Böszörményi Mihály
rny. szds.
alosztályvezető

Tóth István
rny. fhdgy.
operatív tiszt

Engedélyezem:
Havasi László
rny. őrgy.
osztályvezető

G: PE/r. írnok
Kész.: 1 péld.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 9–10. Gépelt eredeti Böszörményi Mihály, Tóth István és Havasi László aláírásával.]

2. Jelentés D. Szabó Károlyról, 1957. június 13.

J E L E N T É S

Jelentem, hogy Szabó Károly gyóni lakos ellenforradalmár, körözés alatt álló személlyel kapcsolatban az alábbiakat állapítottam meg.

Zsíros András örkényi termelőszövetkezet elnöke elmondotta, hogy szerinte, ahogy ezt az emberek beszélgetéséből kivette, Szabó Károly tatárszentgyörgyi út esői¹⁶ részen lévő Lakos-tanyán is megfordulhat. Ő maga is látott napközben több férfi személyt a tanya körül dolgozni. Tehát feltehető, hogy úgy Szabó Károly, mint Lakos János körözés alatt álló személyek a tanyán időközönként megjelennek.

A Lakos-féle tanya a szentgyörgyi úton lévő lőtérsorompó környékén van. Zsíros András megígérte, hogy ő saját maga is igyekszik Szabó Károly hollétét felderíteni, a felderítésbe bevonja a tsz megbízható juhászát is, ki a lőtér területén legeltet, észrevételeit azonnal telefonon vagy személyesen azonnal jelenti.

Opoczki Istvánné Gyón, erdőalatti lakos Szabó Károlyval kapcsolatban elmondotta, hogy Szabó Károly két esetben április és május hóban, a pontos dátumot megmondani nem tudta, lánya erdőalatti úton lévő lakásába bezörgetett, hogy engedjék be a lakásba, de Szabó a lakásba bebocsátást nem kapott, így továbbment.

Továbbá elmondotta, hogy Szabó Károly szőlőföldje a háza mögött Gyón felé eső részen a negyedik szőlőterület az út felőli részen, koronatóvises bokros résszel van elkerítve.

Elmondotta Opoczkiné, kint a szőlőben ebédidő alatt az asszonyokkal összejöttek beszélgetni, mindjárt a Szabó Károly ügye hozódott fel. Az asszonyok felhozták, hogy miért nem fogják el a Szabót, mikor szabadon járkal, legtöbb esetben özv. Nyistryák Józsefné szül. Galacz Mária Vacsi út végén az öreg országútnál lévő tanyáján látták Szabót tartózkodni. Szabó Károlynak Visnyák Józsefné rokona, ugyanakkor Szabó Károly földterülete is a Visnyák-tanya közelében van.

A fentiekből következtetve feltehető, hogy Szabó Károly a gyóni lakásáról a szőlőföldjét érintve Visnyák-tanyára és a tanya környékén lévő földjére a vacsi úton közlekedik. Szükségesnek tartanám a vacsi út és a Visnyák-tanya környékének megfigyelését.

Ruppné Gyón, Vay Sándor utcai lakos elmondotta, IV. h[ó] 9-én vasárnap este felé Szabó Károly lakásán megjelent Fikó Lajos Gyón, Kálvin utcai lakos és Szabó lakásáról kerékpárral, és a kerékpáron egy megpakolt szatyorral távozott el. Megjegyezni kívánom, hogy Fikó Lajos Szabó Károly közeli rokona, tehát feltehető, hogy Szabó részére vitt ennivalót.

Dabas, 1957. június 13.

Tóth József
alhg.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 31. Gépelt eredeti Tóth József aláírásával.]

3. A dabasi rendőrkapitányság jelentése D. Szabó Károlyról, 1957. június 19.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Dabasi Járási Kapitányság

J e l e n t é s

Dabas, 1957. jún. 19.

Jelentem, hogy f. hó 19-én megjelent a Dabasi kapitányságon Petrán János telepőr, Sári, Fő út 129. szám alatti lakos azzal, hogy tájékoztatásképpen Szabó Károly ügyében az alábbiakat adja elő:

Jún. hó 18-án az esti órákban kb. 20 h tájban a Sári községben lévő vendéglőben volt, amikor odament hozzá egy általa ismert személy (név szerint nem ismeri), aki bőrkereskedéssel foglalkozik, és közölte, hogy a Sári község határában jött Peszéradacról, miközben Sári község határában a mánteleki részen egy fenyves mellett megállt pihenni ill. hogy az ennivalóját elfogyassza. Amikor leült az árokspartra, megjelent előtte egy általa ismeretlen személy és ennivalót kért tőle. Erre a bőrös közölte velem, hogy nekem is kevés van, de azért kb. felét neki adta ennivalóját az ismeretlen személynek [sic!]. Majd az ismeretlen személy kérte a bőröstől a kerékpárját azzal, hogy beszalad a legközelebbi tanyára (meg is említette a tanya nevét), és visszahozza a kerékpárját. A bőrös a kerékpárját nem adta oda, mivel nem ismerte a személyt. Mikor a kosztot elfogyasztotta a személy, a bőrös otthagya, mivel ő maga félt tőle.

Az az idő, mikor a bőrös találkozott a személlyel, kb. 18-19 óra lehetett. Ezután Sári községbe[n] betért az italtoltba és ott mondta el nekem, hogy mi történt útközben. Ezt azért mondta el nekem, mert engem ismert ill. bőrt szokott vásárolni tőlem. Elmondta, hogy az illető lehetett kb. 40 év körüli. A ruházatára már nem emlékezett. Mivel tájékozódva vagyok arról, hogy Szabó Károly gyóni lakos szökésben van és beszélgettem is az illető op. tiszttel ebben az ügyben, így az a gyanú merült fel bennem, hogy nem-e Szabó lehetett az a személy, aki ennivalót kért az említett bőröstől.

Juhász István
rny.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 30. Gépelt eredeti, aláírás nélkül.]

4. „Csanaki János” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. július 29.

(Másolat)

Budapest, 1957. július 29.

D. Szabó Károly földműves
sz.: 1924. jan. 18. Ócsa
A.: Maris Malvin
apja: Szabó István
Lak.: Gyón, Váji [sic!] S. u. 7. sz.

J e l e n t é s

Jelentem a következőket. Gyónra 1957. VII. 28-án de. 10 h[-kor] érkeztem. Lakosné, mielőtt a faluban [sic!] értem volna, motorkerékpárral utolért. Először Lakosnéhoz, azután az udvaron keresztül Szabónéhoz mentem. Szabóné egy igen rafinált, keveset beszélő asszony. Elmondotta, hogy szokott találkozni férjével, de jelenleg nem tudja, hogy hol van. Megállapodtunk szerdán reggel 7 órába[n]. Akkor a pesterzsébeti nagycsarnok főbejáratánál fogom várni, addig ő beszél a férjével, mert nem tudja, hogy

férjének mi a szándékai. Azt elárulta, hogy Jugoszlávia felé akar menni, ha készen lesznek a papírjai. Az igazolvány kiállítását igen pontosan írta elő, ill. rendelte meg, sokallta a 2.000 Ft[-t]. Egyezzerben alkudott meg. A kérése, hogy álnéven (Kovács) szerepeljen. Igen felhívta a figyelmem, hogy a ...¹⁷ hátul a könyvben szabályszerűen benne legyen. A legnagyobb súlyt a munkakönyv megszerzésére fordította.

Én lebeszéltem a jugoszláv útról, inkább az osztrák határt mondtam, és vállaltam esetleg 10.000 Ft[-ért] segítségét. Ha itt akar maradni, a Sz[ent]endrei erdészethez fogom munkára ajánlani.

Először beszélnem kell veled, ettől tettem függővé a további intézkedéseimet.

Ez az asszony igen óvatos és hallgató, kevésbeszédű zsugori paraszt. Éles, gyors gondolkodású, figyelmes, értelmes nő.

A legkisebb dolgokra is felfigyel. Véleménye szerint *őt jelenleg nem figyelik.*

Véleményem: A nővel foglalkoznom kell, a bizalmát még jobban kell felkeltenem.

Az igazolványt szerdán el kell készíteni – bélyeg nélkül –, hogy megmutassam, hogy már intézkedtem – részben. Elővigyázatosságból kérem az intézkedést, hogy esetleg szerdán férjét odarendelte Erzsébetre, mert megmondottam, hogy neki nem tanácsos egy idegen ...¹⁸ férfi igazolványt piacon magával hordani.

És nagyon fontos, hogy én beszéljek férjével *kitanítás végett.* Ezt meg is ette, és ilyen értelemben váltunk el. Az én javaslatom az volt, hogy jobb a fővárosban a bujkálás, mint a tanyákon.

„Csanaki János” sk.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 32. Gépelt egykorú másolat, aláírás nélkül.]

5. „Bujdosó” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. július 30.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Dabasi Járási Kapitányság
Politikai Nyomozó Kirendeltség

„Szigorúan titkos”
Különösen fontos.

Adta: „Bujdosó”
Vette: Espár Ferenc r. törm.
Idő: 1957. július 29-én 22. 30

J e l e n t é s

Dabas, 1957. júl. 30.

Jelentem, hogy „Bujdosó” fn. ügynök 1957. július 29-én este szóban az alábbiakat jelentette:

1957. július 29-én kb. 0,3 h-kor lakásomon Szabó Károly felkeresett. Miután beengedtem lakásomra, közölte, hogy bent nem lehet tartózkodni, inkább menjünk ki és ott beszéljünk, hozzak magammal pokrócot és vegyek sötét ruhát magamra. Én a kérésnek eleget tettem, ami után kivonultunk a tanyáról az erdő felé vezető úton. Mikor az erdő felé értünk, Szabó mondta, hogy az erdőbe ne menjünk, hátha ott tartózkodik valaki, így az erdő melletti búzatarlóra mentünk, és a búzacsomók között folytattunk kb. másfél órás beszélgetést.

Szabó beszélgetését azzal kezdte, hogy olyan értesülései vannak, hogy az utóbbi időben nem nagyon keresik, mindenestre ha elfogják, egypár emberre olyan vallomást tesz, akiket vele együtt ill. vallomása alapján le fognak tartóztatni, többek között hivatkozott

Czeróczi Pál Gyón község tanácselnökére is. Továbbiakban elmondja még, hogy amennyiben a személyi igazolvány rendbe[n] volna, azt érvényesíttetni tudná, vagy új személyi igazolványt tudna szerezni, elhagyná ezt a területet, vagy legjobb esetben külföldre távozna. Ezek után Bujdosó közölte vele, hogy valószínű személyi igazolvány kérdése, annak megszerzése sikerülni fog, mert ő is lehetőség szerint megtesz mindent, hogy ebben a kérdésben segítse.

Bujdosó elmondta azt is, hogy ebben az ügyben már Budapesten intézkedett, ahol ráakadt egy régi ismerősére, aki jelenleg jó beosztásban van, és valószínű, hogy tud személyi igazolványt szerezni. A budapesti emberrel való beszélgetés alapján úgy tudom, volt is lent ebben az ügyben tárgyalni Szabó feleségével, amit ugyancsak közölt Bujdosó Szabóval. Bujdosó elmondása szerint Szabó teljesen egyetértett Bujdosó segítségével, ill. azzal, hogy részére személyi igazolvány kérdését rendezzék, éppen ezért egy találkozót beszéltek meg, amit 1957. aug. 4-én éjfél után, vagyis 5-én hajnali órákra terveztek, hogy ezen a találkozón Bujdosó tájékoztatja Szabót személyi igazolvány megszerzésének eredményéről.

Ügynökünk érdeklődött, hogy jelenleg hol tartózkodik, azonban erre konkrét választ nem adott. Szabó elmondja, hogy egy helyen nem sokat tartózkodik, most jelenleg Tatárszentgyörgyre távozik. Az ügynök elmondása szerint fegyver nem volt nála. [...]¹⁹

Bujdosó közölte azt, hogy vasárnap, azaz 28-án megjelent Budapestről Szabónénál az a bizonyos Pista bácsi, aki Szabó személyi igazolvány ügyében fog intézkedni. Elmondása szerint hosszabb ideig beszélgetett Szabóné és a „Pista bácsi”. A „Pista bácsit” ügynökünk kísérette ki az állomásra miután Szabóné és közte lefolyt beszélgetésének vége lett. Miután kikísérte, ügynökünk visszatért lakására, ahol őt Szabóné felkereste. Szabóné érdeklődött ügynökünktől, hogy az a Pista bácsi mennyire megbízható, „nem akarja-e átverni mindkettőjüket”. Ügynökünk erre Szabónéval közölte, egészen nyugodtan megbízhat benne, ő ismeri jól, és ebben az ügyben biztosan segít, mert ő is a régi rendszer embere stb. Ezek után Szabóné megnyugodott. Ennek ellenére bizonyos fokú ill. nagy konspiráció mutatkozik Szabóné részéről, mivel a Pista bácsi és közötte lefolyt beszélgetésről ügynökünket nem tájékoztatta, ugyanis míg ügynökünk Pista bácsit az állomásra kikísérte, egymás közt bizalmas beszélgetés folyt le, amikor Pista bácsi elmondta, hogy Szabónéval egy budapesti beszélgetést beszéltek meg (a pestszenterzsébeti vásárcsarnokban), ahol Pista bácsi közölni fogja az általa tett intézkedéseket. Pista bácsi azt elmondta, hogy Szabóné közölte vele, hogy jelenleg a férje tartózkodási helyéről nem tud, de fel fogja venni vele a kapcsolatot. Szabóné ügynökünkkel közölte, hogy a pénz nem számít.

„Bujdosó”

Kiértékelés:

Az ügynök jelentéséből kitűnik, hogy a feladatát jól hajtotta végre, ill. az általunk tervezett kombináció sikerülni fog.

Az eddigi magatartásából azt tapasztaljuk, hogy munkája során dekonspirációt nem követett el. [...]²⁰ Találkozás alkalmával meg lett nyugtatva és kioktatva arra vonatkozóan, hogy legyen egészen nyugodt, mi mindent ki fogunk dolgozni, ill. az ő személye nem lesz veszélyeztetve. Kioktattuk olyan irányban is, és már az előző kioktatás alapján ügynökünk felhívta Szabó figyelmét, annak ellenére, hogy nem igen keresik most, sose tudjuk, mikor ütközik bele a nyomozókba, éppen ezért még jobban kell vigyázni. A találkozó ill. kioktatás után ügynökünk a találkozóról megnyugodva távozott el.

Megjegyzés:

Mivel egy új helyzet állott elő, vagyis ügynökünk és Szabó között kapcsolat jött létre, ennek megfelelően megbeszélést folytatunk a megyei főkapitánysággal, és amiben szükséges, új intézkedéseket vezetünk be. Lehetséges lesz az, hogy ügynökünk és Szabó

között megbeszélte találkozó ideje közben előkészítjük azt, hogy a mi terveink szerint ügynökünk Szabót oda vezesse, ahova mi akarjuk.

Tehát az ügynök feladata:

Az ügynök feladatul kapta, hogy figyelje Szabóné magatartását, hogy nem tapasztal-e valami változást magatartása körében a Pista bácsival való kapcsolattartás létrejötte után. Igyekezzen azon, hogy megtudja, Szabóné felvette-e a kapcsolatot férjével. Feladatul kapta, hogy a legközelebbi találkozó időpontjáig vegye fel Szabónéval a kapcsolatot, és közölje vele, hogy férjével találkozott, és hosszabban elbeszélgetett vele. Ügynökünk meg fogja erősíteni Szabóné előtt férjének személyi igazolvány problémáját, ami által jobban előidézzük Szabóné érdeklődését az ügyben. Egyben elérjük azt, hogy ügynökünk és Szabóné között a bizalom még mélyebb lesz.

A legközelebbi találkozó 1957. aug. 2-án 22. 30-kor lesz megtartva az általunk megbeszélte helyen.

Juhász István r. hdgy.

Espár Ferenc r. törm.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 33–34. Gépelt eredeti Juhász István és Espár Ferenc aláírásával.]

6. „Bujdosó” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. augusztus 7.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Dabasi Járási Kapitányság
Politikai Kirendeltség

„Szigorúan titkos”

Adta: Bujdosó
Vette: Espár Ferenc r. törm.
Idő: 1957. aug. 6-án

J e l e n t é s

Dabas, 1957. VIII. 7.

Jelentem, hogy 1957. VIII. 6-án Bujdosó fedőnevű ügynökünk szóban az alábbiakat jelentette:

Az ügynök elmondása szerint legutolsó ill. az utolsó előtti találkozó között Szabónéval csak 6-án reggel találkozott.

A találkozó alkalmával Szabóné elmondta, hogy férjével nem találkozott az elmúlt hét folyamán és a korábbi jelentés szerint sem találkozott vele. 1957. VIII. 4-én férjének ebédet küldött. Azt, hogy kivel küldte el, nem nevezte meg, hanem a beszélgetés későbbi részén elmondta, hogy volt Havasi Andráséknál, Sinkó Páléknál, valamint édesanyjánál.

A továbbiakban elmondta Szabóné, hogy 10-én fog találkozni Pista bácsival a pesterzsébeti vásárcsarnokba[n], mikor át fogja adni a személyi igazolványhoz szükséges fényképeket. Ugyanis az előző fényképet Pista bácsi visszaadta azzal, hogy az nem jó.

Szabóné elmondja, hogy péntekig a fényképeket férje neki el fogja juttatni, hogy a szombati találkozóra azokat elvihesse.

Elmondja még azt is Szabóné, hogy nem ő tartja közvetlen a kapcsolatot férjével, mert őt hátha lefigyelik. A személyi igazolvány ügyben férjével más személyen keresztül tartja a kapcsolatot, ennek a személynek a nevét azonban ügynökünkkel nem közölte. Tehát elmondta, hogy ha kész lesz a személyi igazolvány, akkor a Pista bácsit össze fogja hozni férjével, és erről a területről más területre fog elmenni és munkába helyezkedik el pár hónapig. Amennyiben ezen idő alatt is keresni fogják, akkor foglalkozik disszidálási szándékkal, úgy hogy a családját is viszi magával. Ezzel kapcsolatban Szabóné elmondja, hogy ő nem hajlandó ill. nem akarja a vagyonát itt hagyni.

Szabóné még azt is elmondta, hogy azt beszélnek a faluban, hogy férje erdész ruhában és női ruhában jár, de ez nem igaz – azt mondja Szabóné –, de ha már ezzel foglalkoznak, ő ennek csak örül, mert ezzel is félrevezetik a hatóságokat. Itt a beszélgetés megszakadt, mivel Szabóné édesanyja jött.

Az ügynökünk Szabónéhoz kb. egy fél óra múlva visszatért, amikor még Szabóné édesanyja ott volt, és így a beszélgetést tovább nem folytatták, és ügynökünk végleg eltávozott.

Ügynökünk elmondja, hogy kint a határban találkozott Maczkó Mihálynéval (az egyik mezőőr felesége), aki elmondta, úgy tudja, hogy Szabó kint a Peszéreken, a nagy erdőben lévő szovjet bunkerokban tartózkodik. Maczkóné azt nem mondta el, hogy kitől hallotta a fenti kijelentését annak ellenére, hogy ügynökünk ezt kérdezte tőle.

A találkozó alkalmával ügynökünk feltételezi, hogy Maczkó Mihályné a fenti értesüléseit Sinkó Páltól szerezhetette, mivel rokonságban vannak egymással, és valószínű, hogy Szabó ügyét meg szokták tárgyalni.

„Bujdosó”

Kiértékelés:

Az ügynök jelentésében foglalkozik Havasi Andrással, akiről olyan feltételezéseink vannak, hogy Szabóné megbízásából ő tartja férjével a kapcsolatot. Foglalkozik még Sinkó Pállal is, akiről már előzőleg is jelentett, hogy egy időben együtt kaszált Szabóval, valamint élelmet is hordott neki. Foglalkozik még Maczkó Mihálynéval, aki szoros kapcsolatban áll Sinkó Pálékkal. Az eddigi adatok alapján újabb következtetéseink vannak, hogy Sinkó és Havasi jelenleg is tartják Szabóval a kapcsolatot, és Maczkóné, aki ezekhez jár, fenti értesüléseit tőlük szerezte.

Megjegyzés:

Sinkó Pál és Havasi Andrásról már ügynökünk előzőleg előbb is jelentett, akiket úgy jelölt meg, mint Szabóék bizalmasait. Ugyanerről Ravasz fedőnevű ügynökünk is már régebben jelentett, aki ugyancsak hasonlóképpen foglalkozott a fentiekkel.

Az ügynök a találkozáson elmondja, hogy olyan feltételezései vannak, hogy a személyi igazolvány ügy közvetítésében Havasi András játszik közre. Ezt abból feltételezi, hogy Havasi nemcsak az októberi események alatt, hanem már azelőtt is szoros kapcsolatban állt Szabóékkal. Ezt megerősíti azzal, hogy Szabóné elmondta, hogy jelenleg is tartja a kapcsolatot Havasiékkal.

Az ügynök feladata:

Az ügynök feladatul kapta, tudja meg, hol vannak a szovjet tüzelőállások ill. bunkerok, ahol a feltételezés szerint Szabó tartózkodik, erről igyekezzen lehetőleg pontos adatokat szerezni, valamint lerajzolni azokat. Vegye fel a kapcsolatot Sinkó Pállal, de főleg Maczkó Mihálynéval, és ha alkalma lesz, Havasi Andrással is.

Az ügynök magatartási vonala:

Ki lett oktatva arra, hogy ne hagyja feltűnően érdeklődjön Szabó ügye iránt, mert gyanúba kerülhet a feltűnő érdeklődéssel. Fejezze ki sajnálkozását Szabóval kapcsolatban, és úgy tüntesse fel saját személyét, mint aki teljes készséggel segíteni akar Szabónak.

Juhász István r. hdgy.

Espár Ferenc r. törm.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 11–12. Gépelt eredeti Juhász István és Espár Ferenc aláírásával.]

7. „Bujdosó” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. augusztus 13.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Dabasi Járási Rendőrkapitánysága

„Szigorúan titkos”

adta: „Bujdosó”
vette: Espár Ferenc r. törm.
idő: 1957. augusztus 12.

J e l e n t é s
Dabas, 1957. augusztus 13.

Az ügynök a találkozó alkalmával szóban az alábbiakat jelentette:

Szabónéval való beszélgetése folyamán Szabóné elmondta, hogy szerdán találkozik Budapesten „Pista bácsival”. A találkozás pontos helyét nem jelölte meg. Szabóné elmondja, hogy ezen a találkozón beszél meg a személyi igazolvány átadásának, illetve átvételének pontos helyét és idejét. Elmondja továbbá, hogy ez azért is válik sürgősen szükségessé, mert Szabó azt a kijelentést tette, hogy amennyiben a legrövidebb időn belül nem kapja meg az új személyi igazolványát, akkor jelentkezik az illetékes rendőrségen.

Az ügynök elmondja, hogy felvette a kapcsolatot Sinkó Pállal, aki úgy nyilatkozott, hogy az utóbbi időben nem látta és nem is találkozott Szabóval. Havasi Andrással az ügynök a kapcsolatot még nem tudta felvenni.

„Bujdosó”

Kiértékelés: Az ügynök jelentésében foglalkozik Szabó Károlynéval, valamint Sinkó Pál személyével. Ugyanis a fenti információt, a fenti értesítéseket tőlük szerezte az ügynök. A jelentésből kitűnik, hogy Szabó a személyi igazolvány kérdéséről várja a további jövőjét.

Megjegyzés: Az ügynök a feladatát nem hajtotta végre 100%-osan, arra hivatkozik, hogy nem volt ideje felvenni a kapcsolatot a megadott személyekkel. Megígérte, hogy a legközelebbi találkozóra, amely 16-án lesz megtartva, felveszi velük a kapcsolatot. Az ügynök ki lett oktatva arra, hogy ezután kézzel írott jelentést hozzon a találkozóra. A jelentést részletesen írja meg, kivel, hol és mit beszélt meg stb.

Feladata: Az ügynök feladatul kapta, hogy legközelebbi találkozóra jelentsen Havasi András személyéről, továbbá Sinkó Pállal is vegye fel a kapcsolatot és beszélgessen el Szabó Károlynéval is. Fejezze ki sajnálkozását a fenti személyek előtt és úgy tüntesse fel személyét, mint aki 100%-ig együtt érez vele. Szabónétól ne sokat érdeklődjön az iránt, hogy milyen intézkedéseket tett Szabóné a „Pista bácsival” a személyi igazolvány ügyében, mert könnyen gyanússá válhat.

(Juhász István rny. hdgy.)

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 18. Gépelt eredeti Juhász István aláírásával.]

8. „Csanaki János” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. augusztus 13.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság

Szigorúan titkos!

Politikai Nyomozó Osztálya
II. alosztály

Adta: „Csanaki”
Vette: Tóth István rny. fhdgy.
Idő: 1957. augusztus 12.

H á l ó z a t i j e l e n t é s
Budapest, 1957. augusztus 13-án.

Jelentem, hogy 1957. augusztus 10-én 1,45 órakor találkoztam Szabónéval. Elhozta férje fényképét és egy idecsatolt levelet, melyet állítólag férje írt nekem. Kívánsága az, hogy minél hamarabb helyezzem el valahová juhászatba vagy tehenészetbe. A legközelebbi találkozőm Szabónéval 1957. augusztus 14-én szerdán reggel 7 órakor az erzsébeti piacon. Akkorra kéri az igazolványt és visszakéri az előzőleg ideadott fényképet, meg a jelenleg idecsatolt levelet. A levelet azonnal kérte Szabóné, hogy olvassam el, és adjam vissza, amit azzal tartottam meg szerdáig, hogy a pontos adatokat kijegyezzem otthon nyugodtabban.

Észrevételem:

A levelet nem Szabó írta: íratta, inkább női íráshoz hasonlít, mint férfiéhoz.²¹

[...]

Mivel az asszony kevésbeszédű, így keveset tudok gondolataiból alapozni.

Annyit jelenthetek, és érzésem az, hogy Szabó nem egyedül bujkál, és ha az igazolvány elkészül egyszerre, vagy egymás után kettő legyen fogunk. Az elgondolásom személyesen szeretném jelenteni *az eljáró elvtárssal*.

„Csanaki János” sk.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 17. Gépelt egykorú másolat aláírás nélkül.]

9. Kivonat „Ravasz” fedőnevű ügynök jelentéseiből, 1957. augusztus 14.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály
V. alosztály

Szigorúan titkos!

H á l ó z a t i j e l e n t é s
Budapest, 1957. augusztus 14-én

[...]²²

1957. VI. 15-én „Ravasz” fü. ügynökünk az alábbiakat jelenti:

Alulírott jelentem, hogy Szabónéval hosszabb ideig elbeszélgettem, eddig az a megállapításom, hogy férjével amióta ő kihallgatáson volt, kb. két hete, egyszer beszélt. Miszerint kivettem belőle, hogy férje igen gyenge állapotban van, hogy hol tartózkodik, azt még nem sikerült megtudni, de valószínű, hogy a községünk területén van. [...]

1957. VI. 19-én „Ravasz” fü. ügynökünk az alábbi jelentést adta:

Szabó Károly rokonai ill. feleségének nagybátyja valószínű, hogy tudnak Szabóról, mert Havasi János (Csupasz) Gyón, Malom u. 17. sz. alatti lakos kijelentette [...], hogy nem fognak a Karcsi eszén túljárni és mondott az Andri többet tud. Ennek bátyja Havasi András (Andri) ugyanott lakik és valószínű sokat tud mondani Szabó éjjeli szállásairól. Esőpusztai tanyák és Tatárszentgyörgy. Ezeket is lenyomozni. Lakos József tatárszentgyörgyi út szélén és ugyanott a többi lakosok Tatárszentgyörgyön és Esőn: Szeibert-tanya, Nagy Sándor-tanya, Zsíros János gulyás, Halász-féle major.

1957. VI. 24-én „Ravasz” fü. ügynökünk az alábbi jelentést adta:

Szabó Károlynéval két ízben elbeszélgettem és elmondja, hogy férje az utóbbi időben, amióta olyan erősen keresik, áthelyezte tartózkodási helyét a Csárdai részről Eső-pusztai részre. Elmondja, hogy eddig itt Csárdán a földeken segített dolgozni, de van Gyónon három személy, aki miatt el kellett erről menni, mert már itt rövidesen elfogták volna. Az a három személy Gatyán László, Havasi István és egy Mackó nevezetű ember. Ezeknek az üldözése miatt el kellett menni neki a falu másik részére, Tatárszentgyörgy és Eső-pusztai határban tartózkodik. Arra a kérdésre, hogy ott hogy tud megélni, mondja, bizony már három-négy hete, hogy főtt ételt evett, nem tudja, hogy van, mert azóta haza nem jön, bizonyára ott a jó ismerőseitől él és visznek neki Tatárszentgyörgyről élelmet. Többet a férjéről nem hajlandó beszélni. Erősen feltehető, hogy ott van az eső-pusztai részen ill. az erdőszélén, mert többek között ifj. Fogarasi János, azután még Péli Lajos gyóni lakosok látták ill. találkoztak vele azon a részen.

1957. VI. 28-án „Ravasz” fü. ügynökünk az alábbi jelentést adta:

Csütörtökön, 27-én találkoztam Opczki István esőpusztai lakossal és rövid érdeklődés után elmondta, hogy ő is látja Szabó Károlyt arra mászkálni, vagy ott valahol a földjén dolgozik. Még azt is meg tudta jegyezni, hogy ez még a múlt héten volt, a napot nem tudja, hogy Szabó Sinkó Pál gyóni lakos kocsjára felfeküdt és azon hazajött és a községbe[n] Szabó Károly felesége nagyanyjánál húzódik meg (özv. Havasiné Malom u. 17.) a 2. sz. Földm. Szöv. mellett. A feltűnés és az idő rövidsége miatt többet nem mondott. Szintén csüt. du. 5 óra tájban Domozi Lajos lakása udvarán láttam igen nagy beszéd közepette Lakos Pálné[t], Lakos Jánosné[t] és Domozi Lajosné[t], Lakos Pálnénál a kerékpár kormányán nagyobbfajta szatyor volt.

1957. VII. 1-én „Ravasz” fü. ügynökünk az alábbi jelentést adta:

F. hó 30-án²³ kint jártam Eső-pusztán Zsíros János ottani kint lakó gulyásnál az ellős tehenem ügyében, és elbeszélgetve mondja, hogy őnála aludt Szabó, de még a tavaszon, és hogy bajba ne kerüljön, Szabót eltávolította, és azt mondja, hogy most már nem megy oda. De szavaiból észre lehet venni, hogy nem olyan régen járt ott Szabó, mert Zsíros János vejét, Fabók Györgyöt Szabó jól ismeri, mert az is nemzetőr volt és ezáltal talán a kapcsolat fennáll közöttük. Ugyanez után egy alkalommal állapítottam meg, hogy Szabó József [sic!] (e szavak szerint) egész biztosan Frigyes-majort elhagyva az Etel-majori út mellett balról lévő erdőszélénél tartózkodik. Ezt Szlama Péterné állítja, ki szintén Esőn lakik, Tatárszentgyörgy közelében az országút mellett balról van egy kis átfolyó az út alatt. Ez elmondja még, hogy Szabót igen sokan figyelik ill. őrzik és neki minden mozzanatot jelentenek, akik ott dolgoznak az erdőben, ezek mind szentgyörgyi lakosok.

[...]

1957. VII. 5-én „Ravasz” fü. ügynökünk az alábbi jelentést adta:

F. hó 3-án özv. Harminc Jánosné aratás közben beszélte, hogy június 29-én este virrasztani volt az öreg Havasinét és ott látta Szabó Károlyt a késő esti órákban. Elmondja, hogy akkor még nem volt a halott körül senki, csak ő egyedül, megnézte és ott találkozott vele, nem igen szólt hozzá, csak Szabó azt mondta, hogy megálmodta a halálesetét és azért jött haza. A többi hozzátartozói valahol kint voltak a másik szobába[n]. Elmondja, hogy Szabó nagy bajuszt és pakonpartot visel, hogy meddig volt ott, azt nem tudja.

1957. július 12-én „Ravasz” fü. ügynök az alábbiakat jelenti:

11-én elbeszélgettem Dóri József gyóni zsidótemető melletti lakossal és hosszú beszélgetéssel elmondta, hogy ő amikor jár munkába korán még sötét szokott lenni, többször találkozott Szabóval a faluszélen és együtt haladtak ki arra Göbőjárás felé a földekre, de már kb. 2 hete nem látta. Csak az elmúlt vasárnap du. úgy fél négy óra tájban feleségét látta 2 nagy szatyorral kimenni és hazajönni arra a zsidótemető mellett azon a keskeny kocsúton.

A kiindulás 2 óra tájban volt. Én magam pedig reggel 7 óra tájban láttam Szabónét ugyanazzal a szatyorokkal [sic!] jönni hazafelé ugyanabból az irányból. Szabónénak paraszt nagykendő volt a kerékpárkormányon a szatyrok tetején, és a szemei igen ki voltak sírva. Dóri József elmondja még, hogy Szabót rendszeresen fekete dresszben, fekete smicisapkában és szürke nadrágban látta. [...]

1957. VII. 15-én „Ravasz” fü. ügynök az alábbiakat jelenti:

14-én három személlyel beszélgettem, akik a következőket mondták: Opóczky István esői lakos szerint Szabó csak ott tartózkodik azon a tájon, de őhózzá nem igen jár el, esetleg ha be is megy addig megtűri, míg eszik, de azután azonnal menni kell neki.

Kérdés: Mikor járhatott Szabó ott utoljára. Elmondja, hogy amikor az eső volt, az előtt a zivatar előtt, de nem beszélt vele, mert éjjel volt és Szabó nem keltette fel, hanem csak a nyomairól állapítottam meg, hogy ott volt.

Dóri József szerint nem messze tartózkodik, ő ugyan nem látta, de van egy 13–14 éves fia és elmondta, hogy látta Szabót, ennek van két hete. Dóri szerint Szabó Sinkó Pálhoz, Sinkó Jánoshoz és ifj. H. Opóczki Pálhoz járhat el, mivel ezekkel igen jóba[n] van. Beszéltem még Bikker Jánossal, ki az erdészet kocsisa a felső erdészháznál, Bozsi nevű erdésznél. Elmondja, hogy igen, Szabó erdészruhában is járt ott az erdőben kb. 3 hétig, sokat látta, hogy az erdészruhát hol vette, azt nem tudja (vagy nem akarja) elmondani. Hogy be-e jár [sic!] az erdészlakhoz, az a szavaiból nem tűnik ki, de észre lehet venni, hogy szokott vele találkozni. De most már nem tartózkodhat ott sem, mert félnek a felelősségre vonástól.

1957. VII. 19-én „Ravasz” fü. ügynök az alábbiakat jelenti:

F. hó 18-án kint jártam a Frigyes-major, Etel-major és esőpusztai részen, miközben több személlyel elbeszélgettem és amint Etel-majorhoz érve ott Lengyel László mezőőr és gulyás elmondja, hogy 17-én estefelé egy előtte ismeretlen személy haladt el a kút mellett és a lakása felé tart, a lakás és a kút kb. 150 méterre van egymástól. Az illető a kútnál nem ivott, hanem beszólt Lengyelnek, hogy adjon neki egy bögre vizet, Lengyel adott neki, közben megjegyzi neki, hogy nem tudott a kútnál inni? Az illető erre egy szót sem szólt, hanem arra a kérdésre, hogy hová megy, azt mondta, hogy Szentgyörgyre, az illető elindult. Az ismeretlen egyén vállán rossz kenyértarisznya, rossz kapa és fején fekete kalap, a személyleírásra megegyezett Szabóéval. Opóczki István esői lakos is elmondja, hogy ő megüzenete Szabónak, hogy ne járjon hozzá, mert számára veszélyes lehet. De azt is mondja, hogy egy rövid időre azért bemehetne hozzá legalább addig, míg alszik, de mostanában már nem megy oda. A régebbi beszélgetésük Szabóval, hogy ő megy Hernád ...²⁴ Tatárszentgyörgy, Ladánybene és környékbeli községekbe és így telik majd az ideje.

1957. VII. 21-én „Ravasz” fü. ügynök az alábbiakat jelenti:

21-én Opóczki István esői lakos mondja, hogy Miklós nevű legényfia beszélt több Frigyes-majori fiatalemberrel, és bizonyították, hogy az a tasla-kalapos ember, aki Etel-majorban járt, az valóban Szabó volt. Szabóné egy disznót vitt az Állatforgalmiba Dabasra, Horváth István néven adta be.

[...]

„Ravasz” sk.

Böszörményi Mihály
rny. szds.
alosztályvezető

Tóth István
rny. fhdgy.
op. tiszt

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 20–23. Gépelt eredeti Tóth István aláírásával.]

10. „Bujdosó” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. augusztus 16.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Dabasi Járási Rendőrkapitánysága

„Szigorúan titkos”

Adta: „Bujdosó”
Vette: Espár Ferenc r. törm.
Idő: 1957. augusztus 15.

J e l e n t é s
Dabas, 1957. augusztus 16.

Bujdosó ügynökünk írásban az alábbiakat jelentette:
[...]²⁵

Szabóval kapcsolatban elmondta Szabóné, hogy félig készen van az igazolvány a „Pista bácsinál”, de még a munkakönyv sincsen, azonban már ezt is elindította „Pista bácsi”. Dunántúlra megy valahová Szabó valami állami gazdaságban [sic!], mint szakmunkás. Elmondta Szabóné, hogy ott nem messze van a határ, ott majd könnyen átjártssza a „Pista bácsi” a Szabót. Elmondotta még, hogy valami szakmunkás igazolást is kell a „Pista bácsinak” megszerezni. Szabóné találkozója a „Pista bácsival” hétfőn du. lesz és akkor meg fogják megbeszélni, hogy hol lesz a találkozó, és elmondotta, hogy „Pista bácsi” összehozza őt az ottani agronómussal nagyobb ismeretség, hogy több legyen a bizalom. Szabóné minden bizalmát a „Pista bácsiba[n]” látja, mert úgy véli, hogy nem kommunista és bízik benne.

Szabóné közli velem, hogy Szabó azt írja, hogy sürgesse a dolgot, mert ő nem akar úgy jární, mint a Lakos,²⁶ és szeretne elmenni erről a tájról, hogy a nyomozók csak hagy keressék őt itt, és ő már máshol van, és mondta Szabóné, ha kész lesz minden, akkor megmondja, hogy hol lesz a „Pista bácsi” és a Szabó találkozója, Gyón[on], vagy Tatárszentgyörgyön lesz.

„Bujdosó”

Ügynökünk szóban elmondta még, hogy Szabóné kérdezte tőle, hogy nem-e lehetne ügynökünk édesapjánál megszervezni „Pista bácsi” és férje találkoztját. Ügynökünk erre mondta, hogy lehet róla szó, de majd meg kell beszélünk részletesen.

Szabóné elmondja, hogy többször találkozik Havasi Andrással, azonban konkrétan nem beszél arról, hogy férje és közötté Havasi az összekötő. Szabóné arról sem beszél, hogy férjével találkozik-e vagy se, a kapcsolat azonban megvan férje és közötté közvetlen, vagy közvetett úton lehet. A férje állandóan tájékozódva van a személy[i] igazolvány ügyben tett intézkedésekről és egyéb kérdésekben is.

„Bujdosó”

Kiértékelés: [...] Az ügynök jelentéséből az tűnik ki, hogy Szabóné ügynökünkkel szemben elég bizalmas, mert tájékoztatja a személyi igazolvány ügyben és kikérte véleményét abban is, hol lenne jó megszervezni „Pista bácsi” és férje közt a találkoztót, illetve a személyi igazolvány átadását.

Megjegyzés: Az ügynök a feladatát 100%-ig nem hajtotta végre, mivel Havasi Andrással és Sinkó Pállal a kapcsolatot nem vette fel. Elmondása szerint nem volt ideje, hogy velük beszélgessen. [...]

Feladat: Az ügynök feladatul kapta, hogy tartsa a kapcsolatot továbbra is Szabónéval, de feltűnően ne érdeklődjön, nehogy gyanúba merüljön személye. Lehetőség szerint figyelje meg Havasi András és Sinkó Pálnak Szabónéval, illetve férjével való kapcsolatát.

Amennyiben a megbeszélte találkozótól rendkívüli eset történne, amely feltétlenül szükséges részünkre, hogy tájékoztasson, a kapcsolatot úgy vesszük fel, hogy ügynökünk motorral párszor elhalad a kapitányság előtt, mely azt jelenti, hogy soron kívül, illetve rendkívüli találkozót kér a megbeszélte helyen.

Espár Ferenc
r. törm.

Juhász István
r. hdgy.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 25-26. Gépelt másodlat Espár Ferenc és Juhász István aláírásával.]

11. „Csanaki János” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. augusztus 16.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály
II. alosztály

Szigorúan titkos!

Adta: „Csanaki”
Vette: Böszörményi rny. szds.
Idő: 1957. augusztus 15.

Hálózati jelentés
Budapest, 1957. augusztus 16-án.

1957. augusztus 14-én a megbeszélés értelmében regg[el] 7 órakor találkoztam a P[est]erzsébeti csarnok galériáján Szabó K[ároly]néval, aki ott túró, tejfelt, tojást árusított.

Rövid üdvözlések után együtt elmentünk a piactér hátsó részén elfekvő parkba, ahol egy alkalmas padon leültünk. Szabóné megörvendett az igazolványnak, csak a bélyeget sajnálta, hogy még nincs benne. Mikor megnyugtattam, hogy du. 2 órakor meglesz, nagyon jó kedve támadt.

500, azaz ötszáz forintot fizetett le a kontó, és ha kész a papír, a többit. Már a padon megbeszéltem a tehenészetben való elhelyezkedését, és olyan szavakkal ecseteltem a képességeimet és irántuk való szimpátiámat, hogy az asszony rögtön bizalmasabb lett. Elmondotta, hogy férje Kunszentmiklóson tartózkodik, velem szeretne ott találkozni, ha mód lenne rá. Jó pénzért mért ne? Végre megalkudtunk, fizet 200 Ft[ ] útiköltséget, és leutazom.

Du. 2 órakor találkoztunk – 1957. augusztus 14-én du. 2 óra 5 perckor jött élelmiszert vásárolva Szabóné (az éjjel-nappali üzlet).

Beültünk a Sörszatórium egyik boxába, ahol a következőkben állapotunk meg: végérvényesen adott 100, azaz száz forint útiköltséget, és utazok szombat reggel Kunszentmiklósról, ahol a vásártéren fog várni ura engem – egy zöldes vászon ruhában. Én barna ingben, vászon nadrágban, kék sapkában megyek az állomás felől – 3 km gyalog a célig. A 600 Ft hátralékot – hogy Szabóné ne izguljon – férje fizeti ki ott a helyszínen kezeimhez.

Ezt az engedményt a bizalomért tettem: és igen bevált.

Ott fogok én férjével beszélni és megállapodunk a dunántúli elhelyezkedése ügyében – azonnal.

Szabóné felkért, hogy azonnal adjak fel egy táviratot, ha elindultunk férjével – a távirat szövege a következő. Cím özv. Havasi Ferencné Gyón – Nem tudok jönni. Katus. Ha ő ezt megkapja, megnyugodott. Megkérdezte, hogy ő rá Kunszentmiklóson van-e szükség, mire nemmel válaszoltam. Megmondottam, hogy bízhatnak bennem, mint saját apjukban, amit el is hitt nekem. Az igazolványt azért nem adom ki, nehogy valami baj legyen velem, és különben pénteken a munkakönyv kiállításához kell nekem.

Rövidesen elváltunk, mivel neki indult a vonatja. Mikor a buszon voltam, újból találkoztam, mikor sűgva megismételve, a Lackónénak azt fogja mondani, hogy nem csináltam semmit az ügyben, Szabóné. A buszon rajta volt egy elvtárs, sötétszürke zakóban, kalap nélkül, kissé kopaszodó fejjel. Szabóné a nyugatinál szállott le.

A vendéglői beszélgetés közben megkérdezte, hogy merre van Mosonmagyaróvár a munkahelyétől. Megbiztattam, hogy nem messze, sőt inkább közelben. Továbbá megkérdezte, hogy mondjam már meg a nevemet, mert nagyon megszerettek és bíznak bennem, ill. rám bízva az urát. Bemondtam: Dr. Nagy István volt ügyvéd vagyok – régen még nagyobb úr!

„Csanaki János” sk.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 27. Gépelt egykorú másolat aláírás nélkül.]

12. „Csanaki János” fedőnevű ügynök jelentése, 1957. augusztus 21.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály
II. alosztály

Szigorúan titkos!

Adta: „Csanaki”
Vette: Böszörmény[i] Mihály szds.
Idő: 1957. augusztus 18.

H á l ó z a t i j e l e n t é s
Budapest, 1957. augusztus 21-én.

Jelentem, hogy az utasítás szerint mindent pontosan betartva 1957. augusztus 17-én de. 9,40[-kor] Kunszentmiklóstra értem.

10,16 h-kor a vásártéren sétálgattam. 10,30 órakor egy kerékpáros, 40-45 év körüli paraszt kinézésű egyén bekarikázott a vásártérre és engem körülbiciklizve, nagy kanyarral. A cédulaházzal szemben lévő cserepes ház irányából integetve, hogy jöhet! – integetett.

Az intésre nem jött ki senki. Így a kerékpárt odatámasztotta a ház falához és bement oda.

20 perc múlva a házból kijött Szabó felém tartva, akit azonnal felösmertem. Figyelmeztettem, hogy azonnal menni kell, mivel nem érjük el a győri vonatot. Útközben leültünk, átvette az igazolványát és kifizette a hátralékos 500 Ft-t, 100 Ft-t útiköltségre adott, melyből részére és magamnak a jegyet váltottam. A kerékpáros férfi folyton előttünk karikázott. Fedezve az útvonalat. Mikor megkérdeztem Szabót, hogy ösmeri-e, nemmel felelt. Szabó nem akart az állomásra jönni, inkább Cece felé javasolta, hogy gyalogoljunk el.

Elmondotta, hogy Gyónról gyalogolt 25 km-t. Elmondotta, hogy a legtöbbet Gyónon tartózkodott, a rendőrök nem látták meg, ill. nem fogták el őt soha. A nép teljes

egészben bújtatta és nem árulta el. [...] ²⁷ Elmondotta, hogy csak azt várják, hogy a kukoricát letörjék, máris 20.000 Ft-t hoznának nekem, hogy a feleségét, fiút és őt átsegíteném Ausztriába. Mindent lassan eladnak feltűnés nélkül, csak a házat nem, nehogy feltűnjék az ávósoknak.

Továbbá felkért, hogy feleségével tartsam az érintkezést, és rajtam keresztül kapjon ő még pénzt. Továbbá elmondotta, hogy feleségén keresztül megösmérem Harkányból Kaldenecker nevű barátjával [sic!], aki 3 hónapja internálóban van, és onnét megszöktetik, és annak is igazolványt kellene csinálni, hogy együtt disszidáljanak. Ha belekapcsolódom ezen dolgokba, 30 ezer forintot fizetnek nekem Kaldenecker hozzátartozói.

Továbbá Lakosné sógornőjének is kellene valami papír, ott is leesnék 20.000 Ft részemre. A legjobban szeretné, ha a Kaldenecker barátját szabaddá tenni, hogy együtt szökhessenek meg Ausztriába. A vonaton többször idegeskedett, de mindig lecsillapítottam, és öntöttem belé a bátorságot. Mikor Pest felé közeledtünk, kijelentette, hogy ő Soroksáron leszáll, és kimegy Pestszentlőrincre anyjához estig, míg tovább utazunk.

Egy ilyen cédula maradt a zsebében, melyre az elmaradt találkozó fel lett írva. Az igazolvány is nála maradt a hátsó zsebében.

„Csanaki János” sk.

U. i. Sokat beszélt a jelenlegi tanácselnökről, akivel közösen loptak. De ő azért nem árulja el.

Pedig megérdemli, mert most nem állott melléje.

A táviratot feladtam Havasinének Gyónra.

„Csanaki János” sk.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 28–29. Gépelt egykorú másolat aláírás nélkül.]

13. Jelentés a D. Szabó Károly és Lakos János ügyében foglalkoztatott hálózati személyekről, 1957. augusztus 23.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Dabasi Járási Rendőrkapitánysága

Tárgy: Szabó Károly és Lakos János ügyében
foglalkoztatott személyekről jelentés

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Osztályának

Budapest

Jelentem, hogy Szabó Károly és Lakos János illegalitásba[n] volt személyek felkutatásában több személlyel foglalkoztunk, illetve mint hálózati személyek voltak foglalkoztatva. ²⁸ A munka megkezdésekor több személlyel foglalkoztunk, akik a munka utóbbi részében foglalkoztatva nem voltak, mert ahogy közeledtünk a fent említett személyekhez és újabb megfelelőbb emberekre találtunk, így mindég kiestek azok, akiknek a hírszerző lehetőségük elveszett, illetve megszűnt. A legaktívabbak és akik az ügy befejezéséig a legtöbb segítséget adták, az alábbi személyek: ²⁹

[...] „Ravasz” fedőnéven volt foglalkoztatva. Úgy Szabó, mint Lakos felkutatásában komoly segítséget nyújtott a terület megismerésében, a fenti személyek és környezetük tanulmányozásában is. A feladatát minden esetben legjobb tudása szerint végrehajtotta és készségesen segített. Bár a teljes bizalmat megszerezni nem tudta, az érdekelt

személyek hozzátartozóival megnyerni, ennek ellenére komoly segítséget nyújtott. Bábel részt vett az ellenforradalomban, illetve mint nemzetőr teljesített szolgálatot. Az ellenforradalomban komolyabb tevékenységet nem fejtett ki, mint volt csendőr tartja a kapcsolatot a községben élő csendőrökkel és jobboldali elemekkel, így alkalmas lenne a községben felderítő munka végzésére. Hivatalosan beszervezve nem lett, csak a Szabó ügyben lett foglalkoztatva.

[...]

Nevezett „Bujdosó” fedőnéven volt foglalkoztatva, beszerzése alkalmoszerűen történt, Szabó Károly ügyében. Feltételezésem szerint a munkát azért vállalta készségesen, mert férje ellenforradalmi tevékenységből kifolyólag 5 évi börtönbüntetést kapott, és ebből kifolyólag bizonyos fokú bosszú késztette arra, hogy a még kint lévő ellenforradalmi tevékenységet kifejtő személyek kézre kerítésében nekünk segítséget nyújtson. A feladatot szívesen vállalta és azt majdnem minden esetben 100%-ig végre is hajtotta. Szoros kapcsolatban állt Szabó Károlynéval és Lakos Jánosnéval, akinek a férjeik illegalitásban éltek. Lakos Jánost majdnem 100%-ig őrajta keresztül sikerült elfogni. Egyébként Lakos Jánosné neki sógornője. A munkája során dekonspirációt nem tapasztaltunk, azonban utólagosan szereztünk tudomást arról, amit Szabó Károly vallott, hogy többször Szabó ügynökünkönél tartózkodott, amit ügynökünk nem jelentett, csak egy esetben. [...] Egyébként az egyes kombinációkat, melyeket alkalmaztunk az ügyben ügynökünkön keresztül, jól oldotta meg a feladatát minden esetben, vagyis dekonspiráció egy esetben sem történt ő általa. Nevezett Gyón községben széles körű kapcsolatokkal rendelkezik, mindenkinek a bizalmát élvezzi, amennyiben különösebb akadály nem lesz, továbbra is foglalkoztatni lehet, mint hálózati személyt.³⁰

Dabas, 1957. augusztus 23.

Juhász István rny. hdgy.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 34/15. Géppel írt eredeti Juhász István aláírásával.]

14. Összefoglaló jelentés D. Szabó Károly ügyében, 1957. szeptember 11.

BM Pestmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály
V. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Szabó Károly ügyében
összefoglaló

J e l e n t é s

B[uda]pest, 1957. szeptember 11-én.

1957. június 1-én nyitottunk körözési dossziét Szabó Károly gyóni lakos ügyében. Nevezett az ellenforradalom idején a Gyóni községi Nemzeti Bizottmány elnöke volt. Ebben a minőségben több törvénytelen intézkedés megszervezésében és végrehajtásában vett részt. Így pártfunkcionáriusok, államvédelmi beosztottak őrizetbe vétele, házkutatások stb. megtartása.

Az ellenforr. szétverése után Biksa Miklós elvtárs a Dabasi Járási Pártbizottság titkára azzal ment ki Gyón községbe, hogy visszaállítsa az úgynevezett Nemzeti Bizottmány által jogaitól megfosztott tanács[i] apparátust funkciójába. Szabó Károly erről már előzőleg tudomást szerzett és annak érdekében, hogy saját elnöki megbízatását megvédje, megszervezte a község ellenforradalmár elemeit Biksa elvtárs ártalmatlanná tételére.

1957. december 10-én Szabó Károly és társai által provokált vita után Harminc István, Lakos János és Pál, Kövecses Imre³¹ és más ellenforradalmárok megtámadták és meggyilkolták Biksza elvtársat. Szabó Károly a felelősségre vonás elől illegalitásba menekült.

Szabó Károly elfogása érdekében részletes felderítést végeztünk lakóhelyén és környékén, rokonai, barátai és egyéb kapcsolatai feltérképezése érdekében. Adatokat kaptunk ugyancsak arról, hogy nem hagyta el az ország területét, hanem továbbra is Gyón községben és környékén bujkált. Feltehető tartózkodási helyei figyelemmel való kísérését hálózati úton és hivatalos kapcsolatok felhasználásával, valamint egyes esetekben figyelő-csoport kiküldésével szerveztük meg. Tartózkodási helyeinek figyelése céljából 11 beszervezést hajtottunk végre.

Szabó körözési ügyében beszervezett hálózat jelentései alapján több ízben tettünk kísérletet nyílt akciókkal kézre kerítésére. Ezek az akciók azonban nem vezettek eredményre, minthogy a beérkezett jelentések a terület sajátosságai miatt nehézkes kapcsolattartás során legtöbbször már csak aktualitását veszített jelzéseket kaptunk.

Legutóbb pl. „Bujdosó” ügynök adott arról jelentést, hogy július 29-én hajnalban nála járt Szabó [...]. Újabb találkoztót augusztus 3-án éjjelre beszéltek meg, „Bujdosó” tanyai lakásán. Ezt a találkoztót operatív munkásokból összeállított figyelő csoporttal ellenőriztük, azonban ez az akció sem vezetett eredményre, mert Szabó nem jelent meg a megígért napon.

Mivel a felkutatás a fentebb vázolt módon nem vezetett eredményre, az ügyben foglalkoztatott hálózat további irányítása mellett ügynöki kombinációt dolgoztunk ki. Az eddigi nyílt jellegű akciókat leállítottuk, annál is inkább, mivel jelentést kaptunk arról, hogy Szabó elhatározta, hogy kiszökik az országból.

„Bujdosó” ügynök jelentett, hogy Szabó Károly arról beszélt neki, hogy szeretne egy hamisított személyi igazolványt szerezni, amellyel biztonságosabban mozoghat az országban. Ezt a lehetőséget használtuk fel a kombináció végrehajtásánál. „Bujdosó” utasításunkra elmondta Szabó Károly feleségének, hogy tud egy olyan embert, aki jó pénzért tud személyi igazolványt szerezni. Szabóné kapott ezen az alkalmon és kérte „Bujdosó”-t, küldje el hozzá ezt az embert. Ilyen módon vezettük be a II. alosztály³² által foglalkoztatott „Csanaki” ügynököt, aki megegyezett Szabónéval, hogy megszerzi az igazolványt. Szabóné és „Csanaki” ebben az ügyben többször is találkoztak a pesterzsébeti piacon, de „Csanaki” addig „nem szerezte meg az igazolványt”, amíg Szabóval személyesen nem találkozott. Ennek szükségességét az ügynök legendája nyomán Szabóné magáévá tette, ezért vállalta, hogy közvetít férje és „Csanaki” találkozájának létrehozása érdekében.

Ez a találkozó, amelyet Szabóné közvetített, és amelyből „Bujdosót” már teljesen kihagytuk, augusztus 17-én de. 10 órakor Kunszentmiklós községben jött létre. Szabó kívánságára utazott le „Csanaki” Kunszentmiklóásra, mivel ebben a községben egyikőjüket sem ismerik. Előzőleg szemrevételeztük a Szabó által megjelölt találkozóhelyet, a kunszentmiklói vásárteret, de megállapítottuk, hogy itt dekonspirációs veszély nélkül nem lehet végrehajtani az őrizetbe vételt.³³ Így arra adtunk utasítást „Csanakinak”, hogy adja át az igazolványt Szabó Károlynak, de csak abban az esetben, ha együtt utaznak vissza Budapestre és Budapesten át Győr környékére. Azért választottuk ezt a megoldást, mert Szabó feleségén keresztül arra kérte ügynökünket, segítse őt a nyugati határ közelébe valamilyen álláshoz.

„Csanaki” utasításunkat végrehajtotta pontosan. Szabó vele együtt szállt fel a vonatra, amelyen figyelő-csoport kísérté B[uda]pestig, a Keleti pu.-on pedig az őrizetbe vételt feltűnés nélkül végrehajtottuk, hogy „Csanaki” lehetőséget kapott arra, hogy eltűnjön. Az ügynök kivonásával kapcsolatban különösebb kombináció kidolgozására nem volt

szükség, hiszen sem Szabó, sem felesége nem ismerték és nem ismerik név szerint „Csanaki”-t, mindössze annyit tudnak róla, hogy „Pista bácsinak” hívják és valami ügyvéd.

Fentiek alapján Szabó Károly ügyében a nyomozást befejeztük, kérem a körözési dossziéjának lezárását engedélyezni.

Böszörményi Mihály
rny. szds.
alosztályvezető

Engedélyezem:

Havasi László
rny. őrgy.
osztályvezető.

[ÁBTL 3.1.5. O-9747. 35–36. Gépelt eredeti Böszörményi Mihály és az osztályvezető-helyettes olvashatatlan aláírásával.]

- ¹ Pest Megyei Levéltár (továbbiakban PML) XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság (továbbiakban PMB) büntető ügyek. B. 154/1957. Balla Pál és társai pere. 20-184. sz. vizsgálati dosszié, 206–211. Bobák István tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1957. január. 11. A Dabasi Járási Tanács VB 94-5/1956. számú, 1956. december 5-én kelt leirata: uo. 212.
- ² ÁBTL 3.1.9. V-144083/2. 63-65. Zsitva András tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. április 24.
- ³ A körözési vagy K-dossziét 1950-től vezették az államvédelmi majd az állambiztonsági szervek olyan személyekről, akik politikai bűncselekményt követtek el, és megszöktek a letartóztatás elől, vagy kivonták magukat a bizalmas nyomozás alól. A lezárása és irattárba kerülése után mint operatív dosszié O számot kapott. L. Petrikné Vámos Ida: Iratok a Történelmi Hivatalban. In: *Trezor 1. A Történelmi Hivatal Évkönyve 1999*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történelmi Hivatal, 1999. 53.
- ⁴ Dormányt Lakos Jánossal együtt 1957. június 11-én tartóztatták le: ÁBTL 3.1.9. V-144083/1. 128–129. Határozat Dormány Pál letartóztatásának elrendeléséről, 1957. július 13.
- ⁵ PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. B. 236/1958. D. Szabó Károly és társai pere. 20-5641/57. sz. vizsgálati dosszié, 32–34. D. Szabó Károly kézzel írt önvallomása, dátum nélkül.
- ⁶ A levél fotómásolata megtalálható a dossziében: ÁBTL 3.1.5. O-9747, 34/12–13.
- ⁷ PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. B. 236/1958. D. Szabó Károly és társai pere. 20-5641/57. sz. vizsgálati dosszié, 9-12. D. Szabó Károly kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. augusztus 22.
- ⁸ PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. B. 236/1958. D. Szabó Károly és társai pere. 20-5641/57. sz. vizsgálati dosszié, 32-34. D. Szabó Károly kézzel írt önvallomása, dátum nélkül.
- ⁹ Kádár beszédét idézi Böör László: *Adatok az '56-os forradalom Pest megyei történetéhez*. Budapest, TIT Teleki László Ismeretterjesztő Egyesület, 1997. 59.
- ¹⁰ PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. B. 154/1957. Balla Pál és társai pere.
- ¹¹ PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. NB. 917/1957. Harmincz István és társai pere.
- ¹² PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. B. 1308/1957. Kalmár László és társai pere.
- ¹³ PML XXV. 2. b. PMB büntető ügyek. NB. 236/1958. D: Szabó Károly és társai pere.
- ¹⁴ D. Szabó Károly édesanyjának a neve a legkülönbözőbb változatokban szerepel az iratokban.
- ¹⁵ Helyesen: Harmincz.
- ¹⁶ Esőpuszta – korábban Alsóessőpuszta – Tatárszentgyörgy külterületén található. Neve a legkülönbözőbb formákban fordul elő a dokumentumokban.
- ¹⁷ Az eredetiben is kipontozva.
- ¹⁸ Az eredetiben is kipontozva.
- ¹⁹ Anonimizálva.
- ²⁰ Anonimizálva.
- ²¹ Az említett levél fotómásolata: ÁBTL 3.1.5. O-9747, 34/12–13.
- ²² A kivonatos jelentés néhány, lényeges információt nem tartalmazó részének közlésétől eltekintek.
- ²³ Értelemszerűen június 30-án.
- ²⁴ Az eredetiben is kipontozva.
- ²⁵ A jelentés más tárgyra vonatkozó részét, valamint a tartólistát ezzel kapcsolatos értékelését és megjegyzéseit nem közlöm.
- ²⁶ Lakos Jánost egy hónappal korábban fogták el, erre utalhatott D. Szabó.
- ²⁷ Anonimizálva.
- ²⁸ Az O-9747 számú dosszié több ügynök beszerzési nyilatkozatát is tartalmazza, ami arra utal, hogy ezeket a személyeket kizárólag D. Szabó Károly ügyével kapcsolatban foglalkoztatták,
- ²⁹ A személyes adatok, köztük a nevek közlésétől a jelen forrásközlés keretei között eltekintek.
- ³⁰ A Történelmi Levéltárban található hálózati nyilvántartásokban nem szerepel, így feltehetően további foglalkoztatásától elálltak.
- ³¹ Helyesen: Kövecses Ferenc.
- ³² A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának II. alosztályáról van szó.
- ³³ A kunszentmiklósi vásártérről és környékéről helyszínrajzot is készítettek, amelyet a körözési dossziéhoz csatoltak: ÁBTL 3.1.5. O-9747, 34/2.

Cseh Gergő Bendegúz:

Oxfordi egyetemisták két útja a magyar forradalomba

Az 1956-os forradalom kitörése váratlan, soha nem látott nemzetközi reflektorfénybe állította Magyarországot és a szocialista kísérlet közel fél évszázada alatt példátlan forradalmat vívó magyarokat. A szuezi válság október végi kitörése ugyan megosztotta a nemzetközi közvélemény figyelmét, de a budapesti események, nem utolsósorban a kétszáz-ezer menekült kálváriájának, az ún. „magyar ügy” ENSZ-beli tárgyalásának és a kádári megtorlás páratlan kegyetlenségének következtében, még hónapokig kiemelkedő hírnek számítottak.

A forradalom kitörése természetesen nagy számban vonzotta Budapestre a külföldi újságírókat, fotóriportereket, közéleti személyiségeket. A Belügyminisztérium egy 1957-ben összeállított lista tanúsága szerint 160 főre becsülte a forradalom napjaiban Magyarországon tartózkodó nevesebb külföldi személyek számát.¹ A nyugati hírügynökségek és nevesebb sajtóorgánumok közül 1957 októberében és novemberében Magyarországról tudósított a Reuters, a BBC, a United Press, az AP, a *The New York Times*, a *New York Herald Tribune*, a *New York Post*, a brit *Daily Express*, *Daily Telegraph*, *Daily Mail* és *Daily Worker*, a francia *Paris Match*, *Le Figaro*, az osztrák *Die Presse*, az olasz *Corriere della Sera* vagy a jugoszláv *Politika*.² Sem a magyar Belügyminisztériumban, sem pedig a világsajtóban nem keltett ugyanakkor komoly feltűnést néhány brit egyetemista, akik 1956 októberében, illetve 1957 januárjában két alkalommal is beutaztak az országba egyfelől személyes érdeklődésüktől, másfelől humanitárius elkötelezettségüktől vezettetve. Igaz, hazatértük után néhány cikket közöltek magyarországi útjukról a brit lapok (mint például a devon megyei napilap, a *The Western Morning News* 1956. november 21-én), a magyar állambiztonsági szervek pedig mindkét útjuk során rövid időre őrizetbe is vették a fiatalokat, azonban az említett 160-as listára egyiküket sem tartották érdemesnek felvenni. Pedig a magyar forradalomban kivételes módon tevékenyen is részt vállaló csoportban – vagy inkább csoportokban – két világhírű művész – a magyar származású Oscar-díjas filmrendező, filmproducer, az épp a forradalom évében elhunyt Sir Alexander Korda, illetve a Magyarországon főként történelmi tárgyú regényei révén ismert angol költő, regényíró, Robert Graves – unokaöccse is jelen volt.

Az 1956. október 31. és november 9. között lezajlott első úton John Roger Cooper (Robert Graves unokaöccse), Anthony Clive Lord, Russel Taylor, valamint Michael Korda (a filmrendező, producer unokaöccse) vettek részt. A 10 napos út során a budapesti II. számú Klinikára, személyesen a megbízhatónak tekintett Hajnal Imre professzor, a II. sz. Belgyógyászati Klinika igazgatója számára szállítottak penicillint, majd pár nap elteltével átérték a forradalmat leverő szovjet támadást is. Ez alkalommal részt vettek az Astoria környékén a barikádok építésében, majd maradék élelmüket és cigarettájukat a felkelők között szétosztva a brit követségre menekültek. Később újságíró-igazolványokat hamisítottak maguknak, melynek révén Ausztrián keresztül végül kiutazhattak az országból.³

1957 januárjában már nem jutottak el saját erejükből Budapestig az angol fiatalok. Az 1957 január 15-én Jugoszlávián keresztül⁴ beutazó diákok – John Roger Cooper mellett Judith Ursula Cripps, valamint két testvér: Basil David és Clive Anthony Lord (utóbbi Cooper társa volt a novemberi kalandban is) – Szegeden eltöltöttek egy éjszakát és még üzemanyagot is tudtak vételezni a szovjet katonai parancsnokságtól⁵, de Kecskeméten már a magyar elhárítás kezére kerültek. Ekkor ugyanis a Katona József Gimnázium meglátogatását megakadályozandó a magyar állambiztonsági szervek emberei mind a négyüket letartóztatták. Mialatt a belső reakció elhárító osztályon kihallgatásuk zajlott, az autójukat – szintén az állambiztonságiak – megrongálták. Az angol fiatalok a sérült autóval csak Kecskemét határáig jutottak, majd az ő figyelésükre kiküldött operatív személyektől kértek segítséget, így ők vontatták vissza az autót a kecskeméti szállodához. Este még újabb operatív cselet eszelt ki az állambiztonság: magukat budapesti küldöttségnek álcázva próbálták kifaggatni az angolokat jövetelük céljáról, de ők ragaszkodtak utazásuk turisztikai céljainak hangoztatásához.

Ekkorra azonban az állambiztonsági szervek már néhány zavarba ejtően közvetlen „bizonyítékot” is szereztek a diákok hírszerző tevékenységére vonatkozóan, így ők már a

következő nap Budapestre, a Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztályának Fő utcai épületébe kerültek. Az első számú „bizonyíték” a 21 éves Cooper ellen szólt, hiszen nála találtak egy, a brit Hadügyminisztérium által kiadott *The Soviet Army Uniforms and Insignia*⁶ (1950) című kiadványt, melynek címlapján a *The School of Military Intelligence*⁷ 1953-as könyvtári pecsétje volt látható. Cooper, aki saját bevallása szerint katonai szolgálata idején kapott hírszerző kiképzést is, a kihallgatáson azt állította, hogy a könyvet a kiképzés során a könyvtárból egyszerűen ellopta.⁸ A jelek szerint a legcsekélyebb mértékben sem konspiráló „hírszerzők” ezen kívül maguknál tartották még egy egyoldalas listán az orosz katonai vezényszavak angol fordítását, angliai magyar emigránsok mintegy húsz darab írásos üzenetét otthon maradt családtagoknak, barátoknak, valamint 18 darab, Cooperék novemberi utazása során készített fényképet. Ezek a képek javarészt az Astoria környékén barikádot építő budapestieket, molotov-koktélokot készítő forradalmárokat és a pesti utcákon beszélgető fegyvereseket ábrázolnak. A fényképek talán legbeszédesebb darabja egy elegáns, bundás középkorú nőt mutat, aki kockakövet hord az Astoriánál épülő barikádra, melynek egyik fő alkotóeleme a Ruházati Cikkek Áruházának hirdetőtáblája.⁹

Az oxfordi diákok hírszerző tevékenységére utaló másik „nyom” volt, hogy Coopert korábban már kiutasították Jugoszláviából, igaz, a korabeli újságcikkek tanúsága szerint azért, mert a szállodai szobájából egy égő cigarettacsikket dobott az utcára, ahol eltalált egy férfit, akivel emiatt verekedésbe keveredett. Nem javított Cooper helyzetén egy másik, a családjával kapcsolatos adat sem: a magyar állambiztonsági szervek ugyanis tudtak róla, hogy öccsét, Paul Coopert korábban hetekig tartották fogva a Szaharában dél-marokkói fegyveresek azzal a váddal, hogy Franciaországnak kémkedett.

A kihallgatások végeztével a négy angol diákot – a magyar menekültek Ausztriába szökésében segédkező Einar Ross norvég és Meyer Roraback amerikai egyetemistákkal együtt – 1957. február 1-jén egyéb retorziók nélkül kiutasították az országból, de egészen a rendszerváltozásig mindannyiukat ún. tiltó névjegyzéken tartották, tehát Magyarországra való beutazásukat tiltották.

A fentieknél több bizonyíték nem maradt fenn a Cooper és társai ügyével foglalkozó vizsgálati dossziében és természetesen a kihallgatások során mind a négy diák tagadta a kémkedés vádját. A magyar állambiztonságiak már a január 15-ei röszei határátkelestől kezdve szoroson nyomon követték a beutazó angolokat (a belgrádi konzulátus révén minden biznnyal előre értesültek érkezésükről), elegendő szervezettséggel rendelkeztek kecskeméti programjuk megakadályozásához, tervszerűen gátolták meg a város elhagyását és még egy konspirált találkozót is megszerveztek a diákok szándékainak kifürkészésére. A fentiek, valamint a későbbi vizsgálat villámgyors lefolytatása és az angol diákok rövid úton való kiutasítása azt valószínűsíti, hogy maguk az állambiztonsági szervek sem tekintették tényleges hírszerzőnek az oxfordi diákokat, beutazásukban inkább jó alkalmat találtak egy úgynevezett állambiztonsági „játzsma” lefolytatására, melyben az idealista brit fiatalok segítő szándékú vállalkozását egy meggyőzőnek tűnő kémkedési ügyé dagasztották. A magyar állambiztonsági szerveknek mindenesetre ennyi elegendő volt ahhoz, hogy sajtókommuniké kiadásával támasszák alá az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának hírhedt 1956. december 5-ei határozatát, mely szerint az 1956-os események kirobbanásának meghatározó eleme volt a nemzetközi imperializmus tevékenysége. Természetesen nem kevésbé fontos cél volt a forradalom alatt működött egyetemi forradalmi diákbizottságok nyugati kémekkel, kémszervezettekkel fenntartott kapcsolatának bizonyítása, vagy legalább annak demonstrálása.

Az angol diákok két útjának dokumentumai szimbolizálják az 1956 novemberé és 1957 januárja között lezajlott változásokat: míg novemberben még felkelőkel barátkoztak, forradalmárokat fényképeztek, gyógyszersegélyt közvetítettek, barikád építésében segédkeztek, addig alig két hónap múlva már nem alanyai, csak tárgyai, passzív résztvevői lehettek egy magyar állambiztonsági játzsmanak, melynek során az önmagát feltűnő gyorsasággal újjászervező magyar állambiztonsági szerv kíváncsiságtól és segítő szándéktól egyaránt hajtott vállalkozásukból kreált egy kémkedési ügyet a berendezkedő Kádár-rendszer legitimitásának alátámasztására. Hogy a magyar állambiztonság 1957 januárjában mindezt az említett tervszerűséggel képes volt végrehajtani, az tűnik a V-142386 jelzetű vizsgálati dossziében dokumentált eset(-ek) legfőbb tanulságának.

1. A „The Western Morning News” című angol lap 1956. november 21-i számában megjelent cikk fordítása

A devon megyei egyetemista, aki tanúja volt, amint az orosz tankok eltiporják Budapest rövid életű szabadságát

Írta Roger Cooper

A cikk szerzője 21 éves és az oxfordi St. John's College keleti nyelvek szakának hallgatója. Anyja dr. Rosaleen Cooper Parknasilla, Bishopsteigtonban lakik és mint orvos praktizál a Teignmouth és Chudleigh körzetekben. Unokaöccse Robert Graves költőnek és két testvére van, bátyja Dan jelenleg Kanadában él, öccse Paul szintén Oxfordban van. Paul Cooper négy hétig a szaharai börtön foglya volt, ugyanis elfogták a dél-marokkói lázadók és a franciák részére végzett kémkedés vádjával fogva tartották. A szerző október 30-án utazott Londonból Magyarországra.

Három héttel ezelőtt határoztam el, hogy Magyarországra megyek, hogy segítsék a szabadságharcosoknak. Három oxfordi barátommal: Russel Taylорral, Christopher Lorddal és Michael Kordával - utóbbi az elhunyt Sir Alexander Korda unokaöccse - együtt indultunk Oxfordból és magunkkal vittünk 200 font értékű penicillint, magukat megnevezni nem kívánó barátaink ajándékát.

Az volt az utasításunk, hogy személyesen vigyük el az orvosságot Budapestre egy orvosnak. Tudtuk, hogy a kollégáink nem fognak engedélyt adni arra hogy elmenjünk, így mi annak megkérése nélkül indultunk el.

Egyenesen Brüsszelbe repültünk és ott beszálltunk bátyám, Dan ott lévő kocsijába. 30 órával később, két pihenővel Bécsbe értünk és ott megtudtuk, hogy a Vöröskereszt ellátmányok közül sok az oroszok kezébe jut. Sikertelenül próbálkoztunk a vízumszerezéssel, de minden nehézség nélkül átjutottunk a vasfüggönyön Magyarországra. Néhány órával később az oroszok lezárták a határt.

Az első éjszakát Győrben, Nyugat-Magyarország fővárosában töltöttük. Sok helyi forradalmi vezetővel találkoztunk, akik elmondották nekünk, hogy mi az igazságos céljuk: az orosz csapatok kizavarása, szabad választások, egy független és semleges Magyarország létrehozása. Ragaszkodtak ahhoz, hogy elismerjék őket hősöknek és nem pedig fasisztáknak vagy ellenforradalmároknak. Elvittek a katonai parancsnokságra és ott a katonák igen melegen fogadtak. Ismét és ismét azt kérdezték tőlem, hogy „mikor fog a nyugat segítséget küldeni?”

A következő reggelen továbbutaztunk Budapestre, melynek során az orosz tankok és teherautók százai mellett haladtunk el. Mindenki azt hitte, hogy a forradalom győzött, habár az idősebbek között volt egy olyan végzetes érzés, hogy az oroszok soha nem fogják elhagyni Magyarországot. Midőn beértünk a városba az emberek megállítottak minket és ujjongtak. Mindenki tudott a rozzant gépkocsin érkező angol diákokról, akiknek megérkezését már a Szabad Európa bejelentette. Minden házon pompázott a nemzeti színű zászló, rajta fekete csík gyászként azokért az ezrekért, akiket az első felkelés alkalmával az orosz tankok megöltek. Dacára a jelentős sérüléseknek a város úgy látszott visszatér a normális élethez és a polgárok között optimizmus volt érezhető. „Végre Magyarországiért és nem az oroszokért dolgozhatunk” mondták.

Átadtuk a penicillint és aztán végigvezettek minket a Központi Klinikán, ahol az orvostanhallgatók berendezték főhadiszállásukat. Ők az ambulancián és segélynyújtó helyen kívül egy igen jó rádióállomást létesítettek és saját napi újságjukat is kinyomtatták. A fegyvertáruk tele volt szerzett fegyverekkel és örök őrizték a bejáratot.

A Hotel Astoriában vettünk ki szobát és teljesen kimerülve korán lefeküdtünk, de osztoztunk a magyarokkal a győzelem nagyszerű érzésében.

Álmainkat hajnali három órakor megzavarta az ágyútűz hangja. Hajnalban rájöttünk, hogy az oroszok támadást kezdtek és mi el voltunk vágva a követségtől. Rájöttünk, hogy egyetlen dolgot tehetünk: segítünk a harcosoknak védelmük előkészítésében. Az első harcokban megrongálódott villanylámpa oszlop, drótok és villamossínek segítségével egészen tűrhető barikádot építettünk. Röviddel ezután az orosz tankok támadást indítottak és mi a harcok közepébe kerültünk. A felkelők befészkelődtek a szállóval szembeni épületbe, mely a sors iróniájából éppen a Szovjet-Magyar Barátság Háza volt és onnan gépfegyverezték a tankokat. Néhány Molotov-koktélt dobtak le és két tankot tönkretettek.

Molotov-koktélokot – benzinnel és olajjal töltött palackokat – dobáltak a harckocsikra, melyeknek benzintankja sikeres dobás esetén felrobbant.

Egy 12 éves fiú – aki később csúnyán megsebesült – egyik felső ablakban foglalt el lesárlást. Ő általában gépfegyverét a szállóban tartotta, hogy az anyja nem tudjon arról, hogy harcol.

A harc tovább folyt vasárnap és hétfőn, és a felkelők kénytelenek voltak visszavonulni, mivel az oroszok addig akarták lőni őket, amíg mind meg nem halnak. Úgy a szemben lévő ház, mint a mi szállónk teljesen szét volt lőve. Féltünk attól, hogy az oroszok beküldik a gyalogságukat és így kedden elindultunk a követségre, miközben még folytak a harcok. Egy magyar vezetett minket a mellékutcákon, ahová az orosz tankok nem tudtak behatolni.

Két napig igen nyomasztó hangulatban voltunk a követségen. Nem volt elegendő kenyérünk és túl sok újságíró volt együtt, akik nem tudták kijuttatni az országból az év legnagyobb történetét. Hamarosan felfedeztük, hogy ami a kijutást illeti igen kedvezőtlen helyzetben vagyunk. Nem volt újságíró igazolványunk és nem voltunk újságírók. Az oroszok kémeknek tekintenének. Az egyetlen járható út az volt, hogy újságírónak adjuk ki magunkat. Egy igen hatásos iratot gépeltem, mely szerint a „The Western Morning News” riportere vagyok és a többiek hasonlóan cselekedtek. Hozzácsatoltam a fényképemet és egy csomó jelentőség nélküli pecsétet és bélyeget. Az eredmény elég jónak bizonyult ahhoz, hogy becsapjuk az oroszokat és néhány nap múlva biztosítékot kaptunk a parancsnokságtól. Idő közben megtekintettük a város legcsúnyább részeit, ahol egész utcák romokban heverték és ahol halott emberek még mindig kenyeret szorítottak magukhoz. Végül elutaztunk Bécsbe.

Kollégáink igen megértően kezelték a tanév közepén történt eltávozásunkat és nem kaptunk büntetést. Visszatérve Oxfordba már tisztábban látom 10 napi magyarországi élményeimet. Legélénkebb benyomást az egész magyar nemzet hihetetlen bátorsága gyakorolta rám. Pusztá kézzel támadtak meg orosz tankokat és megsemmisítették azokat és egyszer sem láttam a legcsekélyebb félelmet sem rajtuk. A másik benyomásom az a fennkölt bizalom amit a magyarok a nyugatba vetettek. Éveken keresztül felkelésre szólították fel őket és amikor fellázadtak, akkor nem kaptak semmit, csak szavakat, amikor pedig páncéltörő fegyverekre lett volna szükségük. Mi országunk nagykövetének éreztük magunkat és mindannyiunknak fájtn látni milyen sokat vártak a magyarok és milyen keveset kaptak.

Dacára a sötétségnek ami most Magyarországra nehezedik továbbra is van reménysugár. Bármilyen kicsi is Magyarország, nagy csapást mért a Szovjet Oroszország hatalmára, csapást, amely elvezethet a kommunizmus halálához.

[The Western Morning News, 1956. november 21.]

2. A Belügyminisztérium II/5. osztályának jelentése az angol egyetemisták utazásáról és a velük szembeni intézkedésekről

Bm. ORFK II/5. Osztály¹⁰

SZIGORÚAN TITKOS!

Jelentés

Budapest, 1957. január hó 16-án

Jelentjük, hogy f. hó 15-én utasításra figyelés alá vettünk négy angol diákot, névszerint [sic!]:

Clive Anthony Lord 1935
útlevélszáma: 105769

Judith Urzula¹¹ Crips 1938
útlevélszáma: 506487

Basil Dávid [sic!] lord
útlevél szám: 483785

John Roger Cooper
útlevél száma: 5880097

akik Szeged felől a budapesti országúton haladtak Kecskemét felé a QF.8408 rendszámú Volkswágen [sic!] gyártmányú gépkocsival.

Nevezettek az esti órákban érkeztek meg Kecskemétre és a kecskeméti szállodában szálltak meg kb. 20. h-kor. Az éjszakát a szállodában töltötték.

Folyó hó 16-án, 9. h. után elhagyták a szállodát és a Katona József gimnáziumot akarták meglátogatni, ezt a tevékenységük ellenőrzésére küldött operatív munkások megakadályozták. Ezekután igen agresszíven léptek fel, nyíltan lefényképezték a figyelőket és gépkocsiukat [sic!], valamint az arra haladó szovjet katonákat.

A történetek után a fényképezőgépüket elvették és a benne lévő filmet kihúztuk a gépből. Mivel a továbbiakban is erőszakoskodtak, mind a négyüket bekísértük a rendőrség épületébe, ahol átvizsgáltuk csomagjaikat és személyi motozást tartottunk náluk, mert észrevettük, hogy nem mindent raktak ki a zsebükből.

Miután a motozásnál elvett anyagokból nyilvánvalóvá vált, hogy a négy angol diák nem turistaként utazott be Magyarországra, hanem hírszerzés céljából, arra az időre, míg érintkezést tudtunk kapni felsőbb vezetőinkkel, gépkocsijukat megrongáltuk.

Az anyagok között találtunk többek között egy könyvet „szovjet hadsereg”¹² címmel, melyet a School of Military Intelligence könyvtárából vehettek ki.

Valamint Ábrányi Aurél¹³ általunk ismert hírszerző címét és több magyar címet találtunk, amelyek arra utaltak, hogy az egyetemi ifjúság Forradalmi Bizottságával vették fel a kapcsolatot.

Miután a rendőrségről elbocsájtottuk [sic!] őket beültek gépkocsiukba [sic!] és Budapest felé akartak eltávozni, azonban a gk. nem ment, csak nagynehezen [sic!] tudtak vele elmenni Kecskemét határáig. Tekintve, hogy továbbmenni nem tudtak és miután a figyelőket megkérték, bevontattuk kocsijukat Kecskemétre, ahol ismét a szállodában helyezkedtek el.

Este 21. h-kor ismét felkerestük őket, mint akik Budapestről jöttek és érdeklődtünk útjuk céljáról. Azt mondták, hogy turisták, átutazóban vannak Magyarországon. Elmondották, hogy a rendőrségen elvették a noteszukat, amelyet igen sajnáltak. Megnyugtattuk őket, hogy minden elvett dolgukat a bp-i Brit Követségen megkaphatják. Megkérdezték, hogy bemehetnek-e a budapesti Brit Követségre. Megígértük, hogy holnap, azaz f. hó 17-

én reggel segítünk megcsinálni a gépkocsijukat és még elindulásuk előtt választ kapnak kérdésükre.

Kifejtették, hogy nagyon sajnálják, hogy minket lefárasztottak Budapestről. Mi azt választottuk, hogy ez igazán semmiség, mert ők ugyanezt megtették volna velünk Angliában.

Megjegyzés:

A jelentéshez csatoljuk a négy diáktól elvett feljegyzések, iratok jegyzékét¹⁴.

Jávor Miklós rny. őrgy.
alo.vez.h.

[ÁBTL 3.1.9. V-142386. Géppel írt tisztázat Jávor Miklós saját kezű aláírásával. A jelentés alján a következő kézzel írt megjegyzés olvasható: L: Dobróka alzds.]

3. A Belügyminisztérium II/5. osztályának feljegyzése az angol egyetemistákkal szemben alkalmazandó eljárásról

Bm. ORFK II/5. Osztály

SZIGORÚAN TITKOS!

Feljegyzés

Budapest, 1957. január hó 16-án

Folyó hó 15-én Jugoszláviából átutazó visummal [sic!] Röszkénél belépett a magyar határon:

Clive Anthony Lord 1935

Judith Ursula Cripps 1938

Basil David Lord

John Roger Cooper

Nevezettek angol állampolgárok az oxfordi egyetem hallgatói. Annak ellenére, hogy útleveleinkben fel van tüntetve az országon való megállás nélküli egyszeri áthaladás, úgy Szegeden, mint Kecskeméten megálltak és egyetemeket, főiskolákat kerestek fel, továbbá leszólítottak különböző személyeket.

Feltartóztatásuk f. hó 16-án reggel történt Kecskeméten. Személyi podgyászuk [sic!] és a gk. átkutatása folytán a náluk talált feljegyzések és levelek, továbbá címek kétséget kizárólag bizonyítják nevezettek hírszerző tevékenységét.

Fentiek alapján javaslom:

1. Alapos kihallgatásukon keresztül pontosan tisztázni küldetésük célját, majd a náluk talált levelek és címek adójának pontos kilétét.
2. Kihallgatásuk után az összanyag felhasználásával sajtóban közzé tenni tevékenységüket.
3. Miután tevékenységükről sajtóközlés megjelent ugyancsak a kiutasításuk is közölve van, úgy lekísérve őket Hegyeshalomra áttenni az osztrák határon.

Dobróka János rny. alezrd.
osztályvezető

[ÁBTL 3.1.9. V-142386. Géppel írt tisztázat Dobróka János saját kezű aláírásával.]

4. A Belügyminisztérium II/5. osztályának javaslata sajtókommuniké megjelenítésére az angol egyetemisták hírszerző tevékenységével kapcsolatban

Belügyminisztérium
ORFK Politikai Nyomozó Főosztály
Vizsgálati Osztálya

Szigorúan titkos!

Javaslat
sajtóközlemény megjelentetésére
Budapest, 1957. jan. 24.

A Belügyminisztérium Országos Rendőrfőkapitányságának illetékes szervei a lakosság [sic!] bejelentése alapján 1957. január 17-én őrizetbe vették [sic!] J. R. Cooper 22 éves, C. A. Lord 22 éves, D. B. Lord 26 éves és Judith U. Crips 19 éves angol állampolgárokat. Ügyükben lefolytatott vizsgálat megállapította, hogy J. R. Cooper tagja volt az „Intelligence Corps” elnevezésű angol katonai hírszerző testületnek, D. B. Lord pedig az angol hadsereg „Tábori Biztonsági Szolgálatánál” (FS) teljesített szolgálatot. Bizonyítást nyert az is, hogy az ú.n. „Egyetemi Forradalmi Diákbizottság” Angliába disszidált tagjaitól üzeneteket és leveleket hoztak a „Diákbizottság” Budapesten lévő tagjainak. Feladatuk volt a kapcsolat megteremtése. Elmondásuk szerint adatokat akartak szerezni a szovjet és a magyar hadseregre vonatkozóan, valamint a magyarországi politikai és gazdasági helyzetről.

J. R. Cooper, C. A. Lord már 1956 november elején is járt Magyarországon érvényes útlevél nélkül és Budapesten résztvettek az ellenforradalmi csoportok által emelt barrikádok építésében. Magyarországról visszatérve az angol sajtóban és rádióban a magyarországi helyzetről a valóságnak meg nem felelő, a Magyar Népköztársaságot rágalmazó nyilatkozatokat jelentettek meg.

[ÁBTL 3.1.9. V-142386. 98. Géppel írt tisztázat.]

- ¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3.1.9. V-150393. Az 1956. évi Magyarországi Ellenforradalom az állambiztonsági munka tükrében V. rész 74-81.
- ² A külföldi tudósítók forradalom alatti tevékenységével kapcsolatban, lásd: Az 1956-os forradalom a világsajtóban – Tudósítók a forradalomban. Szerk. Tischler János. Budapest, 1956-os Intézet, 2006.
- ³ Michael Korda az 1956 novemberi kalandot 2006-ban megjelent könyvében örökítette meg. Michael Korda: *Journey to a revolution. A Personal Memoir and History of the Hungarian Revolution of 1956*. HarperCollins, 2006.
- ⁴ A kerülőre azért volt szükség, mert a bécsi magyar konzulátuson nem kaptak beutazó vízumot Magyarországra, Belgrádban viszont igen.
- ⁵ Judith Cripps vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-142386. John Roger Cooper, Meyer Richard Roraback és társai. 82.
- ⁶ Szovjet katonai egyenruhák és kitüntetések.
- ⁷ Katonai Hírszerző Iskola
- ⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142386. 37.
- ⁹ ÁBTL 3.1.9. V-142386. 138. A vizsgálati dossziében található fényképeket a későbbiekben közölni fogjuk.
- ¹⁰ Belső Reakció Elhárító Osztály.
- ¹¹ Helyesen: Ursula.
- ¹² Lásd a 6. sz. lábjegyzetet!
- ¹³ Dr. Ábrányi Aurél újságíró 1949-ben disszidált, 1957-ig a Szabad Európa Rádió munkatársa volt Bécsben.
- ¹⁴ A mellékletet nem közöljük.

Varga Krisztián:

Politikai vagy köztörvényes? Márász Sándor és társai vizsgálati anyagából

Köztörvényes bűnöző, vagy politikai áldozat? - tehetjük fel a kérdést, az 1956-os forradalmi eseményekben és az azt követő megtorlásokban aktív szerepet játszó egykori jugoszláv partizán életútjának megismerésekor. Az iratanyag, mely Márász Sándor „rendvédelmi szolgálatain” keresztül egyszersmind egy történelmi korszakba is elkalauzol, önmagában is ellentmondásos. A forradalom után keletkezett dosszié Márász Sándor 1956. október és december közötti tevékenységét taglalja. Kicsiny részét képezi a forradalom bonyolult és szerteágazó történéseinek, mindazonáltal hozzásegít az események háttérében húzódó folyamatok megértéséhez. A dosszié keletkezésének körülményei és a nyomozás lefolytatása szorosan összefonódik a legfelső politikai vezetés forradalom utáni megtorlásokban játszott szerepével.

A november 4-i második szovjet beavatkozás megteremtette a Kádár János vezette „Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt” egyben lehetővé tette a bábkormány megtorló akcióit is. A hónap közepétől megszervezett karhatalmi ezredek közvetlenül a belügyi és honvéd erőszakszervezeteket magába integráló Fegyveres Erők Minisztériumából kapták az utasításokat. A miniszteri megbízatást a párt régi, kipróbált harcosa, Münnich Ferenc kapta, aki kíméletlenül fellépett minden „rendszerellenes” megmozdulással szemben. Utasításait vidéken a Gyurkó Lajos tábornok parancsnoksága alá tartozó honvéd karhatalmi alakulatok december elejétől kezdve sortüzek formájában hajtották végre. Hasonlóan az 1919-es fehérterrorhoz, 1956-ban is a fegyveres különítményesek vállaltak oroszlánrészt a megtorlásokban. A szovjet hadsereg „kilengései” mellett a „vörös” tiszti századok „büntetőexpedíciói” december elejétől állandó megfélemlítés alatt tartották az ország népét. Kádár és Münnich mindenekelőtt a saját fegyveres erő megteremtését tűzte ki célul, kezdetben nem válogatva az eszközökben és a személyi állományban sem.

Mindenki, aki jelentkezett karhatalmi szolgálatra és aláírta az új kormányhoz való hűségnyilatkozatot, részt vehetett a „munkáshatalom” megteremtésében. Kádárnak szüksége volt minden egyes megbízható emberre, hisz jól tudta, hogy ellenforradalma nem tartható fenn sokáig kizárólag a szovjet szuronyok védelmében. A közvetlen pártutasítás alatt működő tiszti századok hatékonyan kombinálták a megfélemlítő tömegoszlatást az utcai terrorral, így eredményesen tudtak fellépni a lakosság különböző rétegeivel szemben. A politikai vezetés kezdeti „államvédelem-ellenes” magatartása után nem csak az „egyszerű” beosztottakat, sorozott államvédelmistákat vették át az új karhatalomba, de helyet biztosítottak a volt tiszti állomány jelentős részének is. Az újjáalakult rendőrségi és a karhatalmi állomány tagjai között egyaránt megtalálhatók voltak a rendszer elvhű, feltétlen kiszolgálói, a kalandorok, sőt, a kétes egzisztenciájú köztörvényes bűnözők is. A különítmények tág mozgástere, a lakosság körében végzett „áldásos” tevékenysége egyszersmind vonzotta a könnyű prédára éhes hazárdőröket is. Mindez a legfelsőbb politikai vezetés tudtával és beleegyezésével történt.

A fegyveres erők miniszterének belügyi helyettesére, Tömpe Istvánra a rendteremtés „szárazabb” formái jutottak: előkészíteni a terepet a forradalom utáni perek számára, minden lehetséges eszközzel felkutatni és „begyűjteni” a forradalomban résztvevőket, és állandó rettegésben tartani a főváros lakosságát. A kádári „pacifikációban” fontos szerep hárult az 1956. november 8-a után újjászervezett – és a rendőrség struktúrájába integrált – állambiztonsági szervek operatív és nyílt nyomozati munkájára is. A politikai koncepciókat végrehajtó „bűnüldözésben” és az újjászervezett politikai rendőrség vizsgálati tevékenységének ellátásában kiemelt feladat jutott a volt államvédelem tagjaira, akik teljes egészében elfoglalták a novemberben létrehozott Országos Rendőrkapitányság Politikai Nyomozó Főosztály pozícióit. A megtorlások politikai-katonai végrehajtói között is vezető szerepet játszottak a Nagy Imre-kormány által feloszlott¹ ÁVH munkatársai, akik – a kezdeti bizonytalanság, Kádár és Münnich

politikai fenntartásainak eloszlása után – december folyamán tömegesen csatlakoztak a rendőrség politikai nyomozó szerveihez.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága – hatalma kiterjesztése érdekében – december elejére nyíltan elhatározta, hogy leszámol a forradalom alatt „kompromittálódott” személyekkel és szervezetekkel. Első lépésként megakadályozta az Országos Munkástanács felállítását, majd betiltotta a Nagy-budapesti Központi Munkástanács működését. Vezetőjüket letartóztatta, szintúgy, mint a forradalmi és nemzeti bizottságok tagjait. November-december folyamán nyers erő alkalmazásával felmorzsolta a legyőzött lakosság egyre csökkenő ellenállást, eltiporta a munkásság sztrájkmozgalmát. A rögtönítélő bíraskodás, a közbiztonsági őrizet, valamint a rendőrhatalom felügyelet intézményének bevezetésével „törvényes jogalapot” teremtett az általános sztrájkot és békés tömegdemonstrációkat – több helyen sortűzekkel – feloszlató karhatalmista intézkedéseinek.

Az itt közölt dokumentumok fontos adalékul szolgálhatnak a kádári rendteremtés sajátos logikájára, a karhatalmat és az állambiztonsági szervek munkáját irányító politikai vezetés totalitárius törekvéseire, cinikus manőverezéseire.

Az 1927-ben, Dalmáciában született Alexander Maras a II. világháborúban csatlakozott a Tito vezette partizánmozgalomhoz, majd a jugoszláv állambiztonság, az UDB (Államvédelmi Igazgatóság) főhadnagyi rendfokozatú elhárító tisztje lett. 1948-ban politikai okok miatt illegálisan Magyarországra szökött, majd a magyar hatóságok kémgyanus tevékenység miatt 1949-től a kistarcsai táborba internálták. Szabadulása után, 1954 júliusában „Milkovics Sándor” fedőnéven beszervezték a BM államvédelmi szervei jugoszláv elhárítási vonalra. A következő évben Márászt politikai megbízhatatlansága és zavaros magánélete miatt kizárták a további hálózati munkából, ezért autóvezetőként helyezkedett el Budapesten. 1956. október 11-én volt internáltársával Jugoszláviába akartak szökni a jobb életlehetőségek miatt. Tervük azonban nem sikerült, mivel a Márász által ellopott személyautót a rendőrség feltartóztatta, utasaikat pedig őrizetbe vették. A tiltott határátlépési kísérlettel és társadalmi tulajdon elleni lopással vádolt Márászt az V. kerületi Bíróság október 13-án előzetes letartóztatásba helyezte. A jogerős bírósági ítélet meghozatalát azonban a forradalmi események keresztülhúzták.

1956. október 23-án Márász Sándort az ÁVH Markó utcai „kebelbeli börtönében” érte. Tisztázatlan körülmények között október 26-án kiszabadult, majd jelentkezett nemzetőrnek. A volt partizán nemzetőri tevékenységéről egyébként semmit sem tudunk, és feltűnő, hogy a később keletkezett iratok között sincs semmi, ami legalább terhelő adatként utalna Márász forradalmi szerepére.² 1956. november 2-án felkereste egyik régi ismerősét, Szekeres József filmrendezőt, hogy tájékozódjon tőle egy esetleges nyugatra szökés lehetőségéről. A filmrendező és az újdonsült nemzetőr azonban politikai kérdéseken összeveszett, aminek az lett a következménye, hogy Márászt a nemzetőrök előállították a Vizsgálati Főosztályra. Innen került át több államvédelmistával együtt a Gyűjtőfogházba. November 4-én szabadult, majd november 7-én belépett az akkor szerveződő I. Budapesti Karhatalmi Ezred Mosonyi utcában lévő egységébe. Az alakulat november közepétől – a fegyveres harcok elültével – aktívan részt vett a „forradalmi munkás-paraszt kormány” rendteremtő akcióiban. Márászhoz hasonlóan több jugoszláv állampolgárságú személy is csatlakozott a karhatalomhoz. Ezek az önkéntesek, szinte kivétel nélkül, bizonyítani szerették volna hűségüket és lojalitásukat az új rendhez, annál is inkább, mert többségüket a Rákosi-rendszer alatt származásuk miatt joghátrány érte. A körülmények ismeretében nem csoda, hogy Márász Sándor is csatlakozott az ezredhez, ahol felderítő osztag beosztottja lett. Feladata volt az időközben külföldre disszidált személyek lakásainak felkutatása és lefoglalása, de aktívan részt vett a főváros belső kerületeinek fegyveres ellenőrzésében, és a közrend „helyreállítását” célzó razziákban is. Az egykori titóista partizán mindazonáltal nem terhelte magát sokáig politikai skrupulusokkal és új állásában is hamar megtalálta az anyagi motivációt. Novemberben több házkutatást tartott, melynek során megszarolta a lakókat, hogy feljelenti őket „terrorcselekmények” elkövetése és orgazdaság miatt.³ Az egyik esetben önkéntes társával kis híján agyonverték a tulajdonost, más alkalommal fegyveresen megfenyegették a lakásban lévőket, és az értékeik átadására kényszerítették őket.

A pufajkás főhadnagy felismerte, hogy a politikai megtorlás légkörében a karhatalom beosztottjaként könnyű lakáshoz jutni, ezért már november folyamán megpróbált magának egyet felkutatni és „kiutaltatni”. Többszöri sikertelen próbálkozása után megtudta, hogy a Petőfi tér 3. IV. emelet 17. számú ingatlanból a lakók nyugatra távoztak. Még november végén több társával meglátogatta a fenti lakást, ahová időközben a tulajdonosok rokonai, Wachtel Domonkos kelmefestő kisiparos és családja költöztek. Márász hivatalos eljárást színlelve felelősségre próbálta vonni Wachtelékét „önkényes” beköltözésük miatt, majd megfenyegette őket, hogy az ügyben „másnap telefonálni fog”. Márász, hogy a lakást megszerezze, kitalálta, hogy Wachtel Domonkos a háború előtt csendőrezredes volt, és az októberi események alatt „aktívan kivette a részét az ellenforradalomból”. A karhatalom beosztottjának, Nagy Ferencnek, valamint Balogh Benjámin rendőrnyomozó főhadnagynak elmondta, hogy nevezett „tevékenységét nehéz bizonyítani”, ezért kérte, hogy „legyenek segítségére Wachtel elintézésében”. Márász, Nagy és Balogh előzetes egyeztetés után 1956. december 14-én este megjelent a Petőfi tér 3. sz. alatti házban, ahol a házfelügyelő segítségével a disszidált személyek listájáról Wachtelt keresték, ám a kelmefestő ekkor még nem volt otthon.

Márász Sándor akcióját részben segítette az a tény, hogy a kormány 1956. december 13-án elrendelte a rögtönítélő bíraskodást, mely lényegében a statárium kihirdetését jelentette. Az intézkedés jogi alapot biztosított a fegyveres karhatalmi alakulatoknak „a rend helyreállítását” célzó műveletükben.⁴ Valószínűleg Márász Sándor is tudhatott a rögtönbíráskodás bevezetéséről, ami cselekedetének egyik mozgatórugója is lehetett, azonban a törvényt meglehetősen önkényesen és egyénileg értelmezve kihasználta az alkalmat arra, hogy ismét a zavarosban halásson. December 15-én este a karhatalmista újból megszervezte különítményét. A Mosonyi utcai laktanyából „elkötött” szolgálati gépjárművön újra felkeresték Wachtelékét. A mit sem sejtő textilfestőt Nagy és Balogh együtt kísérték le az autóban várakozó Márászhoz. Ezután a budafoki révátkelőhöz hajtottak, ahol Márász közvetlen közlőre fejbeltette áldozatát, majd a csapat tagjai együttesen dobták be a Dunába Wachtel holttestét. A kivégzés után a különítmény tagjai Balogh Benjámin lakásán mosták le a bűncselekmény nyomait.

December 18-án Márász beosztottjainak kíséretében megfenyegette Wachtelnét, hogy haladéktalanul hagyja el a lakást, ellenkező esetben kilakoltatja. Időközben a XXII. kerületi Rendőrkapitányság értesítette a BRFK Központi Ügyeletet, hogy december 16-án a reggeli órákban a budafoki révátkelő közelében, lakossági bejelentés alapján ismeretlen férfi holttestére bukkantak.⁵ A BRFK Életbiztonsági Alosztálya azonnal megkezdte a nyomozást, mely során megállapítást nyert, hogy az áldozat Wachtel Domonkos negyven év körüli budapesti lakos. A gyilkosság elkövetésének gyanúja a Belügyminisztérium kötelékében szolgálatot teljesítő jugoszláv karhatalmista különítmény tagjaira vetült, mivel az intézkedésben résztvevők egyike idegen akcentussal beszélt. A volt partizánt a hatóságok már a gyilkosság elkövetése után néhány nappal azonosították, de Márász fűgőbbnek bizonyult a nyomozóknál és meglépett a Mosonyi utcai laktanyából. A bűnügyi szervek még aznap kiadták az országos körözést a gyilkossággal alaposan gyanúsítható jugoszláv kalandorral szemben.⁶ A felelősségre vonás elől menekülő Márászt azonban a politika, egyelőre, megmentette. Münnich Ferenc közvetlen utasítására 1957. január 29-én a rendőrség visszavonta a tettes körözését, és egyszersmind az állambiztonság hatáskörébe utalta az ügy további „felderítését”.⁷

Az utasítás hátterében a hazai belpolitikai élet eseményeit kell keresnünk. 1956 és 1957 fordulóján a Kádár-rendszer mindent megtett annak érdekében, hogy a forradalom utóvédharcait a lehető legkíméletlenebb módon felszámolja. Ehhez minden használható emberre szükség volt, aki a szovjetekkel kollaboráns rezsimet a végsőkig kiszolgálja. A rendszer alapjait képező karhatalmista különítmények, valamint a feloszlott ÁVH beosztottjain kívül számottevő társadalmi bázisa nem volt a kormánynak. A politikai vezetés 1956 decemberében igencsak instabillnak érezte hatalmát, annak ellenére, hogy a kizárólagos fegyveres erő birtokában volt. Azonban a társadalom passzív ellenállása, a munkástanácsok által szervezett általános sztrájk, illetve a forradalomban „megfertőzött” ország megvetően tekintett a régi-új rend képviselőire. A hatalom számára kérdéses volt, hogy mikor robbanhat ki újabb felkelés, de legalábbis mikor kényszerítheti teljes alávetettségre az országot a pártállami ellenforradalom. A közbeszéd tárgyát képező

forradalmi akciók, és elszigetelt, de annál nagyobb riadalmat kiváltó illegális „mozgalmak” az állambiztonságot fokozott elővigyázatosságra és sorainak rendezésére ösztökélte. Kádár János és közvetlen környezete, a főbb politikai döntéshozó személyek a Márciusban Újra Kezdjük (MUK) jelszó mögött a legyőzött társadalom fokozott aktivitását vélték felfedezni, mely aggodalom állandó készenlétre sarkalta az állambiztonság szerveit. Az „ellenállási mozgalom” 1957. március 15-re tűzte ki zászlóbontását. Eddig az időpontig, minden emberre szüksége volt a hatalomnak, amennyiben feltétlen hűségét fejezte ki – és ezt kész volt tetteivel is bizonyítani – a fennálló rendszer szolgálatában. Abban a pillanatban, mikor az MSZMP vezetésének már nem kellett tartania újabb tömegmozgalmaktól, a kíméletlen megtorlások és letartóztatások kiterjedtek a köztörvényes bűncselekménnyel gyanúsíthatóvá vált személyekre is. A szervek munkája gőzerővel folytatódott; a kihallgatások és őrizetbe vételek, a vizsgálati és operatív munka most már kiterjedt a korábban megbízhatónak nyilvánított káderekre is. A hatalomnak többé nem volt szüksége olyan „elvtársra” aki köztörvényes bűncselekmények elkövetésével lejáratja az új rendszert, és képtelen beilleszkedni a proletárdiktatúra által megszabott új társadalmi rendbe.

Márász Sándor letartóztatására 1957. március 19-én került sor. A legfelsőbb vezetés által jóváhagyott intézkedés végrehajtására a BM ORFK Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztálya kapott utasítást. Az állambiztonság végig tudott Márász Sándor hollétéről⁸ és a Wachtel-gyilkosságban játszott szerepéről, de – a fentiek miatt – csak 1957. március 15-e után fogták el.

A gyanúsított, kihallgatása alkalmával részletesen elmondta Wachtel Domonkos meggyilkolásának körülményeit, és nem tagadta, hogy készült a kelmefestő „elintézésére”. Márász kihallgatása során olyan mesével állt elő, ami a forradalom utáni megtorlás légkörében még akár hőst is csinálhatott volna belőle. A valóságfelemekkel kevert történetben Márász igyekezett kidomborítani „forradalmi” érdemeit, és letartóztatását abban a színben feltüntetni, hogy ő már az „ellenforradalom” alatt következetesen kiállt a „munkás-paraszt hatalomért”. Elgondolását arra a találkozásra alapozta, amikor 1956. november 2-án felkereste régi ismerősét Szekeres József filmrendezőt, aki aztán értesítette a nemzetőröket, és egy rövid ideig őrizetbe vették a volt ÁVH-s ügynököt. Márász fantáziája élénken működött, mikor a Wachtel Domonkos meggyilkoláshoz indítékot keresett. A kelmefestőt volt csendőrezredesnek és „aktív ellenforradalmárnak” titulálva próbálta félrevezetni a vizsgálati szervet, hogy a gyilkosság valójában az ellenforradalom idején elkövetett atrocitások miatt történt felelőségre vonás volt. Kitalálta továbbá, hogy 1956 október 30-án a pártház ostroma után látta Szekereset, amint az filmfelvételeket készíti a népitéletekről, majd követte őt, aminek a következtében Szekeres és Wachtel elfogták és átadták a nemzetőröknek. A szándékos hazugság által tarkított vallomást részint a politikai helyzet inspirálta. Másrészt viszont Márász arra számított, hogy leplezheti a valódi indítékot, a nyereségvágyból elkövetett emberölést.

A vizsgálat során azonban bebizonyosodott, hogy Wachtel Domokos sohasem volt csendőr, és az „ellenforradalom” alatt passzív szerepet töltött be. Egyértelműsítette azt is, hogy Márász előre megfontolt szándék szerint követte el a bűncselekményt, amivel az volt a célja, hogy Wachtel lakását megszerezze. Tisztázatlan volt viszont az elkövető társainak kiléte és azok szerepe. Az ügyi nyomozók Nagy Ferenc karhatalmistát már 1956. december közepén a gyilkosság után néhány nappal őrizetbe vették és kihallgatták. Az Életbiztonsági Alosztály munkatársai Nagy vallomása alapján már decemberben tisztában voltak Márász Sándor szerepével, sőt harmadik társuk felderítése is csupán idő kérdése lett volna. Azonban az említett politikai okok miatt az ügyet „ejteni” kellett. 1957. március 19-én aztán Nagy Ferencet is előzetes letartóztatásba helyezték és kihallgatása során nyilvánvalóvá vált bűnrészessége a gyilkosságban. Nagy kihallgatása során fény derült arra is, hogy Márász, mint ötletgazda irányította az eseményeket, és mind Nagyot, mind a harmadik ismeretlen társát a csendőrezredes-ellenforradalmár hazugsággal sikerült rávenni a gyilkosságban való aktív részvételre. A nyomozás felderítette a harmadik tettestárs kilétét is. Balogh Benjámín rendőrnagy főhadnagy a BM II/10. (operatív technika és rádióelhárítás) Osztály⁹ beosztottjának őrizetbe vételére 1957. április 26-án került sor. Balogh a kihallgatás során elismerte

részvételét a gyilkosság elkövetésében, és semminemű megbánást nem tanúsított, még akkor sem, amikor kiderült, hogy Wachtel Domokos előéletét nem terheli csendőri szolgálat vagy „ellenforradalmi” tevékenység. A rendőr főhadnagy is megerősítette, hogy Márász Sándor kérésére segített a kelmefestő „elintézésében” és kijelentette, hogy nem volt tudomása arról, hogy a társa mit ért pontosan „elintézés” alatt. Mind Nagy Ferenc, mind Balogh Benjámint egybehangzóan állították, hogy nem tudtak Márász emberölési szándékáról, és mindannyian a volt partizán cselvetésének áldozatává váltak. Ennek némiképp ellentmond az a tény, hogy sem Nagy, sem Balogh nem tiltakozott Márász hivatalos eljárást színlelő módszere ellen, egyikőjük sem emelt szót, azért, hogy egy „volt csendőrezredest” megöljenek. Végig segédkeztek Márásznak a gyilkosság lebonyolításában, a holttest, valamint a nyomok eltüntetésében, sőt megfogadták, hogy hallgatnak a történetekről.

A vizsgálat további szakaszában azonban a politika ismét közbeszólt: 1957. május 15-én szabadlábba helyezték Balogh Benjámint, majd május 23-án Nagy Ferencet. Mindkettőjükkel szemben határoztak a nyomozás megszüntetéséről is. A dossziében található jellemzés szerint „Balogh elvtárs magatartásáról az ellenforradalmi események alatt bebizonyosodott, hogy osztályhű, bátor, szolgálatkész elvtárs. Jelenleg kormány kitüntetésre van felterjesztve.”¹⁰ A politikai nyomozó szervek törekvése egyértelműen az volt, hogy Balogh Benjámint és Nagy Ferencet megbízható kádernek állítsák be, és semmiféle joghátrány ne érje őket. Márász Sándornak azonban bűnhődnie kellett. Az előzetes letartóztatás meghosszabbítása után elkészült a vádirat is. A Fővárosi Katonai Ügyészség azonban ragaszkodott Balogh Benjámint és Nagy Ferenc felelősségre vonásához is, amely végül jogi sémákba öntött kompromisszummal ért véget, Tömpe István belügyminiszter-helyettes bábáskodásával.¹¹ Nagy Ferenc további sorsáról nem tudunk,¹² de Balogh Benjámint fényes karriert futott be az állambiztonságnál.¹³

A Wachtel-gyilkosság valójában nem politikai indíttatású bűncselekmény volt, hanem köztörvényes büntett, aljas indokkal előre kitervelt emberölés, amit a politikai helyzet tett lehetővé azért, hogy a karhatalomban szolgálatot teljesítőknél a rendszer – megszilárdításáért vívott küzdelem közepette – sok mindent elnézett. Később, a kádári konszolidáció első időszakában, már terhessé váltak a Márászhoz hasonló kalandorok, ezért a hatalom a lehető leghamarabb szabadulni kívánt tőlük.¹⁴

Már Münnich Ferenc 1957. januári utasításakor is nyilvánvalóvá vált az ügy azon aspektusa, miszerint a politikai akarat közvetlenül az állambiztonsági szerveken keresztül, egy előre megfogalmazott koncepció szerint Márász Sándort először futni hagyta, majd kizárólagos bűnbaknak tette meg.

A bírósági ítéletben található indokolásban sajátos logikával pont az ellenforradalmi rendszer kreált Márászból politikai bűnözőt, amikor megfogalmazta, hogy „a vádlott által elkövetett gyilkosság nagymértékben ártott államrendünk megszilárdulásának ellen [sic!] és kedvezőtlen színben tüntette fel mindazok előtt államrendünket, és karhatalmi szerveinket, akik a gyilkosságról tudomást szereztek. Vádlott cselekményével szinte helyre nem hozható erkölcsi kárt okozott.”¹⁵ Márász Sándort a katonai bíróság első fokon halálra ítélte, amelyet a Legfelsőbb Bíróság – kegyelmi kérvényét elutasítva – 1958. január 22-én jogerősnek nyilvánított. Az ítéletet 1958. február 26-án végrehajtották.

Dokumentumok:

1. Bűnügyi jelentés, 1956. december 18.

Budapesti Rendőrfőkapitányság
Bűnüldözési és Körözési Osztály
Életbiztosítási Alosztály

J e l e n t é s

Budapest, 1956. dec. 18.

Jelentjük, hogy Wachtel Domonkos sérelmére elkövetett gyilkosság ügyében a mai napon megjelentünk a XXII. ker. kapitányságon, valamint a bűncselekmény helyszínén, hogy az ügyre vonatkozólag további felderítést végezzünk.

A XXII. ker. kapitányságon közölték velünk, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a helyszín körül járőr szolgálat is volt beütemezve, melyet Polonkai Sándor r. őrm. bts. valamint tíz honvéd személy végzett. Az ezekkel folytatott beszélgetés különösebb eredményt nem hozott. A járőr-szolgalat tagjai elmondották, hogy szolgálatuk alatt senkivel nem találkoztak, senkit nem igazoltattak és bűncselekménnyel kapcsolatban egyebet elmondani nem tudtak.

A helyszín környékén eljárva kikérdeztük, Szuhán Istvánné XXII. Vágóhid u. 1. sz. alatti lakost, aki elmondotta, hogy dec. 15-ről 16-ra virradó éjjel, arra lett figyelmes, hogy az ablakán, mely a rév átkelővel pontosan szemben van, erős fénysugár világít be, majd autóbúgást hallott, amelyből következtette, hogy a házzal szemben gépkocsi állt meg.

Ezzel kapcsolatban elmondotta, hogy a bűgás hangjából ítélve úgy vette ki, hogy a gépkocsi köves útról jött, a sarkon visszatolatott, majd farral fordult a rév átkelő irányába. Ezzel kapcsolatban többet elmondani nem tudott. Az ablakon nem nézett ki, így nem látta, hogy milyen kocsi érkezett oda, kik voltak abban és mit csináltak. Arra sem emlékszik, hogy ez milyen időtájban történt, csak azt tudja, hogy az éjfél utáni órákban lehetett.

A továbbiak folyamán kikérdeztük Bodó Jánosnét, aki a 701-es uszály kormányosának a felesége. Fenti uszály múlt hét közepétől a hajóállomáson vesztegel, amely a bűncselekmény helyszínétől kb. 50 méterre van. Bodóné elmondotta, hogy dec. 15-ről 16-ra virradó éjjel, az éjfél körüli órákban egy közelből eredő lövést hallott. Ezzel kapcsolatban közelebbit elmondani nem tud, mivel a hajóablakon nem nézett ki és a fedélzetre sem ment fel. A lövésnek sem tulajdonított különösebb jelentőséget, mivel a környéken minden éjjel szoktak lövöldözni.¹⁶ A lövést csak reggel hozta összefüggésbe a halálesettel, mivel arról reggel szerzett tudomást.

További felderítés céljából eljártunk az V. ker. kapitányságon, a végett, hogy ott érdeklődjünk, hogy a fenti a fenti osztályon indult-e eljárás Wachtel Domonkos ellen, mivel V. kerületi lakos, vagy pedig a fenti kapitányságról voltak-e érte az állítólagos rendőrök és nyomozók. Itt Adamik ales. bts. úgy tájékoztatott, hogy a fenti osztály nem indított nevezett ellen eljárást, tudomása szerint a főosztályon sem jártak el az ügyben. Közölte a továbbiakban, hogy a kapitányságon kívül a kerületben van karhatalmi ezred is, amely Bondár őrgy.¹⁷ parancsnoksága alatt V. ker. Szabadság tér 16. sz. alatt székel.

Fenti helyen eljárva Bondár őrgy. elmondotta, hogy tudomása szerint, parancsnoksága alá tartozó személyek nem jártak el Wachtel Domonkos ügyében. Közölte még azt is, hogy velük együtt párhuzamosan működik a jugoszláv önkénteseknek egy rendőri csoportja, amely részint egyenruhás, részint civil ruhás személyekből áll, rendőrigazolvánnyal rendelkeznek, és különféle akciókat hajtanak végre. Valószínűnek tartja, hogy nevezett ügyében ezek a szervek jártak el. Közölte továbbá azt is, hogy ezek az önkéntesek, a Beloianisz utcában székelnek, azonban a Mosonyi utcai laktanyában is vannak egységeik.

További nyomozás során alapos gyanú merült fel arra vonatkozólag, hogy Wachtel Domonkos lakásán a fenti szervhez tartozó Márász Alexander (Vidice, 1927. VII. 9. Anyja: Jurics Adriana, apja Simon, állandó lakása: Tiszavasvári, Salétrom u. 5. ideigl. lak: Lévy O. u.) járt el két társával egyetemben.

A nyomozás további szakaszában, a Mosonyi utcai laktanyában, Márász Alexander felismerte az eljáró nyomozókat, és mielőtt elfogására kerülhetett volna sor, a laktanyából megszökött.

Preyer Hugó
r. ny. hdgy.

Gere István
r. ny. alhdgy.

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 8. Géppel írt másodlat aláírás nélkül.]

2/a. A Budapesti Rendőr-főkapitányság Karhatalmi Zászlóaljának jelentése, 1956. december 5.

Bpesti Főkapitányság
Karhatalmi Zászlóalj

J e l e n t é s

A Corvin áruházból szerzett értesülés alapján, a mai napon megjelentünk a Lenin krt. 61. alatt Nagy Lajos szabó lakásán, ahol a mellékelt jegyzékben¹⁸ feltüntetett szövetárut találtuk.

Dec. 4-én egyik bajtársunk megjelent fent nevezett lakásán és kifejezte óhaját, hogy ruhát kíván csináltatni. Nagy Lajos ruhaszövetet 900.-Frt.-ért, kabát szövetet 850.-Frt.-ért ajánlott, méterenként. A beszélgetés folyamán Nagy elmondta, hogy részt vett a felkelésben és, hogy dec. 6-án is részt fog venni a felkelésben.¹⁹

A mai napon szemtelenül viselkedett rendőreinkkel, sőt egyiket meg is lökte. Rendőreink ott léte alatt sikerült több telefonhívást leadni, és perceken belül a ház folyosói tele lettek emberekkel, főleg fiatalokkal. Számos fiatal beretvátlan volt. A paprikás hangulatra való tekintettel előállítottuk a szabót és apósát, aki természetesen tud a dolgokról és maga kérte, hogy ő is jöhessen. Kérésének eleget tettünk.

Budapest, 1956. dec. 5.

Horváth Mihály
hdgy.

Mikula Ján
örm.

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 57. A géppel írt jelentés Horváth Mihály és Mikula Ján aláírásával. A dokumentum alján ceruzával a következő szöveg olvasható: „Nagy Lajos összejátsszik a Corvinban egy Kovács nevűvel a szövetosztályon. Horváth” A hátoldalon kék ceruzával: „Márász ügyszög”. Fekete tintával: „ O. B. Ny. H.”²⁰ Nem fordul elő: adta 23-as.” Majd alatta zöld tollal: Los. Ezer elv. További eljárás végéig felfüggeszteni. Szalma.²¹”]

2/b. A Vizsgáló Osztály jelentése, 1956. december 21.

BM. Budapesti Rendőrfőkapitányság Vizsgáló Osztály

16/1956

J e l e n t é s

1956. december 21-én.

Jelentem, hogy f. évi december 5-én Nagy Lajos VI. Lenin-krt. 61. sz. alatt lévő szabómester lakásán egy rendőregyenruhát viselő egyén házkutatást akart tartani azzal az ürüggyel, hogy lakásán lopott szöveteket rejteget, terror cselekményekben vett részt. stb. Vele volt egy polgári ruhás fiatalember, aki törve beszélt magyarul.

A szabómester írásbeli határozatot kért a házkutatásról, de ilyet felmutatni nem tudtak, ezért vonakodott eleget tenni felszólításuknak, hogy kövesse őket a rendőrségre, és a szövetet adja elő. Ekkor a rendőr egyenruhát viselő egyén, pisztolyt vett elő és azzal akarta kényszeríteni szöveteinek átadására, miközben többször pofon vágta.

Ezalatt a szabómester felesége telefonált a kerületi kapitányságra, ahonnan két rendőr jelent meg és a szabómestert előállította a Főkapitányságra a zsarolók referálása alapján. Itt megállapítást nyert, hogy Nagy Lajos szabómester legálisan vásárolta a szöveteket és semmiféle terrorcselekményben részt nem vett, csupán zsarolási kísérletnek esett áldozatul.

Nagy Lajos és felesége az előtte bemutatott fényképben határozottan felismerte azt a rendőregyenruhát viselő személyt, aki nála házkutatást akart tartani és őt szöveteivel együtt el akarta hurcolni. A fényképen felismert Márász Alexander azonos Wachtel Domonkos vegytisztító kisiparos gyilkosával.

Feltehető, hogy Márász Alexander több kisiparost zsarolt meg hasonló módon. A társaságában polgári ruhás egyén jugoszláv állampolgárnak mondta magát és Drazics Drágó²² munkásőr igazolvánnyal igazolta magát. Száma: 006360.

Orosz István r.szds.

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 63. Géppel írt másodlat Orosz István aláírásával.]

3. Nagy Ferenc kihallgatásának jegyzőkönyve, 1956. december 26.

B. M. Budapesti Rendőrfőkapitányság
Fegyelmi Alosztálya

Szám: 1246/1956.

Gyanúsított kihallgatásról
Jegyzőkönyv

Készült Budapest, 1956. évi december hónap 26. napján délelőtt 10. 10 órakor szolgálati hatalommal való visszaéléssel gyanúsított Nagy Ferenc rendőr kihallgatása alkalmával. [...]²³

Gyanúsított az ügyel kapcsolatban a következőleg nyilatkozik:

Gyanúsítást megértettem magamat nem érzem bűnösnek.

Előadom, hogy 1956. november hó 14-én lettem rendőr, a Karhatalmi Ezredhez kaptam beosztást. Itt a IV. századnál a 3. Rajban teljesítettem szolgálatot, rendfokozat nélkül. Előadom, hogy kb. 3-4 hete Márász Sándor r. fhdgy. volt jugoszláv partizán, felkeresett a szobában és közölte velem, hogy szereljek fel. Azt nem közölte velem, hogy hová fogunk menni.

Amikor felszereltem együtt mentünk le az utcára (Mosonyi utca) ahol egy személygépkocsi várt ránk. Tudomásom szerint a kocsi a Belügyminisztériumhoz tartozott. A gépkocsiban már ült két civil ruhás személy, akiket ez ideig még nem láttam. Megjegyzem, hogy a körletből az utcáig tartó úton Márász velem semmit sem közölt.

A két civilre vonatkozólag, hogy ők hol teljesítettek szolgálatot, sem Márász részéről, sem pedig a két civil egyén részéről nem történt.[sic!]

A két civil egyén nevét is úgy tudtam meg, ahogyan beszélgettek Márással és ő a nevükön szólította őket.

Balogh nevezetű személy: egy 170-175 cm magas, sovány arcú, szőke hajú, borotvált bajusz, sovány testalkatú, lassú, vékonybeszédű. Szürke öves télikabátot és sveicisapkát hordott.

Molnár nevezetű személy: kb. 175-180 cm magas, sovány arc és test, barna hajú, szürke télikabát volt rajta.

Egyébként a fenti két személyen különös ismertetőjelet nem vettem észre. Rendfokozatukat nem ismertem meg. Beosztási helyükről nem tudok közelebbit mondani. Márász Sándor közelebről ismerhette őket, mert tegező viszonyban voltak egymással.

Csillaghegy felé vezető úton egyáltalán nem beszélünk, illetve nem beszéltek arról, hogy hová és miért megyünk. Velem még akkor sem közölték, hogy miért megyünk Csillaghegy Pozsonyi útra, amikor a kocsi már megállt a ház előtt. Velem csupán azt közölték, hogy az illetőnek nagy szerepe volt az ellenforradalmi események alkalmával, valami ezredesnek nevezték ki őt. Itt egy fiatalemberről volt szó. Név szerint Szabó Bálintra emlékszem, de bizonyosat nem tudok mondani. Még annyit közöltek velem – nem emlékszem arra, hogy melyik civil – hogy veszedelmes helyre megyünk.

Amikor a lakásban bementünk, engem az ajtóhoz állítottak őrnék. Arra vonatkozólag, hogy bent a lakásban mi történt, nem volt tudomásom. Én az alatt az idő alatt, amíg hárman bent voltak a lakásban (Márász, Balogh, Molnár) bentől nem hallottam olyan valamit, ami arra engedett következtetni, hogy a lakókat bántották volna.

Amikor a lakásban megtörtént a kutatás, akkor Balogh és Márász felmentek a padlásra és ott folytatták a házkutatást. Ez alatt az idő alatt Molnár és én a lakásban tartózkodtunk. Pontosabban én az előszobában tartózkodtam, míg Molnár vagy bent a szobában, vagy kint az udvaron volt. Nem emlékszem arra, hogy Balogh, vagy Márász volt az, aki leszólt a padlásról, hogy menjünk fel. Ekkor a házkutatást szenvedők közül az ember – akinek a nevére nem emlékszem pontosan – a padláson volt Baloghhall és Márással míg a felesége és a fia velünk volt a lakásban. Amikor leszóltak a padlásról, akkor felmentünk Molnárral a padlásra, de Molnár visszament a lakásba.

Amikor a padlásra felmentem, én magam is tapasztaltam, hogy ládákban 6-7 db. valamiféle hallgató készülék, 1000 fm. bevont huzal, 3-4 db. kulccsal ellátott pénzes kazetta, 2 db. magnetofon szalag, 30-40 db. tustinta kihúzó, több körző készlet, kapcsológép, 2 db. térképtáska, (az egyik térképtáska a szolgálatot teljesítő alhdgy. bts-nál maradt. Az alhdgy. bts. akkor ügyeletes tiszt volt a laktanyában) 1 db. bőraktatáska, középen szíjjal ellátva, 1 db. pufajka öltöny új, 1 pár katonacsizma, 1 nadrág pantalló, zubbony, volt egy véres ing, a vér deréktájban volt látható rajta. Ezeket a dolgokat egy zsákba be lett rakva és beszállítottuk a Mosonyi utcai laktanyába. Itt egy jegyzőkönyvet vettünk fel, (Sövényi nevezetű rendőr írta meg a jegyzőkönyvet.) az elhozott tárgyak pedig a zászlóalj parancsnokságán maradtak. Az elkészített jegyzőkönyv egy példányát a szakaszparancsnok is megkapta.

Másnap reggel egy XIII. kerületi akcióban vettünk részt, illetve ide vittek ki bennünket, majd Bass hdgy. utasítására átvittek bennünket Márással a csillaghegyi előző helyre, ahonnan el kellett hozni az ottmaradt mosógépet, porszívógépet, cérnát, és még valamilyen más gépet amit nem ismerek.

Amikor megérkeztünk Csillaghegyre, becsöngettünk és a fiú nyitott ajtót. Amikor közöltük vele, hogy az előző nap este talált dolgokat el akarjuk vinni, ő kijelentette, hogy

nem adja oda, várjuk meg az anyját. Mi közöltük vele, hogy nem várjuk meg az anyját és összeszedtük a fent említett dolgokat és a gépkocsiba raktuk fel. A kocsira rakásban maga a fiú is segítségünkre volt. És segítségünkre volt a gépkocsi vezetője is.

Ezeket a dolgokat magunkkal vittük. Előzőleg Márász egy írást adott az elvitt dolgokról és ezeket a dolgokat is a Mosonyi utcába vittük.

A fiú közölte, hogy az anyja írásért ment, amellyel igazolni kívánja a náluk talált dolgok eredetét. Mivel azonban nekünk sietni kellett, nem vártuk meg az anyját.

Határozottan kijelentem, hogy az első alkalommal, amikor négyen voltunk a házkutatás lefolytatásánál, senki közülünk sem bántotta, sem a gyereket, sem a férfit. A második alkalommal ugyancsak nem bántottuk a gyereket. Határozottan tagadom, hogy akár a két civil ruhás egyén, vagy Márász és én bántottuk volna a házkutatást szenvedő egyéneket.

El kívánom mondani, hogy a fenti eset után, 1956. dec. 14-én a Beloiannisz gyárban teljesítettem őrszolgálatot, ide jött értem Márász és elkért az őrparancsnoktól, azzal, hogy egy munkában kell részt vennem.

Amikor a gyárból kimentünk egy Pobeda személy gépkocsi várakozott ránk. A gépkocsit Márász vezette és a kocsiban már bent tartózkodott az általam Baloghnak ismert egyén is.

Amikor a kocsi elindult, Márász elmondotta, hogy egy volt csendőr ezredes lakására megyünk. Azt is elmondotta, hogy az ellenforradalom alatt, mint propagandista szerepelt, és ezt nehéz rábizonyítani, el kell őt intézni.

Amikor Márász ezt a kijelentést tette, sem én, sem a kocsiban Balogh nem kérdeztük meg, hogy hogyan kívánja Márász elintézni a volt csendőr ezredest.

Azt, hogy Márász mit gondol elintézés alatt, nem tudtam, arra gondoltam, hogy Márász és Balogh dolga és mivel velem bővebbet nem közöltek, nem gondoltam arra, hogy Márász mit fog elkövetni.

Amikor a kelmefestő lakására érkeztünk, nem voltak odahaza. Engem visszavittek az őrhelyemre a gyárba. Én másnap délig voltam szolgálatba ezen a helyen.

A szolgálat leadása után – mivel már késő volt nem tudtam hazamenni, így a laktanyában aludtam. Este kilenc óra felé, lehetett 10 óra is, Váczi az első raj parancsnoka szólt, hogy menjünk ki a Keleti p. u. – hoz igazoltatásra. A mi rajunkból négyen mentünk ki, ketten pedig egy másik rajtól. Az első rajban volt Márász is, aki egyébként a gépkocsit vezette.

A Keleti pályaudvaron megkezdtük az igazoltatást, a honvédségi karhatalmistákkal együtt. Ez a munka kb. 12 óráig, vagyis éjfélig tartott. Én harmadmagammal bevonultam a laktanyába és lefeküdtem. A másik két társamat névről nem ismerem.

Lefekvésem után kb. 1-1 ½ órára megkeresett Márász, és azt kívánta, hogy öltözzek fel, és menjek vele. Nem közölte velem, hogy hová fogunk menni. Amikor a laktanyából kiléptem ott volt az a Pobeda, ami valószínű, hogy az volt, amelyikkel már egy alkalommal a kelmefestő lakásán voltunk.

Nagy Ferenc r. gyanúsított jkv-nek folytatása a 1246/1956. sz. ügyben, ugyanakkor, ugyanott.

A gépkocsiban ismét bent volt az általam Baloghnak ismert civil ruhás személy is.

Amikor a lakáshoz érkeztünk, Márász közölte velem, hogy menjünk fel és hozzuk le a lakásáról az illetőt. Ekkor én és a civil felmentünk a kelmepestő lakására és levittük a kocsiba. Ezt követően Márász elindította a kocsit, de én csak akkor vettem észre, hogy hol vagyunk, amikor a Beloiannisz gyár előtt leállítottak igazoltatásra.

Ezután Márász a gépkocsit Budafok felé vezette, majd a zománcgyár mellett a Duna felé irányította a kocsit. A révnél álltunk meg. Itt Márász és Balogh kiszálltak a kocsiból velem együtt. Ekkor Márász felszólította az illetőt, (kelmepestőt) az kiszállt, Márász hátratette a kezét, majd megkötözte. Ezután a Duna felé mentünk. Elöl ment Balogh, utána a kelmepestő, majd Márász és őt követtem, mint utolsó én. Balogh a kompmotornál valamit motoszkált, ekkor a kelmepestő kb. két méterre állt Baloghtól. Előzőleg amikor a gépkocsitól elindultunk a Duna felé, a kelmepestő azt a kijelentést tette, hogy „ne vegyétek el az életemet, mindent elmondok” erre a kijelentésre senki nem felelt. A kelmepestő mellett közvetlen Márász állt, én Márász mögött kb. két méterrel álltam. Arra lettem figyelmes, hogy azt mondotta az illetőnek, hogy „nézzen félre!” ekkor a lövés elhangzott. Amikor odanéztem minden szó nélkül a Dunába esett bele a kelmepestő.

Én az illetőnek sem a nevét, sem a foglalkozását nem tudtam, csupán annyit közölt velem Márász, hogy egy volt csendőrezredes. Arra vonatkozólag, hogy mi oka volt Márásznak ezt az egyént eltenni láb alól nincsen tudomásom, azonkívül amit már előzőleg elmondottam.

Tagadom, hogy más alkalommal voltam volna külön akción Márásszal, tagadom, hogy a rendőri szolgálatom alatt bárkinek is tetteleges bántalmazást okoztam volna. El kívánom mondani, hogy nagyon bánt az a körülmény, hogy nem ismertem Márász szándékát és azt nem tudtam megakadályozni, annál is inkább, mivel nagyon szerettem volna továbbra is részt venni a karhatalom munkájában.

Egyebet elmondani nem kívánok, vallomásomat minden kényszer nélkül tettem meg, az helyesen van felvéve és a jegyzőkönyvet elolvasás után helyben hagyólag aláírom.

Nagy Ferenc r.

Jkv. lezárva: 1956. december hó 27-én 12.20 órakor.

Horváth József r. szds.
fegyelmi előadó

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 134–136. Géppel írt másodlat Horváth József és Nagy Ferenc aláírásával.]

4. A Vizsgálati Osztály jelentése, 1957. február 4.

Belügyminisztérium
ORFK Politikai Nyomozó Főosztály
Vizsgálati Osztálya

Szigorúan titkos!

Jelentés
Wachtel Domokos meggyilkolása ügyében.
Budapest, 1957. február 4.

A Budapesti Rendőrkapitányság nyomozást folytatott ismeretlen tettes ellen, Wachtel Domonkos textilvegyész, Budapest, XIII. ker. Gogoly u.38. szám alatti lakos meggyilkolása miatt.

A nyomozás megállapította, hogy 1956. december 16-án a XXII. ker. Kapitányság értesítése szerint, Budafokon a rév átkelő közelében egy ismeretlen férfi holttestét találták meg a Duna partján. A nyomozás kétségtelen megállapítása szerint, a holttest Wachtel Domokos személyével azonos. A megtalálás körülményeiből az is megállapítást nyert, hogy Wachtel Domokos gyilkosság áldozata lett, mivel kezei hátra voltak kötözve, és a halál a lövések következtében állott be.

Megállapítást nyert továbbá, hogy Wachtel Domonkost lakásán rendőri egyenruhás és polgári ruhás egyének keresték fel, december 14-én, este 9 óra tájban. Majd a gyilkosság elkövetésének éjszakáján, lakásáról rendőri és polgári ruhás egyének elhurcolták. A nyomozás szálai a Mosonyi utcai laktanyában szolgálatot teljesítő karhatalmi alakulathoz²⁴ vezettek. Felderítettek egy Nagy Ferenc nevű rendőrt, aki beismerte, hogy december 14-én Márász Alexander nevű személlyel együtt elhatározták, hogy Wachtel Domonkost megölik. Márász azt állította, hogy Wachtel 1945 előtt csendőrezredes volt, jelenleg is fasiszta tevékenységet fejt ki, mivel azonban cselekményeit bizonyítani nem lehet, el kell őt intézni. December 14-én nem találták Wachtelt lakásán, ezért december 15-én Márász magával hívta újból Nagyot Wachtelért. Gépkocsival elvitték Wachtelt a budafoki révátkelőhöz. Itt Márász pisztollyal fejbe lőtte Wachtelt, majd Nagy és egy másik a padlóról bedobták a Dunába.

Márász Alexander, mint jugoszláv önkéntes teljesített a Mosonyi utcában szolgálatot. A nyomozás során a laktanyában nem találták, ezért körözést bocsátottak ki ellene, december 18-án.

Felsőbb utasításra 1957. január 29-én Márász Alexander elleni körözést visszavonattuk.²⁵

A nyomozás azt is megállapította, hogy Márász többszörösen büntetett előéletű, és több kisiparost próbált megsarolni a közelmúlt hetekben.

Véleményünk szerint Márász Alexandert ellen, gyilkosság elkövetésének alapos gyanuja miatt, büntető eljárás lefolytatása indokolt.

Szalma József r. ny. őrgy.
osztályvezető

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 85–86. A géppel írt dokumentumon tollal az „intézkedni” utasítás olvasható. Mellette a „20-236-I/57.” iktatószám szerepel. A dossziében ugyanezen az oldalon lévő „papírfecsin” a következő kézzel írt szöveg olvasható: „Gerő²⁶ elv. Márász Alexandert őrizetbe kell venni, de 15-e után. Szalma”]

5. Ügyészségi feljegyzés, 1957. február 8.

1956. Bül. 2077/6. szám.

A budapesti V. ker. Ügyészségtől

Hivatalos feljegyzés

Márász Alexander és 2 tsa. ellen 1956. október 15. Napján indult nyomozás társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopás miatt. U. i. Márász Sándor és Grgurics Pál 1956. október 9. napján, az Atomenergia Bizottság személygépkocsiját tulajdonították el, majd 1956. október 11. napján ugyanezen személyek harmadik társukkal, Halmai Iván Györggyel a Pártközpont egyik személygépkocsiját lopták el, mind két esetben abból a célból, hogy külföldre szökjenek. Nevezettek az ügyészség bűncselekményük elkövetése miatt, 1956. október 13. napján előzetes letartóztatásba helyezte. Az októberi események során Márász Alexander és Grgurics Pál ismeretlen körülmények között, a Főosztály Vizsgálati fogdájából kiszabadultak. Halmai Iván György az Országos Megfigyelő Intézetben volt letartóztatásban egészen 1957. január 30. napjáig, amikor is

figyelemmel az enyhítő körülményekre és az orvos szakértői véleményre, nevezettet szabadlábba helyeztem és 1957. január 31. napján az eljárást BTA. 56.§.-ára való tekintettel megszüntettem.

Ugyanakkor Márász Alexander és Grgurics Pál gyanúsítottakkal szemben, a nyomozást felfüggesztettem, és elfogatóparancsot bocsátottam ki ellenük.

1957. február 6. napján nem hivatalosan tudomást szereztem arról, hogy Márász Alexander nem hagyta el az országot, mint azt a lakhelyi értesítés szerint kaptuk, hanem a Szabadság tér 16. szám alatt lévő Karhatalmi Századnál dolgozik, mint karhatalmista. Ennek a hírnak a birtokában felkerestem az említett század parancsnokát, Bondár őrnagy elvtársat, aki közölte velem, hogy Márász Alexander bár náluk dolgozik, de nincs karhatalmi állományban, és ilyen értelmű igazolvánnyal sincs ellátva. Mégis azért dolgozhat náluk, mert nevezett november és december hónapban, a rendőrség állományához tartozott, azonban több rendbeli bűncselekmények elkövetése miatt, a rendőrség Márász személye által kompromittálva volt, ezért őt átadták a karhatalomnak. Bondár őrnagy feletteseinek utasítására foglalkoztatta századában és egyúttal elmondotta, hogy Márásznak Münnich elvtárstól van ajánló levele. Továbbá tudomása van arról is, hogy Márász ellen az államellenes bűncselekményeket vizsgáló csoport, januárban körözést adott ki, azonban Münnich elvtárs utasítására nem járnak el vele szemben, bár gyilkosság elkövetésével van gyanúsítva. Bondár elvtárs azt is közölte és egyben azt is kérte, hogy amennyiben az ügyészség el akar járni a fenti bűncselekmény miatt Márással szemben, úgy sürgős intézkedést kér, mert Márász állományba vételével most foglalkoznak, viszont ő pont azért mert egy ilyen személyről van szó, nem akarja tovább századát kompromitáltatni, és amennyiben őt onnan elküldik nem fogjuk tudni megtalálni.

Márász Alexander féle ügyről Bondár őrnagy tájékoztatása szerint, a felsőbb vezetés minden egyes tagja tud róla, így pl. Münnich elvtárs, Horváth ezredes,²⁷ Béres őrnagy,²⁸ Szalma őrnagy, stb.

Budapest, 1957. február 8. napján.

Dobosné
ügyész

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 56. A géppel írt dokumentumon Dobosné aláírása szerepel. A bal felső részen ceruzával „Csillag e.”²⁹, jobb felső részén tollal a „Gerő e.” ceruzával át van húzva. Hátoldalán tollal írt kézírással, a következő szöveg olvasható: „Szalma elv. Vegyétek őrizetbe. Horváth”]

6. Márász Sándor kihallgatásának jegyzőkönyve, 1957. március 20.

BELÜGYMINISZTERIUM
ORFK Politikai Nyomozó Főosztály
Vizsgálati Osztálya

J e g y z ő k ö n y v
Márász Alexander első kihallgatásáról.
Budapest, 1957. március 20-án.

Márász Alexander
Vodice 1927.
Jurics Adrianna
tanító
nős

Kérdés: Tegyen vallomást Wachtel Domonkos meggyilkolásáról.

Felelet: Beismerem, hogy 1956. december hó 16-án vagy 17-én az éjszakai órákban Budafok közelében a Duna parton a nálam lévő szolgálati TT. pisztollyal agyonlőttem Wachtel Domonkos nevű személyt. A gyilkosságnál jelen volt Nagy Ferenc karhatalmi beosztott, aki a Szabadság-téri egység³⁰ teljesít szolgálatot és Balogh Benjámint rendőr főhadnagy, aki a BM. IX. osztályán teljesít szolgálatot.

Kérdés: Mi készítette arra, hogy a gyilkosságot elkövesse?

Felelet: A cselekményt azért követtem el, mert meggyőződtem arról, hogy az ellenforradalom idején aktív ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki. A Köztársaság téri pártház ellen intézett ellenforradalmi támadás napján én is a Köztársaság téren tartózkodtam. A támadás befejezése után láttam, hogy két személy felvételeket készít a hullákról és a hullákat rugdossák. Mivel meg akartam állapítani, hogy kik ezek a személyek, nyomon követtem őket. Mind a két személy a Petőfi Sándor u. 3. sz. házba ment be. Utólag érdeklődve megtudtam, hogy az egyik személy Szekeres, aki a Dokument Filmgyárban dolgozik. Azóta disszidált. Az illetőket tovább követve láttam, hogy a Bajcsy-Zsilinszky úton ellenforradalmi cselekményeket ábrázoló fényképeket ragasztanak. Ezután a Visegrádi utcába követtem őket, így láttam, hogy mindketten bemennek az egyik házba, de a számra már nem emlékszem. Később megállapítottam, hogy a házban Wachtel Domonkos lakik. A következő napon folytattam a figyelést. Helyesbíték: ez már november 2-án volt. Kb. 14 órakor láttam, hogy két személy bement a kérdéses Petőfi Sándor utcai házba. A házon belül is követtem őket. Amikor a lépcsőn felfelé haladtam, Szekeres és társa hirtelen visszafordultak, pisztolyt fogtak rám, igazoltattak, majd kényszerítettek, hogy menjek velük Szekeres lakására. Azzal gyanúsítottak, hogy figyelem őket. Szekeres lakásából telefonált. Rövid idő múlva kb. 15 nemzetőr jött, akik őrizetbe vettek és gyalogosan a budapesti főkapitányságra kísérték. Útközben megverték, hogy alig láttam és a fejem megdagadt. Ezt megelőzően a lakáson is bántalmaztak, amiben Szekeres és Wachtel részt vett. Még azon a napon a Kozma utcai gyűjtőfogházba szállítottak, ahonnan november hó 4-én kerültem szabadlábra. Wachtel és társai tevékenységéről november 4-e után jelentést tettem, de az ügyben intézkedés nem történt. Ezért határoztam el, hogy magam szerzek elégtételt.

Kérdés: Nagy Ferencnek és Balogh Benjáminnak mi volt a szerepük ebben a cselekedetben?

Felelet: Néhány nappal a cselekmény előtt Nagy Ferencsel és Balogh Benjáminnal megbeszéltem, hogy Wachtel Domonkost eltesszük láb alól. Hajlandók voltak ebben segíteni nekem, mivel tájékoztattam őket nevezett ellenforradalmi tevékenységéről. A cselekmény elkövetésének időpontjában együtt mentünk a lakáshoz. Nagy és Balogh felmentek Wachtelért, még én az utcán gépkocsiban várakoztam. Miután Wachtelt lekísérték, együtt mentünk a Duna partra, ahol Wachtelt agyonlőttem. Emlékezetem szerint TT. pisztoly volt nálunk.

Jegyzőkönyv ideiglenesen lezárva.

Felvette:

Szép László
r.ny.szds.

Márász Alexander
gyanúsított

[ÁBTL 3. 1. 9. V-141823. 117–118. Géppel írt harmadpéldány aláírások nélkül.]

7. A Vizsgálati Osztály jelentése, 1957. március 22.

Belügyminisztérium
Vizsgálati Osztály

J e l e n t é s
Wachtel Domonkos meggyilkolása ügyében
Budapest, 1957. március 22.

A Budapesti Rendőrfőkapitányság nyomozást folytatott ismeretlen tettes ellen, Wachtel Domonkos budapesti lakos meggyilkolása miatt. A nyomozás megállapította, hogy a gyilkosságot Márász Alexander és Nagy Ferenc karhatalmi beosztottak követték el, abban egy harmadik ismeretlen társuk is részt vett. Ezt tanúvallomásokkal és orvosszakértői véleménnyel bizonyították.

A nyomozás megállapításai alapján Nagy Ferencet a múlt év november 18-án őrizetbe vették.³¹ Kihallgatása folyamán beismerte, hogy részt vett Wachtel Domonkos meggyilkolásában. Állítása szerint ezt azért tette, mert Márász Alexander azt állította, hogy Wachtel Domonkos volt csendőrezredes, aktív ellenforradalmár. A gyilkosságot Márász követte el, aki Wachtelt pisztolyával fejbeltette.

Mivel Münnich Ferenc elvtárs a Minisztertanács Elnökének első helyettese utasítására az ügyben vizsgálatot folytatni nem lehetett. Nagy Ferencet szabadlábra helyezték, Márász Alexander és másik társa ellen eljárás nem indult.

Folyó év márciusában utasítást kaptunk, hogy ügyben folytassuk le a vizsgálatot. Ezért Márász Alexandert és Nagy Ferencet f. hó 20-án őrizetbe vettük és megkezdtük kihallgatásukat. Nevezettek vallomása és más anyagok bizonyítják, hogy gyilkosságot szervezetteren, előre megfontolt szándékkal követték el.

1956. december 16. előtt néhány nappal Márász Alexander megbeszélve társaival, hogy meggyilkolják Wachtel Domonkost, mert „aktív ellenforradalmár, de ezt nehezen lehet bizonyítani.” Ezután több alkalommal keresték Wachtelt a lakásán, hogy tervüket végrehajtsák, de csak december 16-án találták otthon. Akkor gépkocsiba ültették, amivel a Duna partra szállították. Miután a gépkocsiból kiszálltak, Márász összekötötte Wachtel kezeit, társaival kikísérte a közelben kikötött kompra, ahol Márász pisztollyal végrehajtotta a gyilkosságot. Ezután a holttestet a Dunába dobták.

Márász Alexander munkáscsaládból származik. Jugoszláv nemzetiségű magyar állampolgár. 1942-ig tanítóképzőbe járt, a felszabadulásig Jugoszláviában partizán volt. Közben kétszer megsebesült. 1945-ben az UDB állományába került, ahol 1948-ig teljesített szolgálatot. Legutóbb fhdgy. volt. 1948-ban- állítása szerint politikai meggyőződésből – Magyarországra szökött. Egy évig a jugoszláv emigrációban tevékenykedett. 1949-1954-ig internálva volt. Ezután egy ideig villanyszerelő volt, majd a BM államvédelmi szervei állományába került. 1955. Elején dekonspiráció miatt elbocsátották. Ezután, mint tejipari ellenőr, illetve gépkocsivezető dolgozott. Múlt év októberében eljárás indult ellene tiltott határátlépési kísérlet és két rendbeli gépkocsi lopás miatt. Az ellenforradalom idején szabadult a rendőrség őrizetéből. 1956. november elején karhatalmi szolgálatra jelentkezett. Azóta a gyilkosságon kívül több súlyos törvénysértést követett el. Jelenleg például a Fővárosi Katonai Ügyészség hivatali hatalommal való visszaélés miatt folytat ellen vizsgálatot.

Nagy Ferenc munkáscsaládból származik. 6 elemít végzett. 1936-ig kőművesként dolgozott, majd katonai szolgálatot teljesített. Leszerelés után alkalmi munkából élt. 1947-ig ismét szakmájában dolgozott. Akkor Csehszlovákiából áttelepült Magyarországra, hol egy 1 éves mezőgazdasági akadémiát végzett. Az ellenforradalomig különféle párt és állami funkciókban dolgozott. Az ellenforradalom után a karhatalomba jelentkezett, ahol

azóta teljesít szolgálatot. 1928-óta részt vett a munkásmozgalomban. Felszabadulás után részt vett a Kommunista Párt megszervezésében. 1949. óta párttitkár, illetve agit. prop. titkár volt.

Márász Alexander és Nagy Ferenc vallomást tettek arról, hogy Wachtel Domonkos meggyilkolásában, mint harmadik társ, részt vett Balogh Benjamin rny. fhdgy. aki a BM IX. osztályán teljesít szolgálatot.

Javasoljuk Balogh Benjamin rny. fhdgy. előzetes letartóztatását. Az erre vonatkozó határozatot jóváhagyás céljából mellékeljük.

Balácsi Béla r. ny. alez.³²

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 86–87. A géppel írt jelentésen aláírás nem szerepel. A dokumentum hátoldalán tollal a következő szöveg látható: „14 § Nagy BTÁ 56 § Balogh”³³]

8. Balogh Benjámín kihallgatásának jegyzőkönyve, 1957. április 26.

Belügyminisztérium
Vizsgálati Osztálya

J e g y z ő k ö n y v
Balogh Benjámín gyanúsított első kihallgatásáról
Budapest, 1957. április 26.

Balogh Benjámín
Kiskunmajsa 1929.
Bugyi³⁴ Mária
r. ny. fhdgy.
magyar nemzetiségű
magyar állampolgár
Budapest, XIV. ker. Erzsébet királyné
útja 17.

Kérdés: Tegyen vallomást Wachtel Domokos kelmefestő meggyilkolásáról!

Felelet: 1956. december hó közepe táján, a pontos dátumra nem emlékszem, egyik este gépkocsival eljött a lakásomra Márász Sándor, aki tudomásom szerint a Mosonyi utcai laktanyában, a karhatalomnál teljesített szolgálatot. Márász azt ajánlotta nekem, hogy menjek vele lakást nézni. Én erre hajlandó voltam. Akkor együtt elmentünk a Mosonyi utcai laktanyához, ahol megálltunk és Márász bement az épületbe. Rövid idő múlva egy Nagy Ferenc nevű karhatalmi beosztottal jött vissza, aki rendőri egyenruhában volt, dobtáras géppisztoly volt nála. Márász és én polgári ruhában voltunk, nekem fegyverem nem volt, illetve volt fegyverem, de azt nem hordtam magamnál, mert nem volt hozzám igazolványom.

A Mosonyi utcai laktanyától a Csengery utcai garázshoz mentünk, ahol Márász benzint tankolt. Ez után, vagy ezt megelőzően rövid ideig a Keleti pályaudvarnál ácsorogtunk, mivel éppen razzia volt és néztük, hogy mi történik. Ez után Márász Sándor a Petőfi térre vezette a gépkocsit, és ott az egyik ház előtt megállította. Közben említette, hogy van egy volt csendőr, azt majd megnézzük. Miután a gépkocsit az említett ház előtt megállította, azt mondta nekünk, hogy a volt csendőr a ház IV. emeletén, a 17. ajtó alatt lakik, nézzük meg, hogy otthon van-e és aha otthon van, hozzuk le. Megadta az illető személyleírását. Azt állította, hogy szakállt visel. Mivel a kapu már zárva volt, becsengettünk és a házfelügyelő engedett be bennünket, majd bementünk a Márász által megjelölt lakásba, ahol egy férfi fogadott bennünket, kinek személyleírása azonos volt

azzal, amit Márász megjelölt, azzal a kivétellel, hogy szakállt nem viselt. Nagy Ferenc felszólította, hogy öltözzön fel és jöjjön velünk. Erre az illető öltözni kezdett. Közben az egyik ajtón kinézett egy 30 év körüli nő, de nem szólt semmit. Megkérdeztem tőle, hogy kicsoda ő, mire az illető megjegyezte, hogy a felesége. Miután az illető felöltözött, lekísértük az utcára, ahol Nagy Ferenc felszólítására beült a gépkocsiba, amit Márász elindított.

Bizonyos idő múlva a Duna-partra értünk, ahol Márász a gépkocsit megállította, majd ő és Nagy Ferenc kiszálltak a gépkocsiból és körülnéztek. Rövid idő múlva visszajöttek és Márász szólt, hogy szálljunk ki, mert csónakkal kell továbbmenni. Akkor én és a velünk lévő férfi is kiszálltunk a gépkocsiból. Ezután, Márász felszólítására előre indultam, hogy beindítsam a kb. 30 méterre kikötött csónak motorját. Láttam, hogy egy nagy csónak van kikötve, aminek a motorja valamivel le van takarva. Odaléptem, hogy azt eltávolítsam. Akkor a hátam mögött egy durranást hallottam, amire gyorsan megfordultam és láttam, hogy a férfi, akit a Petőfi téren lévő házból hoztunk el, össze volt esve. Úgy emlékszem, hogy féloldalt feküdt. Márász a férfi közvetlen közelében állt. Arra nem emlékszem, hogy volt-e valami a kezében. Megkérdeztem, „hogya mit csináltál, hiszen így engem is agyonlőhettél volna?” Azt válaszolta, hogy „arra én vigyáztam!” Ezután felszólított minket, hogy a férfit azonnal dobjuk a vízbe és tűnjünk el, mert baj lehet. Akkor Márász és Nagy felemelték, hogy a vízbe dobják. Közben lábai beleakadtak a kabátomba, ezért a lábait megfogtam és lódítottam egyet rajtuk. Így a férfi a vízbe esett. Ezt követően elindultunk a gépkocsi felé. Útközben visszanéztem és láttam, hogy a férfi nem süllyedt el, hanem a víz felszínén úszik. Ezután beindultunk [sic!] a gépkocsiba, akit Márász a lakásomhoz vezetett. Haza érve lefeküdtem, Márász és Nagy elbúcsúztak tőlem.

Jegyzőkönyv ideiglenesen lezárva.

Felvette:

Szép László
r.ny.szds.

Balogh Benjámín
gyanúsított

[ÁBTL 3.1.9. V-141823 166–167. Géppel írt jegyzőkönyv Balogh Benjámín aláírásával.]

9. Balogh Benjámín jellemzéséről készült feljegyzés, 1957. április 29.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Balogh Benjámín
jellemzése.

F e l j e g y z é s
Budapest, 1957. április hó 29-én.

Balogh Benjámín 1929-ben született, szegényparaszt családból származik. Szülei juttatott földön dolgoznak.

A 8 általános iskola elvégzése után géplakatos szakmát tanult.

Munkahelyéről került az Államvédelmi Hatósághoz, jelenlegi beosztásába 1953-ban került. Alosztályunk területén rendszeresen operatív munkát végzett, ezen kívül részt vett műszaki munkálatokban is. Szakmai munkáját ez idáig a szakmai vezetők legjobb megelégedésével végezte, amiért a felső vezetők anyagi jutalmazásban és többszöri szóbeli dicséretben részesítették. Szakmai munkában az eltelt időben olyan gyakorlatra tett szert, hogy alosztályunk egyik erősségének számított.

Az elért eredmények viszont nem tették őt önteltté, amiért munkatársai szerették. Munkája végzése közben példamutató volt, munkáját áldozatkészen, fáradságot nem ismerve végezte.

Balogh elvtárs párttag, jelenleg is az MSZMP-nek tagja. Már az elmúlt időben is pártvezetőségi tag volt és az MSZMP vezetőségi választásánál, újból megválasztották vezetőségi tagnak. Politikai érettségére jellemző, hogy a területen észlelt hibákat nyíltan bírálni mert. Továbbképzését rendszeresen végezte, jelenleg esti iskolába jár, a gimnázium 3-ik évét végzi.

Nős, felesége szintén osztályunkon dolgozik, rendezett családi életet élnek. Káros szenvedélyéről nem tudunk.

Az 1956. októberi ellenforradalom eseményei során bátran megállta a helyét. Október 23-án rögtön jelentkezett szolgálati helyén, ahol az első éjjel rögtön jelentkezett önként fegyveres szolgálatra. 30-ig hasonlóképpen több éjszaka és napközben több akcióban vett részt. 30-án, mikor munkahelyünkről elmentünk, az ellenforradalmárok őrizetbe vették, a kerületben súlyosan bántalmazták, majd a XIV. kerületben fogva tartották. November 4-e után azonnal jelentkezett szolgálati helyén, ahol fontos operatív technikai eszközök bevezetését, illetve felderítését végezte el hálózattal és önállóan. Önkéntesen jelentkezett az operatív osztályok által megjelölt ellenforradalmi személyek letartóztatásában, és azoknál megtartandó házkutatásnál.

Összefoglalva: Balogh elvtárs magatartásáról az ellenforradalmi események alatt bebizonyosodott, hogy osztályhű, bátor, szolgálatkész elvtárs. Jelenleg kormány kitüntetésre van felterjesztve.

Markó Imre r. ny. alez.³⁵
osztályvezető

Bakos Pál r. ny. szds.³⁶
mb. alosztályvezető

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 170. Géppel írt feljegyzés Markó Imre és Bakos Pál aláírásával.]

10. Márász Sándor kihallgatásának jegyzőkönyve, 1957. április 29.

Belügyminisztérium
Vizsgálati Osztálya

J e g y z ő k ö n y v
Márász Sándor gyanúsított kihallgatásáról
Budapest, 1957. április 29.

Márász Sándor
Sibenik-Vodice 1927.
Jurics Andreana
Budapest, VIII. Léway Oszkár u. 10.

Kérdés: Tegyen vallomást arról, hogy milyen előkészületek történtek Wachtel Domonkos meggyilkolására, ezekben kik vettek részt?

Felelet: Múlt év november hó vége felé Balogh Benjáminnal közös akcióban vettem részt. Akkor említettem neki, hogy van egy „pali”, akit el kellene intézni. Ő hajlandónak mutatkozott, hogy ebben segítsen nekem, és azt mondta, hogy mikor aktuális lesz, értesítem őt. Ennek alapján múlt év december hó közepe táján, az esti órákban felhívtam Balogh Benjámin, aki már a lakásán tartózkodott és feküdt. Tudattam vele, hogy most aktuális lenne, amit korábban beszéltünk. Megállapodtunk, hogy gépkocsival

érte megyek, és utána végrehajtjuk az akciót. A mosonyi utcai karhatalmi ezred gépkocsijával ezután Balogh Benjámint lakására mentem. Magammal vittem Nagy Ferenc karhatalmi beosztottat is, akit előzőleg ugyancsak beavattam tervembe. Balogh felöltözve várt engem, majd beült a gépkocsiba, amit én vezettem. Balogh lakásáról a Petőfi tér 3. sz. házhoz mentünk, ugyanis ebben a házban lakott Wachtel Domonkos. Ez alkalommal mind a hárman bementünk az említett házba, és ott a házfelügyelőtől érdeklődtünk, hogy Wachtel otthon van-e. Mivel azt a felvilágosítást kaptuk, hogy Wachtel nincs otthon, eltávoztunk. Ezután, egymás közt megbeszéltünk, hogy adandó alkalommal ismét elmegyünk. Erre egy-két nap múlva került sor, amikor hasonló előzmények után és hasonló módon, ismét elmentünk a Petőfi tér 3. sz. házhoz. Kb. 23. óra volt, amikor a ház előtt megálltunk. Megbeszéltem barátaimmal, hogy én a gépkocsiban maradok, mert a házban már ismernek. Ezután Nagy Ferenc és Balogh Benjámint ismét a házfelügyelőtől érdeklődték, hogy Wachtel otthon van-e. Miután azt a választ kapták, hogy Wachtel otthon van, felmentek a lakására, majd lekísérték a gépkocsiba, amelybe beleültették. Ezután a gépkocsit a Duna partra vezettem, ahol Wachtelt agyonlőttem.

Kérdés: Ezek szerint Balogh Benjámint és Nagy Ferenc előzőleg tudtak arról, hogy a kérdéses személyt elteszik láb alól és ehhez beleegyezésüket adták?

Felelet: Igen, a gyilkosságot megelőzően Balogh Benjámint és Nagy Ferenc tudtak arról, hogy gyilkosságot fogunk végrehajtani, mert ezt előzőleg megbeszéltem velük, és – mint már említettem – hajlandók voltak, hogy ebben segítségemre legyenek.

Kérdés: Balogh Benjámint és Nagy Ferenc ismerték Wachtel Domonkosot?

Felelet: Nem, ők nem ismerték Wachtel Domonkosot, amit Balogh Benjámint fel is vetett nekem, mielőtt Nagy Ferencsel a lakásba ment, hogy a kérdéses személyt lekísérjék. Az volt az aggálya, hogy nem ismeri meg az általam megjelölt személyt. Ezért részletes személyleírást adtam Wachtel Domonkosról és megbeszéltük, hogy mielőtt lekísérik, le fogják igazoltatni, hogy megállapítsák személyazonosságát.

Kérdés: Miért vonta be Balogh Benjámint és Nagy Ferencet ebbe a cselekménybe?

Felelet: Azért vonta be őket ebbe a cselekménybe, mert bátor kommunistáknak ismertem meg őket, és így tudtam róluk, hogy hajlandók lesznek a segítségemre lenni, egy fasiszta „elintézésében”.

Kérdés: Mi volt Balogh Benjámint szerepe a gyilkosságban?

Felelet: Miután a gépkocsival a Duna parton megálltunk, valamennyien kiszálltunk. Nagy Ferenc elment, hogy olyan helyet keressen, ahonnan Wachtelt a Dunába lehet dobni. Wachtel és én a gépkocsi mellett megálltunk, Balogh Benjámint néhány méternyi távolságból fedezett engem. Én összekötöttem Wachtel kezeit, közben ellenforradalmi tevékenységéről faggattam, de nemleges választ adott. Közben Nagy Ferenc visszatért. Én megnyugtattam Wachtelt, hogy nem lesz semmi baja, csak átvisszük a túlsó oldalra. Akkor valamennyien elindultunk a kompra felé. Előzőleg Balogh azt a megjegyzést tette – gúnyosan – hogy elmegy és beindítja a motort. Elöl ment Balogh, utána haladt Wachtel, akit Nagy Ferenc követett. Én mentem a végé. Ilyen sorrendben érkeztünk a közelben lévő kompra, ahol még néhány kérdést tettem fel Wachtelnak, aki kérdéseimre azt mondta, hogy nem akar áruló lenni. Közben Nagy Ferenc és Balogh Benjámint – suttogva – azt ajánlották, hogy ne lőjek, mert azt a környéken meghallják, inkább üssük fejbe a géppisztoly agyával. Én ezt nem tartottam szükségesnek, és Wachtelt a nálam lévő TT. pisztollyal fejbe lőttem. Miután összeesett közös erővel felemeltük és bedobtuk a Dunába.

Kérdés: Hová mentek a gyilkosság után?

Felelet: A gyilkosság után Balogh Benjámint lakására mentünk, ahol Balogh és én megmosdottunk, mert néhány vércsepp volt a ruhánkon és egyébként is piszkosak voltunk.

Jegyzőkönyv ideiglenesen lezárva.

Felvette:

Szép László
r. ny. szds.

Márász Sándor
gyanúsított

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 126–127. Géppel írt jegyzőkönyv Márász Sándor aláírásával.]

11. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1957. május 9.

B. M. ORFK. II. Főoszt. Vizsgálati Osztálya

Szám: _____/19_____

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv

Készült 1957. évi május hó 9. Napján a Budapest II. ker. Gyorskocsi utca 31. Szám II. emelet 206. Ajtó alatti helyiségben.

A tanú (neve, szül. éve helye, foglalkozása, lakása): Csonka István,³⁷[...] ³⁸ rny. szds. [...]

A tanú – törvényes jogaira, valamint a hamis tanúzás következményeire történő figyelmeztetés után – vallomását az alábbiakban adja elő.

Márász Sándor ügyében tanúként fogom kihallgatni. Figyelmeztetem, hogy vallomását az igazságnak megfelelően tegye meg, mert a törvény a hamis tanúzást szigorúan bünteti.

Kérdés: Nyilatkozzon Márász Sándor tevékenységéről!

Felelet: A figyelmeztetést megértettem és a feltett kérdésre a következőket adom elő: Márász Sándort 1954. márciusában ismertem meg, mint az ügynökség egyik tagját. Ezután én foglalkoztattam. Az volt a feladata, hogy a jugoszláv emigránsok körében végezzen felderítést kémelhárítási céllal. Milkovics Sándor néven a VIII. ker. Kisfüvaros utca 8. szám alatt lakott. A lakást az államvédelmi szervek biztosították részére, az konspirált lakás volt. Ellenőrzés során megállapítottuk, hogy a tiszalöki internálótáborból történt szabadulás után, kapcsolatba került egy Kiss Erzsébet nevű tiszalöki óvónővel. Kiss Erzsébet tanúvallomást tett arról, hogy Márász Sándor közölte vele, hogy ő az államvédelmi szerveknek dolgozik, feladata, hogy jugoszláv területekről térképeket készítsen és adjon jelentést az UDB általa ismeret munkájáról. Amikor Márász Sándor Tiszalökről Budapestre költözött, Kiss Erzsébettől egy törpe szuper rádiót, egy öltöny ruhára való pénzt, és valamennyi fehérneműt hozott el azzal, hogy ezeket vissza fogja adni. Ez azonban nem történt meg. Tudomásom van arról, hogy a kérdéses törpe szuper rádió, egy ideig a konspirált lakáson volt. Márász Sándor be is ismerte, hogy az Kiss Erzsébet tulajdona.

Megállapításunk szerint Márász Sándor Budapesten kapcsolatot tartott fenn Ognjenovics Milánnéval, akit 1954. őszén egy alkalommal megkért, hogy írógéppel menjen fel a lakására, mert jelentést akar diktálni a budapesti jugoszláv követség részére. Ognjenovicsné később közölte velünk, hogy a kérdéses jelentést megírta, abban Márász Sándor jelentette a jugoszláv követségnek az államvédelmi szervekkel való kapcsolatát, megjelölte azt a konspirált lakást, (XIV. ker. Erzsébet Királyné út. 17. szám) ahol beszerzése történt. Ugyanakkor közölte, hogy Milkovics Sándor néven, a Kisfüvaros u. 8. sz. alatt lévő konspirált lakásban lakik. Részletesen jelentette, hogy milyen feladatokat

hajtott végre, az államvédelmi szervek részére. Ezt a megállapításunkat egyéb adataink megerősítették.

Márász Sándor figyelmét felhívtuk, hogy a konspirált lakásban nőket nem fogadhat, mivel sértené a konspiráció elveit. Márász Sándor ennek ellenére gyakran fogadott a konspirált lakásban nőket, akiknek elmondta, hogy az államvédelmi szervek titkos állományába tartozik.

Megállapításaink alapján 1954. novemberében határozatot készítettünk Márász Sándor előzetes letartóztatására. A határozatot Dósa Mátyás volt áv. százados készítette, aki jelenleg a budapesti főkapitányságon dolgozik. A határozatot a Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyészség Különleges Osztályának vezetője, majd Dékány István volt miniszterhelyettes

jóváhagyta. A letartóztatásra azért nem került sor, mert közben a nemzetközi helyzet megváltozott. Ennek ellenére Márász Sándort a hálózatból kizártuk, amit Dósa László volt áv. százados és én hajtottunk végre. A kizárás tényleges okát Márász Sándorral nem közöltük. A kizárást azzal indokoltuk, hogy nem volt hozzám őszinte és ezzel kapcsolatban Kiss Erzsébetre és egyik női látogatójára hivatkoztunk, akit a konspirált lakásban fogadott.

Bizonyos idővel Márász Sándor kizárása után Horváth százados, aki a XIII. kerületi osztályon dolgozott, közölte velünk, hogy Márász Sándor a XIII. kerületben, annál a vállalatnál, ahol dolgozott, a vállalat vezetőjének elmondta, hogy az államvédelmi szervek állományába tartozott, ismertette, hogy milyen feladatokat hajtott végre, konspirált lakásban lakott, stb. Erről a vállalat vezetője feljegyzést készített, amit Horváth százados eljuttatott hozzánk. Páger László r. ny. százados elvtárs 1955. elején közölte velünk, hogy Márász Sándor különböző szélhámosságokat követett el. Pl: a budapesti jugoszláv követség előtt megszólított olyan embereket, akik a követség útján érdeklődni akartak a Jugoszláviában élő hozzátartozójukról, az ilyen emberek előtt a jugoszláv követség tisztviselőjének adja ki magát, ígéretet tesz nekik, hogy bizonyos összegért elintézi, hogy soron kívül kapják meg a kért információt. Páger elvtárs ezzel kapcsolatban egy konkrét példát is említett, de arra már nem emlékszem.

Ugyancsak Páger László elvtárs útján jutott tudomásunkra, hogy Márász Sándor rövid ideig egy műbőrfeldolgozó üzemben dolgozott, ahonnan rendszeresen lopott 80x80 méretű műbőröket, amelyeket egyik barátja útján értékesített. Egy darab lopott műbőrt bűnjelként be is szereztünk.

1957. május hó 8-án Muzserák elvtárs, aki jelenleg a Vizsgálati Osztályon dolgozik, hogy feleségének egyik barátnője, aki a Pasaréti úton lakik, szerelmi kapcsolatban volt Márász Sándorral. Ez a nő elmondta Muzserák elvtárs feleségének, hogy Márász Sándor amíg vele kapcsolatban volt, gyakran beszélt a beosztásával kapcsolatos feladatairól, és egyéb kérdésekről. Pl. elmondta a nőnek, hogy ő a karhatalom felderítő csoportjában dolgozik, espressókban, vagy konspirált lakásokban találkozik emberekkel, az ezzel kapcsolatos költségeit a karhatalom megtéríti. A nő megemlítette, hogy olyat is tud Márásról, amivel Márásznak igen nagy kellemetlenséget szerezhetne, ha elmondaná. Ez a nő Márásztól teherbe esett, ezután Márász a nővel szakított. A nő nevét nem tudom.

Kérdés: Mi történt Márász Sándor tevékenységét bizonyító okmányokkal?

Felelet: A Márász Sándor tevékenységére vonatkozó anyagokat az ellenforradalom idején megsemmisítettük.

Kérdés: Mit kíván még előadni?

Felelet: Mást az ügyben előadni nem kívánok, a felvett jegyzőkönyv vallomásmat helyesen tartalmazza, amit elolvasás után aláírással megerősíték.

Felvette:

Szép László³⁹
r.ny.szds.

Csonka István
tanú

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 74–75. Géppel írt dokumentum Csonka István aláírásával.]

12. Jogerős bírósági ítélet, 1958. január 22.

Magyar Népköztársaság
Légfelsőbb Bírósága

M á s o l a t !

Katf. II. 17/1958.

A N É P K Ö Z T Á R S A S Á G N E V É B E N ! A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGA

Budapesten 1958. év január hó 22. napján tartott zárt fellebbezései tárgyaláson meghozta a következő

v é g z é s t :

a gyilkosság büntette és más bűncselekmények miatt M á r á s z S á n d o r karhatalmi főhadnagyellen indított bűnügyben a Budapesti Katonai Bíróság B. IV. 575/1957. számú ítélete ellen bejelentett fellebbezéseket, mint alaptalanokat:

e l u t a s í t j a .

I n d o k o l á s :

A Budapesti Katonai Bíróság a vádlottat gyilkosság büntette, háromrendbeli szolgálati hatalommal való visszaélés büntette és kétrendbeli tiltott határátlépés büntettének kísérlete miatt összbüntetésként halálra, mint főbüntetésre, ezenkívül lefokozásra, mint mellékbüntetésre ítélte. Az ítélet ellen a vádlott enyhítésért, a védő a jogi minősítés ellen és enyhítésért jelentett be fellebbezést.

A bejelentett fellebbezések folytán, a Legfelsőbb Bíróság teljes egészében felülbírálta az elsőfokú ítéletet, és ennek során azt állapította meg, hogy a katonai bíróság a tényállást a rendelkezésre álló bizonyítékok gondos mérlegelésével, helyesen és a valóságnak megfelelően rögzítette. Nem tévedett a vádlott bűnösségének megállapításkor, valamint a jogi minősítés vonatkozásában sem.

A védőnek a jogi minősítés ellen bejelentett fellebbezése alaptalannak mutatkozott. Ez irányú fellebbezésében arra hivatkozott a védő, hogy a vádlott által elkövetett cselekmény, melynek során 1956. Decemberében Wachtel Domonkos polgári egyént agyonlőtte, nem tekinthető gyilkosság büntettének, hanem csak szándékos emberölés, vagy erős felindulásból elkövetett szándékos emberölés büntettének. A Legfelsőbb Bíróság nem értett egyet a védő jogi álláspontjával. A vádlott a cselekmény elkövetése előtt már több nappal készült arra, hogy Wachtel Domonkost megöli, ennek érdekében két, vele együtt szolgálatot teljesítő társát is rábírta arra, hogy részt vegyenek Wachtel Domonkos „elintézésében”. Társainak a cselekmény elkövetésére való rábírása érdekében azt a hamis adatot közölte velük, hogy, Wachtel Domonkos csendőrezredes volt, aki az ellenforradalom alatt is tevékenykedett. Majd amikor első ízben megjelentek Wachtel Domonkos lakásán és azt nem találták otthon, nem hagyott fel tervével, hanem két újabb nap elteltével ismét érte mentek, amikor aztán Wachtel Domonkost lakásáról elvitték, és a vádlott a Duna-parton agyonlőtte. Vádlottnak az az állhatatos törekvése, amely Wachtel Domonkost elpusztítására irányult, élesen kitűnik a cselekmény több napon keresztül húzódó végrehajtásából. Előre megfontolt szándékát mutatja az a tény is, hogy társainak becsapása érdekében valótlan tényeket nem átalított kitalálni és közölni Wachtel Domonkosról. Mindezekre figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság véleménye szerint

az első fokon eljáró katonai bíróság helyesen döntött akkor, amikor a vádlottnak fentebb részletezett cselekményét a gyilkosság büntették minősítette és éppen ezért az ez ellen benyújtott fellebbezés alaptalannak bizonyult.

Az enyhítésért bejelentett fellebbezések sem mutatkoztak alaposnak. A vádlott bűncselekményei közül a legsúlyosabb a gyilkosság büntette. Ezt abban az időben hajtotta végre, amikor az ellenforradalmi események következtében az ország nyugalma és a rend szilárdulóban volt, és egy ilyen bűncselekménynek az elkövetése feltétlenül közrejátszott abban, hogy ez a szilárdulás nehezen következzen be. A gyilkosság büntették elkövetési indoka is mélyen elítélendő, hiszen csupán azért hajtotta végre Wachtel Domonkos megölését, hogy annak a lakását a saját részére megszerezhesse. A vádlott által elkövetett cselekménynek azt az indító okát kétségtelenül bizonyítja az a tény, hogy Wachtel Domonkos megölése után két nappal a vádlott Alpár rendőr főhadnaggyal megjelent Wachtel Domonkos lakásán, illetve abban a házban, ahol Wachtel Domonkos lakott, mégpedig azzal a céllal, hogy Alpár főhadnagy segítségével, Wachtel Domonkos lakását, mint az onnan disszidált személyek által elhagyott és Wachtelék által jogszerűtlenül elfoglalt lakást, lefoglaltassa és a saját részére kiutaltassa. Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a vádlott két, egyébként becsületes személyt is belesodort a bűncselekménybe, az által, hogy úgy tüntette fel előttük Wachtel Domonkost, mint csendőrezredest és ellenforradalmárt, így rábírta őket Wachtel Domonkos elhurcolására. Az egyik társa egyébként a nyomozás megindítása után, amikor rádöbben arra, hogy mihez nyújtott segítséget a vádlottnak, öngyilkosságot is követett el.

A vádlott által elkövetett gyilkosság nagymértékben ártott államrendünk megszilárdulása ellen és kedvezőtlen színben tüntette fel mindazok előtt államrendünket, és karhatalmi szerveinket, akik a gyilkosságról tudomást szereztek. Vádlott cselekményével szinte helyre nem hozható erkölcsi kárt okozott.

A többi bűncselekményei közül a szolgálati hatalommal való visszaélés is hasonló zavarkeltő, nyugtalanító hatásúak voltak és a vádlott felelőtlen önkényeskedésére mutatnak.

Mindezen körülmények mellett a vádlott javára figyelembe vehető enyhítő körülmények a Legfelsőbb Bíróság megítélése szerint nem mutatkoznak olyan jelentősnek, amelyek a BTÁ 51. §-ának alkalmazásának lehetőséget adnának. A vádlott büntetlen előélete és karhatalmi szolgálata lenne enyhítő körülményként értékelhető. Ezek közül is a karhatalmi szolgálatra való jelentkezést nem lehet a javára értékelni, mert éppen ezt a szolgálatát használta fel arra, hogy bűncselekményeket kövessen el, tehát karhatalmi szolgálatra történt jelentkezésével nem használt a népi demokratikus államrend megszilárdulásának, sőt az a tény, hogy karhatalmi szolgálatban követte el a gyilkosság büntették, inkább cselekményének a súlyát fokozza.

A fenti körülményeket egybevetve és figyelembe véve, még a cselekmény elkövetésekor megmutakozó brutalitást, annak szadista módját, hogy a vádlott Wachtel Domonkost a Duna-partra szállítva, kezeit összekötözve őt föbe lőtte, majd társával a Dunába dobta, a Legfelsőbb Bíróság úgy találta, hogy indokoltnak mutatkozik a vádlottal szemben a cselekmény miatt kiszabható legsúlyosabb büntetésnek az alkalmazása. Erre való figyelemmel az enyhítésért bejelentett fellebbezések alaptalannak mutatkoztak, s azokat a legfelsőbb bíróság el is utasította.

A Legfelsőbb Bíróság végzése a Bp. 207. §-án alapszik.⁴⁰

Budapest, 1958. január 22.

Dr. Szimler János hb. alez. s. k. tanácsvezető, dr. Karikó Sándor hb. őrgy. s. k. előadó-
ítéletbíró, dr. Szijártó Károly hb. őrgy. s. k. ítéletbíró.

Az eredetivel egyezik!
Bp., 1958. január 27.

Kelemen Imre igü. fhdgy.
irodavezető

[ÁBTL 3.1.9. V-141823. 180–181. A géppel írt végzés első oldalán tollal az „ORFK II. Főo. Vizsg. O.” megjegyzés látható. A dokumentum végén a „Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiumának” eredeti körbélyegzős lenyomata látható.]

¹ Nagy Imre miniszterelnök 1956. október 28-án a Kossuth Rádióban elmondott beszéde az – általa egyébként már 1953-ban a Belügyminisztérium szervezetébe olvasztott – ÁVH megszüntetéséről valójában csak szándéknyilatkozatnak tekinthető, mely politikailag megmagyarázza, de jogilag nem indokolja az államvédelem megszüntetését. A BM államvédelmi szerveit a Kádár-kormány szüntette meg 1956. december 28-án. Pintér Tamás: A megszüntetve megőrzött Államvédelmi Hatóság. In: *Államvédelem a Rákosi-korszakban Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történelmi Hivatal, 2000. 211–237.

² Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában (ÁBTL) fellelhető iratanyag egyikében sem találunk arra utalást, hogy Márász 1956. október végi kiszabadulása után milyen nemzetőri tevékenységet fejtett ki. Sem a vizsgálati dosszié, (ÁBTL 3.1.9. V-141823.) sem a „budapesti ellenforradalmárokról” készített objektum dosszié (ÁBTL 3.1.5. O-16797/1. 95.) nem említi Márász Sándor forradalom alatti szerepvállalását. Érdekesség viszont, hogy a vizsgálati osztály által készített jelentésben Márász Sándor ’56-os tevékenységét egyértelműen az „ellenforradalom” számlájára írják, anélkül, hogy említést tennének az ügy karhatalmi vonatkozásairól. (ÁBTL 1.11.9. III/1. 18. kötet 29. BM II/8. „b” alosztály jelentése.)

³ Vö. 2/a és 2/b. dokumentum.

⁴ Talán nem véletlen, hogy a Márász-ügy vizsgálati dossziéjának mellékletében található a *Népszabadság* 1956. december 15-i számának 2. oldalán lévő cikke, amely beszámol „a rögtönbíráskodás részletes szabályainak megállapításától.” (ÁBTL 3.1.9. V-141823. 29.) A rendelkezés – a lakosság megfélemlítésén túl – a karhatalom intézkedésének „törvényes” keretek közötti végrehajtását is próbálta szabályozni.

⁵ Vö. 1. számú dokumentum.

⁶ A BRFK körtelefonja valamennyi kerületi kapitányság vezetőjének, 1956. december 19. ÁBTL 3.1.9. V-141823. 16.

⁷ A BM BRFK Bűnügyi Főosztályának átírt a BM ORFK Politikai Nyomozó Főosztályához, 1957. február 4. ÁBTL 3.1.9. V-141823. 21. A Márász korábban elkövetett bűncselekményeit kivizsgáló ügyész is azt a tájékoztatást kapta, hogy az elkövető külföldön van. Vö. 5. dokumentum.

⁸ Az iratok tanúsága alapján Márászt december folyamán a rendőrségtől felfüggesztették, de letartóztatásig aktív szolgálatot teljesített a karhatalomnál. (Vö. 5. dokumentum) Az is szembevetendő, hogy a Vizsgálati Osztály már 1957. február 4-i jelentésében javaslatot tett a Márász Sándor elleni nyomozás lefolytatására, de arra csak másfél hónappal később kerülhetett sor. (Vö. 4. dokumentum.) Márász februári karhatalmista szolgálatát bizonyítja továbbá Wachtel Domokosné 1957. május 4-i tanúvallomása, miszerint a volt partizánt egyértelműen felismerte azon a fotón, melyet a karhatalom munkájával kapcsolatos újságcikk illusztrációjára készítettek. ÁBTL 3.1.9. V-141823. 26.

⁹ 1956-ig BM IX. Osztály

¹⁰ Vö. 9. dokumentum

¹¹ A Vizsgálati Osztály jelentése, 1957. július 1. ÁBTL 3.1.9. V-141823. 102.

¹² Márász Sándor jogerős bírósági ítéletének indokolási részében megemlítik, hogy Nagy Ferenc a vizsgálat alatt öngyilkosságot követett el. (Vö. 13. dokumentum) Az 1914-ben Érsekújváron született Nagy Ferenc életpályája egyébként az átlagos kommunista kádéréletutak egyike volt. A munkáscsaládból származó Nagyot a háború után az MKP hamar kiemelte és különböző pártmegbízatások alapján, mezőgazdasági szakterületen foglalkoztatta. Az 50-es években a Falusi Lakóházépítő Gazdasági Iroda (FLAGI) MDP titkára, agit.prop titkár. Később a nagy-tétényi Vörös Csillag Termelőszövetkezetben kőműves, aktív pártmunkás. A Márász-dossziében található környezettanulmány (149–150.) szerint Nagy Ferenc az „októberi események kezdetén megbélyegezte a felkelést, és már ez időben az eseményeket ellenforradalomnak minősítette.” A forradalom alatt november 2-án – néhány pártaktivista kezdeményezésére – belépett a nagy-tétényi nemzetőrségbe, mivel a szovjet csapatok közeledtének hírére belülről katonai puccsot akart társaival kirobbantani a nemzetőrség helyi parancsnoksága ellen. Az akció azonban „dekonspirálódott”, ezért Nagy Ferenc „beépülése” hiábavalónak bizonyult. November 5-én feleségével aktívan segítette a szovjet csapatok felderítő tevékenységét, majd azonnal karhatalmi szolgálatra jelentkezett. A környezettanulmányban szereplő adatközlők egybehangzó véleménye szerint „őszinte, párthű ember”. A Nagy Ferencről készített környezettanulmány, valamint a szervek „tényfeltáró” vizsgálata hozzájárult ahhoz, hogy Nagy ellen a nyomozást megszüntessék.

¹³ A forradalom alatt a BM IX. Osztály állományába tartozó főhadnagy fegyveresen harcolt a forradalmárokkal szemben és tagja volt azoknak az államvédelmi akciócsoportoknak, akik a város több pontján merényleteket követtek el a felkelők állásai ellen. Az egyik ilyen akció során a nemzetőrök elfogták és október 31-től november 4-ig őrizetben tartották. Fogsága alatt a nemzetőrök súlyosan bántalmazták, ami minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy kíméletlen és cinikus módon segédkezzen a Wachtel-gyilkosságban. November 5-én újra szolgálatra jelentkezett és részt vett a forradalmárok elfogásában és a megtorlások „halaszthatatlan” nyomozati feladatainak kivitelezésében. Előzetes letartóztatását kivéve, 1964-ig operatív technikai vonalon tevékenykedett. 1964-től G-23-as fedőjellel a BM szigorúan titkos (SZT) állományába került, posta műszaki főtanácsosi beosztásba. Fedőállásában, postai üzemvezetőként kiemelt fontosságú állambiztonsági feladatokat is ellátott. 1977-től nyugdíjazásáig alezredesi rendfokozatban, abszolút megbízható SZT-tisztként teljesített szolgálatot. Munkája elismeréseként több állami jutalom és BM kitüntetés tulajdonosa volt. Személyi anyagában semmilyen adat, vagy dokumentum nem szól a Wachtel-gyilkossággal kapcsolatos ténykedéséről, sem a Márász Sándorhoz fűződő kapcsolatáról. A Kádár-rendszer közmegebecsülésének örvendő, tisztos polgáraként 1984. március 31-én kiemelt javadalmazással vonult nyugállományba. (ÁBTL 2.8.2.5. III/V Csoportfőnökség szigorúan titkos állományú beosztottjainak személyi anyaga. G-23 fedőjelű SZT-tiszt.)

¹⁴ A forradalom utáni megtorlás időszakában megszaporodó karhatalmista „túlkapások” miatt a belügyminiszter parancsot bocsátott ki az atrocitások megszüntetésére. A parancs többek közt kiemeli, hogy „a forradalmi fegyelem nem tűri az ilyen önkényeskedéseket, súlyos törvénysértéseket. Az ilyen cselekmények rontják a karhatalom tekintélyét, elriasztják a dolgozókat azon egységek munkájának támogatásától, melyek ezeket elkövetik, akadályozzák a dolgozóknak a proletárhatalomba vetett bizalma további megerősödését.” A parancs felsorol néhány esetet, ahol a karhatalmisták brutális kegyetlenséggel bántak el az intézkedés alá vont személyekkel. (A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4. számú Parancsa Budapest, 1957. március hó 28-án. In: *Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye. 1957.* 3-4.)

¹⁵ Vö. 12. dokumentum.

¹⁶ 1956. decemberében a főváros külső kerületeiben, főleg Csepelen megszokottak voltak a karhatalom és a munkástanácsok sztrájkorsége közötti összecsapások. A razziák során azonban a pufajkások – elsősorban erős szovjet támogatottságuk miatt – mindig erőfölényben voltak a jórészt fegyvertelen munkásokkal szemben.

¹⁷ Bondár József rendőr őrnagy 1956 decemberében az I. Budapesti karhatalmi Ezred 2. századának parancsnoka.

¹⁸ A mellékelt dokumentum közlésétől eltekintünk.

¹⁹ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának december 2-5-i ülésén határozat született az októberi események „ellenforradalmi felkeléssé” való minősítéséről. Vö. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962.* S. a. r. Vass Henrik és Ságvári Ágnes. Budapest, Kossuth Kiadó, 1973. 13–23. Az elvi döntés értelmében minden rendszerellenes „kollektív megnyilvánulást” a plénum által hozottak szellemében kellett értékelni. Az operatív feladatok ellátására létrehozott Katonai Tanács kibővített ülésén – december 4-én – döntés született továbbá arról, hogy a honvéd karhatalmi alakulatoknak és tiszti századoknak (különítmények!) az „ellenforradalmi” megmozdulásokat kíméletlenül el kell fojtani. A szerv közvetlenül a fegyveres erők miniszterének, Münnich Ferencnek az alárendeltségében működött, aki már december 5-én utasította az illetékes kormány szerveket a rendeletben foglaltakról. A feladatok végrehajtásával – többek közt – Marosán György államminisztert bízták meg, aki az 1956. december 6-i provokatív célzatú vörös zászlós felvonulást is előkészítette. Marosán később Pécsen is hasonló akciót szervezett, melynek egyértelműen az új hatalommal szemben álló tömegekkel való fegyveres leszámolás volt a célja. (Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: *Mától kezdve lövünk!* Budapest, Kairosz, 2003. 196.) Az eset után – részint azt megelőzően – tömegesen vették őrizetbe a forradalmi bizottságokban, munkástanácsokban és más néphatalmi szervezetekben fontos szerepet játszó értelmiségieket és munkásokat. A fenti jelentés azért érdekes, mert egy nappal a „tüntetés” előtt készült, így a tudatos provokációt közvetve a jelentés is megemlíti, amikor felkelésről beszél.

²⁰ Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal

²¹ Dr. Szalma József rendőr őrnagy 1956 novemberétől a BM ORFK II/8 (Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgáló) Osztály vezetője.

²² Drazics Drágó volt jugoszláv partizán, rendőr őrnagy az I. Budapesti Karhatalmi Ezred beosztottjaként 1956. december 6-án részt vett az ún. vörös zászlós tüntetés „védelmében”. Az osztag parancsnokaként egy jugoszláv állampolgárból álló pufajkás különítményt vezetett, akik különös kegyetlenséggel léptek fel a Körúton spontán összeverődött tömeggel szemben. A Nyugati pályaudvarnál elfogott öt civilt – azzal gyanúsítván őket, hogy rátámadtak a karhatalmistákra – nevezett és társai a helyszínen agyonlőtték. (Az esetre egyértelmű bizonyítékok nem állnak rendelkezésre, de valószínűségét kiemeli Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor ’56-os sortűzekkel kapcsolatos könyve is: i. m. 196–197.) Elképzelhető, hogy az esetről Márász Sándor is jelen volt, de erre vonatkozólag iratanyag nem került elő. Drágó őrnagy háború utáni tevékenysége, ’56-os szerepe egyébként sok ponton hasonlóságot mutat Márász Sándor életútjával.

²³ A kihagyott rész Nagy Ferenc személyi adatait tartalmazza.

²⁴ A Mosonyi utcai laktanyában 1956. novemberétől az I. Budapesti Karhatalmi Ezred parancsnoksága tartózkodott. A belügyi objektumban azonban más karhatalmi egységek is beosztást kaptak.

²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-141823. 103/a. A szolgálati jegyen szereplő indokolás szerint, mivel nevezett kézre került, körözését visszavonták. Valójában Márászal szemben egy fegyveres testület sem tudta foganatosítani az elfogatóparancsot, mivel Münnich Ferenc közvetlen utasítása értelmében minden elfogására irányuló akciót le kellett állítani. Vö. 7. dokumentum.

²⁶ Gerő Tamás rendőr őrnagy. 1957-ben a BM ORFK II/8 (Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgáló) Osztály alosztályvezetője.

²⁷ Horváth Gyula rendőr ezredes. 1957. február 12-ig a BRFK Politikai Nyomozó Főosztály vezetője, majd az ORFK Politikai Nyomozó Főosztály elsőszámú irányítója.

²⁸ Béres (Berger) Andor rendőr őrnagy 1957-ben a BM ORFK II/8 (Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgáló) Osztály helyettes-vezetője.

²⁹ Csillag István rendőr százados 1957-ben a BM II/8 (Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgáló) Osztály Belső Elhárítás Alosztály vezetője, az ún. gyilkossági csoport elsőszámú irányítója.

³⁰ Az I. Budapesti Karhatalmi Ezred II. százada.

³¹ Nagyot – a Wachtel-gyilkossággal kapcsolatban – az állambiztonsági szervek 1957. december 19-én vették őrizetbe. (Vö. ÁBTL. 3.1.9. V-141823. 133.) Szabadon bocsátásának az iratokban nincs nyoma, de valószínűleg 1957. január végére tehető, amikor is felsőbb utasításra Márász ellen is visszavonták a körözést.

³² Balázs Béla rendőr alezredes. 1957. június 15-ig a BM ORFK II/8 (Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgáló) Osztály helyettes vezetője.

³³ Az 1950. évi II. törvény, a Büntetőtörvénykönyv Általános Részéről (BTÁ) szóló rendelkezések II. fejezetében lévő, 14. §. (1) bekezdése kimondja, hogy „az elkövető nem büntethető, ha a cselekményt abban a téves feltevésben hajtotta végre, hogy az a társadalomra nem veszélyes és erre a feltevésre alapos oka volt.” Ugyanezen szakasz (2) bekezdése az alábbiakról rendelkezik: „Ha pedig a téves feltevésre nem volt ugyan alapos ok, de azt méltányolható körülmény idézte elő, a büntetést korlátlanul enyhíteni lehet.” A BTÁ 56.§-a szerint „ha az elkövetett büntett – az eset összes körülményeinek mérlegelése alapján – olyan csekély jelentőségűnek mutatkozik, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen, úgyszintén akkor, ha akár a cselekmény, akár annak elkövetője a büntett elbírálásakor már nem jelentkezik a társadalomra veszélyesnek, a bűnösség megállapítását és a büntetés kiszabását mellőzni kell.”

A jelentés hátoldalára firkált „utasítás” az állambiztonság azon igyekezetét jelzi, hogy Nagy Ferencet és Balogh Benjámint, már közvetlenül a nyomozás elrendelése (1957. március 19.) után, az eljárás alól kivonja. A Politikai Nyomozó Főosztály törekvése – vélhetően felsőbb, politikai direktíva alapján – egyértelmű: Az ügyben kompromittált Márász Sándornak egyedül kell „a balhét elvinni” anélkül, hogy a rendszer által megbízható kádereknek tartott tettektársakat felelősségre vonnák. Nagy Ferenc bűnrészessége a Wachtel-gyilkosságban azon a „téves feltevésen” alapult, hogy az áldozat csendőrezredes volt és „aktív ellenforradalmár”, Balogh Benjámint bűnsegédi cselekedete pedig a jogalkalmazók mérlegelése alapján „csekély jelentőségű”, mely a társadalomra veszélyt nem jelentett. Ez az értelmezés – a fent jelzett büntethetőséget megszüntető okokra hivatkozásul – módot adott arra, hogy az eljárást Márász társaival szemben később megszüntessék. Mindez, az akkor hatályban lévő jogszabályoknak formailag megfelelt, de az elkövetői magatartás jogértelmezésének egyértelműen politikai-koncepciózus jellege volt.

³⁴ Helyesen Butty.

³⁵ Markó Imre rendőr alezredes. 1957-ben a BM II/10 (Politikai Nyomozó Főosztály Operatív Technikai) Osztály vezetője.

³⁶ Bakos Pál rendőr százados. 1957-ben a BM II/10 (Politikai Nyomozó Főosztály Operatív Technikai) Osztály helyettes vezetője

³⁷ Csonka István rendőr százados 1956-ig az egyesített BM államvédelmi szervei I/3 (kémelhárító) Osztály jugoszláv vonalának alosztályvezetője, 1957-ben a BRFK Fegyelmi Osztályának helyettes vezetője.

³⁸ A hiányzó rész Csonka István személyi adatait tartalmazza.

³⁹ Szép László rendőr százados 1957-ben a BM ORFK II/8 (Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati) Osztály fővizsgálója.

⁴⁰ Az 1951. évi III. tv. Büntető Perrendtartás 207. szakasza szerint a másodfokú bíróság a fellebbezési tárgyalás eredményéhez képest alaptalannak talált fellebbezést elutasítja.

Papp István:

Búcsú Rákositól, fogadás Kádárnak Szabolcsi gúnyversek 1957 februárjából

Kis túlzással azt mondhatjuk, hogy se szeri, se száma az 1956-as forradalommal kapcsolatos forrásközléseknek. A kiadott forrásoknak nem csupán a mennyisége roppant terjedelmes, hanem igen egyenetlen a forráskiadás színvonala is. A párthatározatoktól, a sajtón, naplón és visszaemlékezéseken át az oral history-interjúkig húzódik azoknak a forrásoknak a sora, amelyek a forradalom előzményeit, az október 23. és november 4. közötti napokat, illetve az utóvédharcokat, a megtorlást és az emigránsok nehéz sorsát igyekeznek bemutatni. Nem áll szándékunkban semmiféle szentségtörést elkövetni, de kicsit úgy érezzük, hogy az 1956-os forradalommal kapcsolatos forráskiadási dömping párhuzamba állítható az 1970-es évek gyakorlatával. Ekkor minden valamirevaló levéltár, város és község igyekezett publikálni az adott település, tájegység vagy megye 1918/19-es emlékeit. Ez sokszor igen nagy kihívást jelentett a munkát felvállaló vagy arra kijelölt levéltárosok, tanárok, helytörténészek számára.

Ezek után joggal teheti fel a kérdést a kedves olvasó, hogy mit tudunk még hozzátenni az eddig kiadott irdatlan mennyiségű forrásanyaghoz, amely nem csupán a történelem után érdeklődő átlagember, hanem a szakmán belüliek befogadóképességét is próbára teszi. Mi az, ami még újdonsággal szolgálhat számunkra, új vonásokkal gazdagíthatja az forradalomról szóló ismeretanyagot. Úgy véljük, hogy a lehetséges kitörési pontok egyikét a napjainkban nagy népszerűségnek örvendő életmód-kutatás, a mindennapok történetének megismerése adhatja meg. Több kísérletet történt arra, hogy életútinterjúk vagy visszaemlékezések segítségével elemezzék egy-egy köztörténeti szempontból érdektelennek tűnő kisember életútját.¹ Mi nem akarjuk mélyebben elemezni az itt közzétett forrásokat, hanem tágabb kutatásokhoz kívánunk segédanyagot nyújtani.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára igen nagy terjedelmű '56-os iratanyaggal rendelkezik.² Ebből a tekintélyes forrásanyagból nem könnyű feladat érdeklődésre számot tartó és újdonságerejű részt kiválasztani. Gyűjtésünk során Tischler Jánosnak egy évvel ezelőtt publikált cikke³ adta az ötletet, hogy Szabolcs-Szatmár megyében talált gúnyverseket tegyünk közzé. Tischler 1999-ben több levéltár anyagából szemezgetve tette közzé azokat az apróhirdetéseket, humoros megjegyzéseket, versiket, amelyek a szovjet intervenciót követő hetekben keletkeztek. E szatirikus-gúnyos hangvételű szövegekhez írt előszavában az alábbiakban összegezte az írások jelentőségét: „Az országban tombol a szovjet csapatok és a Kádár-kormány terrorja, ugyanakkor ez a fajta fekete humor részben biztosan támaszt jelentett az embereknek, akik még mindig bíztak valamiben még november-decemberben is. Egyrészt megvetették a Kádár-kormányt, másrészt tudták, hogy a forradalom nem volt hiábavaló.” Ezeknek a gúnyos szövegnek az egy része közvetlenül szerepet játszott a büntető eljárásban, publikálásuk súlyosbította írójuk „bűnlajstromát”, illetve önmagukban is eljárást vonhattak maguk után – írta Tischler János.

Az általunk közölt gúnyversek nem vizsgálati anyagból származnak, így nem tudunk válaszolni arra a kérdésre, hogy mi lett a sorsa azoknak, akiknél megtalálták ezeket. Mivel 15 és 18 év közötti középiskolás diákoknál lették fel az iratokat, így nem egyértelmű mi történt ezekkel a fiatalokkal. Lehet, hogy szigorú megrovást kaptak, lehet, hogy kicsapták őket az iskolából, lehet, hogy rendőrségi eljárás indult ellenük. Sőt akár az is elképzelhető, hogy az állambiztonság megkísérelte, vagy sikeresen be is szervezte valamelyiküket ügynöki munkára.⁴ Ezeket a kérdéseket csupán alapos kutatómunkát követően válaszolhatnánk meg. Érdemes lenne átgondolni és empirikus vizsgálattal bizonyítani, hogy milyen büntetésre számíthattak azok a 14 és 20 közötti fiatalok, akik jóformán gyerekfejjel élték át a forradalmat, de nem vettek részt a fegyveres harcokban, csupán kisebb súlyú

cselekményeket követtek el. Az ügynöki beszerzések körüli mendemondák, legendák és kódosítások tisztázását is elősegítené, hogyha az itt közöl forrásokban szereplő fiatalok életútját megvizsgálánk. Ennek segítségével könnyebben válaszolhatnánk arra a kérdésre, hogy milyen súlyú cselekmények milyen retorziót, megtorlást vontak maguk után.

Mint említettük, nem valamely per vizsgálati anyagából, hanem ún. állambiztonsági segédanyagból származnak az alábbiakban közölt szövegek. Az ÁBTL 4.1. A-2021 jelzetű dossziéba Szabolcs-Szatmár megye területén keletkezett röplapokat, plakátokat, kéziratokat, fényképeket gyűjtötték össze az állambiztonsági szervek. Ebből az anyagból választottunk ki négy gúnyverset és kettő, mondjuk így karcolatot. Ezeket egy kivételével 1957. február 22-én és 23-án foglalta le az állambiztonság középiskolai diákoknál. Azt sajnos nem tudjuk, hogy ki árulta el a diákokat és azt sem, hogy ők maguk írták ezeket a szövegeket vagy csupán kapták valakitől. Feltehető, hogy megpróbálták minél szélesebb körben terjeszteni e verseket, erre utal, hogy két szöveget is két-két példányban találtunk meg. Ezek a példányok egymásról készült másolatok, amiről az átírás során keletkezett hibák is árulkodnak. Egyetlen szöveg van, amelyről semmilyen információval nem rendelkezünk, ez valószínűleg nem lebukás során került az állambiztonsági szervek kezébe, mivel „ismeretlen eredetűnek” van feltüntetve.

A gúnyversek közül az egyik a *Búcsú Rákositól* címet viseli, ez két, egymástól alig eltérő változatban maradt fenn. A *Tanuld meg nemzetem* nem is annyira gúnyvers, hanem a Kádár-kormány rendkívül szenvedélyes ostromozása. Ehhez hasonlít az ugyancsak két változatban előbukkanó, *Hazugrádió Budapest* című röplap, amely kesernyés, igazi fekete humorral átítatott képzeletbeli rádióműsor. Végezetül a klasszikus iróniát példázza az *Ima* című versike, amely Hruscsov személyét figurázza ki a Miatyánk átírásával. Találtunk egy *Miatyánk* címet viselő költeményt is, amely szemben az előbbivel egyáltalán nem a keresztény imádság átírata, hanem attól független szöveg, melyhez egy korabeli vicc is kapcsolódik.

A szöveggözlés során az egymástól eltérő változatokat teljes terjedelmükben és betűhíven tesszük közzé, mivel így könnyebben áttekinthető milyen változások történtek a másolás során a szövegekben. Ennek megfelelően az eredeti helyesírást és központozást megtartottuk.

Dokumentumok:

1. Búcsú Rákositól

Végre elérkezett a magyarok napja,
Hogy búcsút vett tőle a hájfejű mostoha apja
Még a nap is szebben sütött le az ég pereméről
Amikor a vén gazember búcsút vett a dolgozó néptől.
Átkozott volt annak minden porcikája
A hazugságtól élni mindig volt pofája.
A ronda nagy hályfejét mindig azon törte,
Hogy a dolgozó népét a legnagyobb nyomorba döntse
Már az élet színvonalát annyira fölvitte,
Hogy nagyon sok embernek a havi fizetése
Már a hatszáz forintot is elérte.
Nagy lelkün az ő fizetését 45 ezer Ft-ra tette,
Mivel a koszt a lakás és a ruházat nem került pénzébe.
Talpnyaló pribékjei lesték az óhaját
És hurcolták a börtönbe a nép ártatlanját
A népnyaló pribékjei azt akarták, hogy úgy nézze a dolgozó nép
Rákosit mint tulajdon apját.

Ha meghallották nevét, tapsolt, újongott a nép
Pedig úgy szerették mint kecske a kifent kést.
Hátha még meglátták milyen zsebegés volt
Nagyon sok embernek a hátán a hideg borzongott.
Ilyen jó vezér volt a Rákosi pajtás,
Hogy a fene egye meg a ronda pofályát.
A bitófán a varjak szedjék ki a szemét
És a görcs huzza állandóan a lábát és a kezét.

[ÁBTL 4.1.A-2021. A kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható: „A gúnyiratot Kőríz István isk. tanulóánál találták 1957. február 23-án. Kőríz István (1941. Nov. 13. Beregdaróc, a: Tóth Berta, Beregdaróc, Béke u. 12. Sz.)”]

2. Búcsú Rákositól

Végre eljött a magyarok napja
Hogy búcsut vett tőle a hályfejű mostoha apja
Még a nap is szebben sütött le az ég pereméről
Amikor a vén gazember búcsut vett népétől.
Átkozott volt annak minden porcikája
De hazugságból élni volt pofája
A ronda nagy hályfejet mindig azon törte
Hogy a dolgozó népét a legnagyobb nyomorba döntse
Már az életszínvonalát annyira fölvitte
Hogy nagyon sok embernek a havi fizetése
A hatszáz forintot is elérte.
Nagy lelkün az ő fizetését 45 ezer Ft-ra tette,
Mivel a koszt a lakás és a ruházat nem került pénzébe.
A talpnyaló pribékjei lesték óhaját,
És hurcolták a börtönbe a nép ártatlanját.
A népnyzó pribékjei azt akarták
Ugy nézze a dolgozó nép Rákosit mint tulajdon apját.
Ha meghallották nevét tapsolt újjongott a nép
Pedig úgy szerették mint kecske a kifent kést.
Hátha még meglátták milyen zsebegés volt,
Nagyon sok embernek a hátán a hideg borzongott.
Ilyen jó vezér volt a Rákosi pajtás,
Hogy a fene egye meg a nagy ronda pofáját
A bitófán a varjak szedjék ki a szemét
És görcs huzogja állandóan a lábát és a kezét.

[ÁBTL 4.1. A-2021. A kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható. „A fenti gúnyiratot 1957. február 23-án Szűcs Bertalan (1941. máj. 22. Nagyvarsány, Bíró Ilona) iskolai tanulóánál találták. Szűcs elmondása szerint Kőríz István beregdaróci születésű osztálytársától kapta a szöveget.”]

3. Tanuld meg nemzetem

Kik ránk zudították a gyilkosok hadát,
Hőseink tettemein ülnek most rabígát.
Sem Isten, sem ember nem kedves előttük

Vérgőzös pofával öldöklük a népünk.
Gyilkos hóhérok, alja bérenceknek,
Hazaárulóknak tekintem őket.

A ránk rakott igát
Érette az árát drágán megfizettük
Kádár és társai verjen meg az Isten
Szemétdombra hányni lelketlen testöket.
Megvetéssel kiejteni áll magyar nevüket.
„Tanuld meg nemzetem.”

Szovjet honpolgárok, Andics és Gerő
Hü testvérük Kádár és a többi hitszegő
Egysem nem testvérünk gyáva ordas banda.
Kik idegen hadat hoztak a magyarra
És hazug pofával magyar vért szomjaznak.
Gyilkolnak és szovjet tankra támaszkodnak.
„Tanuld meg nemzetem.”

Kádár bandája is diktatúrát hirdet
Orosz rabszolgának szolgáltat fel minket
Mind hazaáruló ki őt elismeri
Munkába állással hatalmát segíti
Gyűlölni utálni valamennyiöket.

[ÁBTL 4.1. A-2021. A kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható: „A fenti füzetlapra írt gúnyverset Barna József (Porcsalma, 1940. augusztus 17. Almási Mária) iskolai tanulóánál találta 1957. február 22-én.”]

4. Ima

Miatyánk Hruscsov, ki vagy a
Kremben [sic!]
Átkoztassék meg a te neved,
légy úgy miképpen Moszkvában és Pesten
Ne vidd el a mi kenyérünket
És bocsásd el a mi hadifoglyainkat
Mi képpen mi is elbocsátjuk a megszálló
csapatokat.
De ne vígy minket Szibériába
és szabadíts meg az oroszoktól
Mert tiéd az ország a hatalom és a
De nem mind örökké.

[ÁBTL 4.1. A-2021. A kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható: „A gúnyiratot Laza György (1942. ápr. 28. Tarcal, Tarcal Nagy Balázs u. 18.) isk. tanulóánál találták 1957. febr. 23-án.”]

5. Miatyánk

Merre vagy Rákosi, nyolc millió magyar ezt szeretné tudni
Ujra látni akar vissza bölcs vezérünk.
Szeretet apánk úgy hiányzol nekünk, úgy nélkülöz hazánk.
Tíz évi munkádat nem kívánjuk ingyen, hálás a
magyar nép meg fizet majd néked.
Buj elő Rákosi vedd le a süveged, állj ki a nép
Elé, tisztázd becsületed.
Gerő cimborád is hozd magaddal hamar,
Egy emberként fogad nyolc millió magyar.
O miért nem jöttök, miért is késtek,
Hálánkat szeretnénk kifejezni néktek.
Farkas is szeretne szót érteni Véled, mielőtt a
hólok kivájnák a szemed.
Vár Rád Sztálin apád ércbe öntött szobra,
Melyet a magyar nép rángatott a porba.
Téged vár ligetünk legöregebb fája,
Akad magyar ember aki felsegít rája.

Mi különbség van Latabár és Kádár között?
Latabár: okos és hülyéskedik.
Kádár: hülye és okoskodik.

[ÁBTL 4.1. A-2021. A Kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható: „A fenti gúnyirat az ellenforradalom után jelent meg. Eredete ismeretlen.”]

6. Kossuth illetve Hazugrádió Budapest

A munkástanács által megállapított műsor

- 5h. Kedves hallgatónknak a mai hazug műsorunkat megkezdjük. Ha véletlenül igazat találunk mondani ne vegyék figyelembe, hiszen még kezdők vagyunk a hazudozásban, még csak 12 éve hazudozunk rendületlenül. A miskolci rádiót ne figyeljétek mert igazat mond.
- 6h. Zenés műsort közvetítünk a harcбайдuló dolgozóknak. Sztálinorgonán játszik Szása Szarcsenkov gitárral⁵ kíséri 5 felkelő.
- 7h. Közlemény: Gerő Ernőt várják a kijáratnál, aki hallja, adja át.
- 8h. Egy falu, egy nóta (3 felkelő, 3 tank).
- 10h. Hírek: Budapest élelmiszer ellátást nagyban segítik a szovjet katonák. Ólomgaluskát és húslevest szállítanak a lakosságnak.
- 11h. Nagy Imre közli a lakossággal tegyék ki a rádiót az ablakban, mert a szovjet csapatok jobban tudnak zeneszó mellett harcolni.
- 12h. A kormány felhívja a harcoló fasiszta hazafiakat, hogy fegyvereiket tegyék le és a kormánycsapatok által kijelölt helyen a fal mellett álljanak sorba a géppuska előtt.
- 14h. Szívküldi; Rákosi küldi Szocsiból Gerőnek (lemez hiányában prózában) Emlékszel még ... jut még eszünkbe a múltunk szép volt, de szép.
- 17h. Helyszíni közvetítés: 5 perc múlva közvetítjük a kormány tanácstalan óhaját, addig is benntartunk 3 kilótt tankot.
- 18h. Jómunkáért szépmuzsikát: jutalom muzsikát közvetítünk a harcban járó harcolóknak.
- 20h. Jó estét gyerekek, tankban vagytok már?
Most a tank elhárításról mesélünk nektek.
- 24h. Vérállás jelentés: Budapest és a Dunántúl területén a vér árad, máshol zajlik.

[ÁBTL 4.1. A-2020. A kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható: „A fenti 2 oldal terjedelmű gúnyiratot Erdélyi Barnabás (Tiszarád, 1937. december 6. Nagy Julianna) iskolai tanulónál találták 1957. február 23-án.”]

7. Hazugrádió Bp.

A Kádár kormány által megállapított műsor

- 5h. Kedves hallgatóink mai hangos műsorunkat megkezdjük. Ha véletlenül igazat találnánk mondani nevegység figyelembe, hiszen még kezdők vagyunk a hazudozásban, hiszen még csak 12 éve hazudunk rendületlenül. Miskolci r. ne figyeljék mert igazat mond.
- 6h. Zenés műsort közvetítünk a harcban induló dolgozóknak Sztalin orgonán játszik Szása Szárcsenkó géppuskán kíséri 5 felkelő.
- 7h. Közlemény. Gerő Ernőt várják a kijáratnál aki hallja agya át.
- 8h. Egyfalú egynóta. (3 felkelő 3 tank)
- 10h. Hírek. Bp élelmiszer ellátást nagyban segítik a szovjet tankok olomgaluskát és húslevest szállítanak a lakosságnak.
- 11h. Nagy Imre közli a lakossággal tegyék ki a rádiót az ablakban Mert a szovjet csapatok jobban tudnak zeneszó mellett harcolni.
- 12h. A kormány felhívja a harcoló fasiszta hazafiakat, hogy fegyverüket tegyék le és a fal mellett sorakozzanak a géppuska előtt.
- 14h. Szívküldi. Rákosi küldi Gerőnek (lemez hiányában prózában) Emlékszel még... jut még eszünkbe a múltunk, szép volt, de szép
- 17h. Helyszíni közvetítés 5 perc múlva közvetítjük a kormány tanácstalan óhaját addig is bemutatunk 3 kilótt tankot.
- 18h. Jómunkáért szép muzsikát. Jutalom muzsikát közvetítünk a harcban járó harcolóknak.
- 20h. Jó estét gyerekek: tankban vagytok már Most a tank elhárításról foguk mesélni.
- 24h. Vérellátás jelentés. Bp és a Dunántúlon a vár árad, máshol zajlik.

[ÁBTL 4.1. A-2021. A kézzel írt szöveg után a következő feljegyzés olvasható: „A fenti gúnyiratot Tóth Géza (1939. december 7. Megyaszó, Nyíri Erzsébet) iskolai tanulónál találták 1957. február 23-án.”]

¹ Lásd az 1956-os Intézet 2003-as évkönyvében Udvarnoky Virág: „Van már nekem annyi élettörténetem...!” és Keller Márkus: Utak és emlékeztek. Két tanári pálya a XX. századi Magyarországon című tanulmányát. *Évkönyv 2003. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 1956-os Intézet, 2003. 111–126. és 164–180.

² A legfontosabb forrástípusokról átfogó képet ad Orgoványi István: Az 1956-os forradalom és szabadságharc kutatásának forrásai a történeti levéltárban In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004. 131–146.

³ Tischler János: Néphumor 1956. november 4-e után. *Magyar Napló*, 1999. 10. sz. 46–47.

⁴ Ezt történt például egy 17. életévet éppen betöltött veszprémi középiskolással, akit 1957. májusában szervezett be a politikai rendőrség informátornak. Az együttműködésre illegális röplapok másolásában való részvétele miatt tudták rávenni. ÁBTL 3.1.1. B-93497 „Bodrogi” fedőnevű informátor dossziéja.

⁵ Az eredetiben géppuskával szerepel, de ezt áthúzták.

Krauhulcsán Zsolt:

„A mi figyelmeztetésünk egy kicsit radikális volt...”

A berni magyar követség elleni támadás, 1958. augusztus 16.

Napra pontosan két hónappal Nagy Imre és mártírtársai kivégzése után a Magyar Népköztársaság berni követsége ellen két magyar emigráns fegyveres támadást hajtott végre.

Az indíték homályos, bár helyi lapértésülések szerint, Nagy Sándor és Papp Endre a svájci magyar kommunista ügynökök aktáit akarta megszerezni.¹ Ugyanakkor az alább közölt források egyikéből (6. dokumentum) kiderül, hogy a támadók a megtorlások elleni tiltakozó, figyelemfelkeltő, demonstratív akciónak szánták fellépésüket. Céljukat tulajdonképpen elérték, mert heteken keresztül a külföldi sajtó napirenden tartotta a támadás – és ezáltal a levett forradalom – ügyét, hiszen nemcsak a nemzetközi politika, a diplomácia, de a helyi képes újságok is több alkalommal foglalkoztak a témával.² Nagy Sándort 1956 júniusában fegyverrejtegetés, a népi demokratikus államrend elleni izgatás, valamint szolgálati titoksértés (Magyarországon tűzoltó volt) büntette miatt jogerősen egy évre ítélték. A forradalom ideje alatt azonban a Corvin-közben már fegyveresen vett részt a harcokban. A két támadó a forradalom leverése után hagyta el Magyarországot és Svájcban telepedtek le, csakúgy, mint az a 10-12 ezer '56-os magyar menekült, akik szintén Svájcban kerestek új hazát maguknak.³

Nagy és Papp 1958. augusztus 16-án – hazatérési ügyük intézésének ürügyével – becsengetett a Magyar Népköztársaság berni követségének épületébe, ahol fegyverüket előrántva megadásra szólította fel a követség dolgozóit, illetve az épületben tartózkodó magyar menekülteket. A követség alkalmazottai azonban tűzharcba keveredtek a „betolakodókkal”, ami az egyik támadó – később halálát okozó – sérülésével, valamint a svájci rendőrség beavatkozásával fejeződött be. A délelőtt fél 10 és fél 12 között lezajlott tűzpárbaj – a jegyzőkönyvek tanúsága szerint – egy vadnyugati westernfilmhez hasonlított, ahol a szereplők nagy gyakorlattal és halált megvető bátorsággal lőtték egymást. Mintegy 70 golyónyomot számoltak meg később. A dokumentumokból kiderül, hogy a svájci rendőrség – Marjai követ többszöri kérése ellenére – nem avatkozott be a konfliktusba, s csak az egyik támadónak, az egyik követségi alkalmazott által, lelövése után volt hajlandó a követség épületébe bemenni. Az életben maradt támadót a svájci rendőrségség tartóztatta le és később sem adták át a magyar szerveknek.

Magyarországnak – illetve a szovjetek által kreált új magyar vezetésnek – a forradalom leverését követő években gyakorlatilag nem volt nemzetközi játéktere. A hatalom megragadására és megtartására készülődő Kádár-csoportot a nyugati államok nem fogadták el, nemcsak közjogi, de erkölcsi pozíciójuk, legitimitásuk, valamint bel- és külpolitikai mozgásterük is a nullával volt egyenlő. Nagy Imre és társai kivégzéséig a Kádár-kormány magyarországi politikájának minden lépése alárendelődött a „testvérpártokban”, elsősorban az SZKP vezetésében megfogalmazódott igényeknek. Magyarország külső kapcsolatrendszere gyakorlatilag a Varsói Szerződés tagországaira korlátozódott, s az izoláció csak nagyon lassan oldódott. Először úgynevezett „jószolgálati küldöttség” keretében az el nem kötelezettek mozgalmának vezetőivel (Nehru és Nasszer elnökök) való külügyminiszter-helyettesi szintű kapcsolatfelvétel kölcsönzött bizonyos legitimitást a magyar külpolitikának, hiszen az ENSZ-ben 1957-től 1963-ig folyamatosan napirenden volt a „magyar kérdés”, s a magyar delegáció mandátumának függőben tartása gyakorlatilag a Kádár-rendszer el nem ismerésével volt egyenlő.⁴ Ebben a helyzetben egy ilyen „incidens” több volt, mint egy szerencsétlen eset, hiszen a magyar kormánynak, illetve pártvezetésnek – miközben diplomáciai elszigeteltségéből akart kitörni – elfogadható magyarázattal kellett volna szolgálnia a külvilág felé, hogy miért is és hogyan történhetett ez meg. A magyarországi vezetés részéről azonban a reakció belföldön az elhallgatás, külföldön, pedig a nyugati emigráns, fasiszta szervezetek felbujtó tevékenységére való „ujjal mutogatás” volt. Svájc majd csak 1964-ben emeli nagykövetségi szintre diplomáciai kapcsolatát Magyarországgal.

Figyelemreméltó adalékot szolgáltat egy 1957. március 26-án keltezett belügyi jelentés, mely a MNK külképviseleteinél tapasztalt „ellenforradalmi” cselekményekről

számol be. Ebben Marjai József berni követnek az „ellenforradalom” alatt játszott szerepéről is szó esik. Marjai 1956. október 30-án közölte a BM – berni követségen dolgozó – hírszerző tisztjeivel, hogy a Külügyminisztériumban (továbbiakban KÜM) megalakult Forradalmi Bizottság utasítása értelmében telefonon hazarendelték őket. Felszólította a hírszerzőket, hogy hagyják el a követséget, és kilátásba helyezte, hogy a KÜM esetleg nem-diplomatáknak nyilvánítja személyüket. A hírszerzők ekkor Csehszlovákiába távoztak majd a forradalom leverése után Svájc prágai követségén vízumkérelmet nyújtottak be, és november 29-én visszautaztak Svájcba. Marjai azonban utasította őket, hogy Zürichet nem hagyhatják el, a követségre ne is menjenek, mert nem engedik be őket, a követség tagjaival semmiféle kapcsolatot nem vehetnek fel, és ha nem távoznak az országból, akkor nem-diplomatáknak nyilvánítja az „elvtársakat”. Ezek ekkor elhagyták Svájcot és ismét Csehszlovákiába mentek. Marjai ezek után a KÜM-nek küldött jelentéseiben úgy állította be a történeteket, mintha a BM alkalmazottai féltek volna a hazatéréstől, ezért akartak Svájcban maradni és követségi pénzen, valamint a követségi értékek értékesítésével kívánták biztosítani a megélhetésüket.

A jelentés készítői szerint tehát Marjai nemcsak disszidálási szándékkal, de az állami vagyontulajdonításával is vádolta az „elvtársakat”, hogy így ezek bemocskolásával indokolja meg saját eljárását, mert nem akarta vállalni az „ellenforradalom” alatt tanúsított magatartását. A jelentés kitért arra is, hogy a KÜM és a külföldi képviselők egyes vezetőinek az „ellenforradalom” alatti tevékenysége nagy károkat okozott, szinte teljesen dezorganizálta a BM hírszerző szerveinek munkáját, ezért a jelentés készítője javasolta Marjai József berni, Szabó Imre római, Nagy Sándor buenos-aires-i követek, illetve Kutas Imre párizsi nagykövet azonnali hazarendelését, valamint Gara László párizsi tudósító (MTI) megbízásának visszavonását. A jelentés egészen Kádárig eljutott, aki 1957. április 24-én az illetékes pártszervekhez utasította a javaslatot, de Marjainak – úgy tűnik – a fentiek miatt nem kellett elhagynia állomáshelyét.⁵ A követség elleni fegyveres támadás alkalmával Marjai talán a fenti rágalmakat kívánta magatartásával feledtetni.

A támadók egyébként kedvező időpontot választottak az akcióra, mert a követség három férfi beosztottja szabadságát töltötte, otthon tartózkodott, a követ egy diplomáciai látogatás miatt a követi villában, a két diplomata pedig a városban volt. Ráadásul hibáztak a követség munkatársai is, hiszen – az érvényben lévő írásbeli követi utasítás ellenére – egyszerre két menekült férfit engedtek be a követségre. A követségi beosztottak feleségei később pedig azt jelentették, hogy augusztus 16-án már reggel 9 óra körül (tehát már a támadás megkezdése előtt) a követségi kert egyik oldalán szokatlanul nagy létszámú rendőrt láttak, akik feltehetően elküldték az ott tartózkodókat, mert a szomszédos játszótér teljesen üres volt. Ez azt a feltevést erősítette meg a követség alkalmazottaiban, hogy a támadás nem magányos provokáció, hanem valamely idegen hatalom, vagy szervezet által gondosan megtervezett akció volt. Egy 1958. augusztus 25-i ügynöki információs jelentés pedig Király Bélának (1956-ban a Nemzetőrség főparancsnoka, a Forradalmi Karhatalmi Bizottság elnöke, Budapest katonai parancsnoka) a svájci útját – amikor állítólag a későbbi támadókkal is beszélt – hozta összefüggésbe a merénnyel. A jelentés arra is utalt, hogy emigrációs körökben nagyon rossz a támadás visszhangja, általános az a vélemény, mely szerint ez sokat ártott a magyar ügynek és az akciót provokációnak tartották.⁶

A „baráti” követségek már a támadás napján többször érdeklődtek, felajánlották segítségüket, egyedül a lengyel nagykövetség volt az, amelyik semmiféle érdeklődést nem mutatott a magyar külképviseleten történtek iránt. A követség elleni támadás után Kohli, a Departement Politique Fédéral (svájci Külügyminisztérium) főtitkára – a nagykövet engedélye után – kihallgatta a követség beosztottait, valamint a helyszínen vizsgálatot folytatott a berni vizsgálóbíró (Hunziker), valamint Stalder államügyész is. Kiderült, hogy Papp Endre nem először járt a nagykövetségen, mert már augusztus 12-én, négy nappal a támadás előtt, „körbenézett” ott. Akkor a sajtó osztály vezetőjével akart beszélni és felajánlotta, hogy hajlandó lenne valamit eladni a követség részére. A követségről azonban – miután nem volt hajlandó igazolni magát – kiutasították. Egy 1958. augusztus 22-i a követségen készült jegyzőkönyvben pedig Lakatos Gábor magyar állampolgár olyan értelmű bejelentést tett, hogy egyes személyek ismételt támadásra

készülnek a berni magyar nagykövetség ellen. Tudomása szerint a volt román király Genfben fenntart egy magánrepülő iskolát, ahol egy „Vasgárda Egyesület” elnevezésű csoportot hoztak létre, akik a követség elleni támadást készülnek megismételni. Mint ismeretes a későbbiekben újabb fegyveres támadás nem érte a svájci magyar követséget.⁷

Az alább közölt dokumentumokat a politikai rendőrség ún. operatív dossziékban gyűjtötte a követség elleni támadás napjától kezdve.⁸ Az első dokumentum ismerteti a legrészletesebben, szinte percről percre az eseményeket és bár nem tartalmaz aláírást, feltehetően Marjaitól származik. A második forrás egy szemtanú elbeszélését rögzíti. Az illető hazatérési ügyben tartózkodott az épületben a támadás pillanatában, de két nappal ezután, a magyar követségen felvett feljegyzés igazából arról tudósít, hogy a magyar felet a svájci rendőrségen tett vallomása, a svájci rendőrség hozzáállása, illetve a szembesítés érdekelte. A következő dokumentum egy – a követségre a támadás ideje alatt éppen megérkező – követségi alkalmazott beszámolója az átélt eseményekről, míg a negyedik forrás már nem pusztán csak eseményleírást tartalmaz, de megpróbálja elemezni a berni magyar követségen kialakult helyzetet és javaslatokkal is él a biztonsági rendszabályok szigorítása, a követség alkalmazottainak viselkedése (kerüljék a provokációra alkalmas helyeket), továbbá a sajtókampány „vitelével” kapcsolatban. Javasolja a végzetes lövést leadó követségi alkalmazott hazahívását, valamint újabb fegyverek beszerzését, a követség – és minden kapitalista országban lévő követség – géppisztollyal való felfegyverzését. Az ötödik dokumentum a sérüléseibe később behalt Nagy Sándornak a kapcsolatairól – a magyar politikai rendőrség által – készített jelentését tartalmazza. Az utolsó dokumentum egy ún. K-ellenőrzés (a postai küldemények operatív ellenőrzése) alkalmával „elfogott”, a másik támadó által már – feltehetően – egy svájci börtönből egy magyarországi ismerőséhez, illetve a szüleikhez írt levél tartalmi kivonata. Ebben az szerepel, hogy motivációjuk Nagy Imre, Maléter Pál és mártírtársaik kivégzése miatt érzett elkeseredés és bosszú volt.

Nagy Sándor a lövöldözés során behalt sérülésébe, míg Papp ellen a svájci hatóságok folytattak vizsgálatot és a bírósági tárgyalás után 1959-ben másfél évi börtönbüntetésre ítélték, majd egy hónap múlva szabadlábra helyezték.⁹ A követség beosztottait „példás, önfeláldozó, bátor magatartásukért” Marjai József követ a Munkás-Paraszt Hatalomért Érdemérem kitüntetésre terjesztette fel. Marjai 1959-ig volt berni követ, majd 1963-ig prágai, később belgrádi nagykövet, 1973-ig külügyminiszter helyettes, majd 1976-ig államtitkár volt. Később moszkvai nagykövet, majd miniszterelnök helyettes, kereskedelmi miniszter lett. Az MSZMP KB-nak 1976-tól, annak megszűnéséig volt a tagja.

1. Feljegyzés a követség elleni fegyveres támadásról

Varsányi György
Veres Mihály

Szigorúan titkos!

Feljegyzés

Tárgy: Követség elleni
fegyveres támadás

I.

1958. augusztus 16-án 9. 35-kor a berni magyar követség irodaépületének bejáratánál becsengetett két fiatal férfi. Gottwald elvtárs ment ajtót nyitni. Mielőtt beengedte volna őket, megkérdezte mi járatban vannak. A két személy magyarul válaszolt, hogy hazatérési ügyben jöttek a követségre. Gottwald elvtárs beengedte, és a fogadószobába kísérté őket. Azonban csak az egyik ment be, a másik a fogadószoba ajtajában hirtelen egy forgópisztolyt vett elő, és rákiáltott Gottwald elvtársra: „Kezeket fel!”. Gottwald

elvtárs nem tartotta fel a kezét, hanem vitába szállt velük, eközben a másik személy is fegyvert rántott elő.

A Gottwald elvtárrsal folyó hangos vitára a pénztárban tartózkodó Gasparik elvtársnő is felfigyelt, s kijött az ajtón, hogy megnézzék, kivel vitatkozik Gottwald elvtárs. Az elvtársnő látta, hogy az egyik bandita pisztolyt fog Gottwald elvtársra, majd ugyan ez a bandita észrevette Gasparik elvtársnőt és felszólította: „Asszonyom jöjjön maga is ide!”. Gasparik elvtársnő azonban nem tett eleget a felszólításnak, hanem felszaladt az emeletre, és szólt az ott dolgozó Varsányi elvtársnak. Körülbelül éppen felért, amikor két lövés dörrent.

Ugyanez idő alatt felfigyelt a vitára Belniák elvtárs is, aki a konzuli szobában tartózkodott. Kijött, hogy megnézzék, mi történik a folyóson. Amint azonban kilépett, az egyik bandita rögtön pisztolyt fogott rá, és felszólította: „Kezeket fel!”. *Megjegyzendő, hogy ekkor már a Belniák elvtársat felszólító banditán álarc volt.* Belniák elvtárs gyorsan visszaugrott a konzuli irodába. Ezt követően Gottwald elvtársat felszólították, hogy zárja be belülről a követség bejárati ajtaját. Ennek végrehajtására az egyik bandita fegyvert fogva rá kísérte le az ajtóig. Az ajtóhoz érve Gottwald elvtárs gyorsan félrelökte a banditát, és kiugrott az ajtón. Ebben a pillanatban az őt lekísérő bandita kétszer utána lőtt, de nem talált.

Eközben egy disszidens férfi és egy nő tartózkodott a fogadószobán. Az egyik támadó őket is felszólította, hogy tegyék fel kezeiket. Néhány perccel később sikerült mindkettőjüknek elmenekülniük, de a rendőrség feltartóztatta és kihallgatás céljából előállította őket a rájuk kint várakozó harmadik magyarral együtt

Miután Gasparik elvtársnő szólt Varsányi elvtársnak, együtt kimentek az emeleti folyósóra és a földszintre lenézve látták, hogy az egyik bandita a lépcső alján elhaladva figyelmeztette társát: „Az emeleten is vannak”. Ezt követően újabb 2-3 lövés dörrent, mire Varsányi az irodaépületnek az utcához legközelebb eső ablakához sietett és rendőrségért kiáltott. A ház előtt szolgálatot teljesítő rendőr erre pisztollyal a kezében a nyitott nagykapun bejött a kertbe. Varsányi ekkor közölte vele, hogy fegyveres támadók hatoltak be a követség épületébe és nyújtson védelmet a követség beosztottainak. A rendőr erre azt mondta, hogy telefonáljunk azonnal a rendőrségre, és kérjünk erősítést.

Kb. 9.40-kor Varsányi hívni kezdte a rendőrséget, ahol azonban csak percek múlva jelentkeztek. Az ügyeletes Balsari komisszárt *kapcsolták, akinek* bejelentette, hogy két férfi behatolt a követségre és ott lövöldözik, sürgős segítséget kért. Miután az ügyeletes visszakérdezte a nevét, azonnali intézkedést ígért.

Ezt követően Gasparik elvtársnő, Krizsán Éva és Varsányi elvtárs a követi szobába, illetve annak előszobájába huzódtak vissza, *ahol a követség egyetlen üzemképes telefonja volt és attól tartottak, hogy a tűzharc során a fegyveres banditák az elvtársak elől esetleg az emeletre húzódnak fel, ők pedig fegyvertelenek voltak. Ennek nem volt nagy valószínűsége, mert az emeletre, mint ahogy az emeletről a földszintre is, csak fedezési lehetőség nélkül, az ellefnél tűzének kiszolgáltatva lehet eljutni. A támadók nem tudhatták, de valószínűleg feltételezhették, hogy az emeleten lévőknél is van fegyver.*

Közben az egyik bandita benyitotta a pincelejárat ajtaját, és meglátta az éppen feljövő Szabó elvtársat. Gyorsan becsapta az ajtót, és kívülről rázárta.

Miután Gottwald elvtársnak sikerült kiugrani a követség bejárati ajtaján azonnal felszaladt a hátsó villába, hogy értesítse a követ elvtársat. *Marjai követtől egy-két perce mentek el kínai elvtársak és a követi villában lévő repr.[reprezentatív] dolgozószobából éppen készült átjönni az irodaépületbe.* Marjai és Gottwald elvtársak azonnal átjöttek az irodaépülethez és a villából hozott pisztolyokból *(a házi telefonközpont üzemképtelen)* Belniák elvtársnak a konzuli szobába az ablakon keresztül átadott egy pisztolyt és a

pincében rekedt Szabó elvtársnak is. Belniák elvtárs pisztollyal a kezében azonnal a folyósóra ment, ahol látta, hogy a banditák a pénztárba szaladnak. Belniák elvtárs felszólította őket, hogy adják meg magukat, s amikor a banditák erre nem mutattak hajlandóságot rájuk akart löni, de a pisztoly nem sült el. Mint utólag kiderült Belniák elvtárs a belga gyártmányú pisztoly markolatában lévő biztosítékot nem nyomta be. Közben kinyitotta a pince ajtaját. Az egyik bandita azonnal figyelmeztette a társát: „Vigyázz, pisztoly van nála!”. A két bandita a pénztár két belső sarkában helyezkedett el, az íróasztal, illetve a páncélszekrény kinyitott ajtaja mögé, és onnan adtak le 2-3 lövést a folyósóra kifelé.

Belniák elvtárs átugrott a konzuli szobából a szemben lévő ügyeleti szobába, ahol TT-pisztolyt vett magához és a közben a pincéből feljött Szabó elvtárral együtt felvette a tűzharcot a banditákkal. *Ezalatt Marjai követ kiküldte az udvaron talált egyik svájci vízumkérő ügyelet az udvarról* ¹⁰ felszólította a követség előtt álló rendőrt, hogy a betolakodott fegyveres támadókat a követségről távolítsák el, majd körülfutotta az épületet, hogy a helyzetet felmérje. *Mikor a pénztárszoba előtti kis szoba ablakán benézett, az egyik banditát pillantotta meg, aki a pénztárszoba irányába hátraugrott és azonnal fegyvert fogott rá. Marjai követ azonban rögtön lebukott, majd a pénztárszoba spalettáit behajtotta, hogy a banditák a követség udvaron tartózkodó beosztottaira ne tudjanak löni, általában, ne lássák, hogy kint mi történik és a folyósóról a pénztárszoba irányába történő lövéseknél a szembejövő fény bennünket ne zavarjon.* Ezután utasítást adott Gottwald elvtársnak, hogy kint vigyázzon és az összeköttetést igyekezzen tartani, majd pisztollyal a kezében, Belniák elvtárs fedezete alatt a bejárati ajtón beugrott ¹¹ *(ezt Gottwald elvtárs nyitotta ki neki)* Marjai elvtárs innen a banditák lövései elől a lehetőségek keretein belül magát fedezve *a fogadószobán keresztül a konzuli szobába, majd annak ajtaja előtt, a folyósói bemélyedésben helyezkedett el és megkezdte a tüzelést.*

Közben megérkezett Veres és Szatmári elvtárs, akik *Veres elvtárs csomagjainak kiváltása végett a vasútnál voltak.* Veres elvtárs megérkezése után a bejárathoz jött és a Gottwald elvtárstól kapott TT-pisztollyal *a bent lévők fedezete mellett* bahatolt a folyósóra és az ügyeleti szobában helyezkedett el, ahol már Belniák elvtárs tartózkodott. Innen Belniák elvtárral felváltva tüzelt. *Heves tűzharc fejlődött ki mindkét fél részéről.* A banditákat többször felszólították az elvtársak, hogy dobják el a fegyvert, és jöjjenek ki. Erre nem voltak hajlandók.

A banditákat nem lehetett látni, csak időközönként, amikor a pisztolyt kidugták és lőttek. Az egyik bandita kihasználta a páncélszekrény ajtaját fedezéknek, *amit Gasparikné a sietségben már nem tudott becsukni. Megjegyzendő, hogy a pénzhez így sem tudtak hozzájutni, mert az a páncélszekrény külön rekeszében volt elzárva, csak a követségi leltárt vették ki, mely aztán a harc közben a padlóra került és a festékbe esve részben olvashatatlaná vált.*

Gasparik elvtársnő a követi szoba előszobájában lévő telefonról felhívta a külkereskedelmi kirendeltségen dolgozó férjét, és közölte vele, hogy fegyveres támadók tartózkodnak a követség épületében, azonnal jöjjenek. Az elvtársak hamarosan megérkeztek, és a ház körül az ablakokat biztosították.

Mivel az emeleti szobák ablakaiból még 10 órakor sem lehetett rendőroket a közelben látni, Varsányi elvtárs újra felhívta a rendőrséget. Most Feldweibel Hirt ügyeletes volt a telefonnál, akivel közölte, hogy már 20 perccel előbb kérte a rendőrség segítségét két fegyveres támadó ellen. Ez az ügyeletes is azonnali intézkedést ígért.

A földszinti helyiségekben a fenti ismertetett helyzetben a tűzharc tovább folyt, a rendőrség pedig nem avatkozott be, 10 óra 15 perckor Varsányi felhívta a Politikai Département Protokollosztályát, ahol Roy titkárral tudott beszélni. Közölte vele a történetet, és felhívta a figyelmét, hogy már közel háromnegyed órája tart a lövöldözés

a követségen és többszöri kérésünkre sem avatkozik be a rendőrség, s sürgős intézkedést kért.

Időközben polgári ruhás rendőrök is érkeztek a követség elé. 10. 15-kor a konzuli szoba ablakán keresztül Marjai elvtárs követelte a polgári ruhás rendőrök parancsnokától, hogy távolítsák el a követség épületéből a két támadót. A parancsnok kijelentette, hogy teljesíteni fogják kötelességüket, de emberáldozat elkerülése érdekében előkészületeket kell tenniük és jelezte, hogy gázbombát fognak bedobni abba a helységbe, ahol a banditák vannak, hogy fegyverhasználat nélkül ártalmatlanná tehesék őket. *Marjai követ később utasítást adott Gottwald elvtársnak, hogy a pénztárszoba spalettáit nyissa ki, hogy a gáztölteket a rendőrség be tudja dobni.* Erre azonban nem került sor. Mivel a rendőrség beavatkozása késlekedett 10. 30-kor a kertben tartózkodó Gál és Sumi elvtársak Marjai elvtárs utasítására újra sürgette a rendőr beavatkozást. A kivonult rendőrök parancsnoka az előbbi választ adta.

Mivel a lövések hangja az utcán jól hallható volt, nagy tömeg verődött össze a követség előtt. A környező házak ablakaiból is figyelték a kíváncsiskodók az eseményeket. Egyenruhás rendőrök már körülvették a követség épületét, de a követség területén kívül foglaltak tűzelőállást.

Kb.¹² 10 óra után egy lövéstől becsukódott a folyosóról a pénztárhelyiség előtti szobába nyíló ajtó, amelyen keresztül a tűzharc folyt. A banditák kihasználva a becsukott ajtó által nyújtott alkalmat, az íróasztalról leszórták az összes ott lévő vízumaktákat, az íróasztalt középre tolták, szembe az ajtóval, a szekrényt is félretolták, a székeket kidobálták a pénztárhelyiségből, elkezdtek az összes bútorokat a bejárathoz tolni, hogy elsáncolják magukat és közben állandóan lövöldöztek kifelé. A becsukódott ajtót mindenképpen ki kellett nyitni, mert az elvtársak így nem láthatták őket, és ha sikerül az ajtót eltorlaszolni, igen nehéz lesz őket onnan likvidálni. Marjai elvtárs bement a fogadószobába, kiválogatott néhány jó vastag és nehéz könyvet és azokat dobálta az ajtóhoz, míg az végül ismét kinyílt és az ajtónyílásba esett könyvek az ajtó újabb becsukódását lehetetlenné tették. A banditák ekkor újra a padlóra vetették magukat. A páncélszekrény, valamint az íróasztal oldalán fekvő bandita kb. 10. 50-kor kidugta a fejét és pisztolyát, feltehetően az ajtó hirtelen újbóli kinyílása után még nem tudta felmérni a helyzetet és a megfelelő fedezéket. Veres elvtárs abban a pillanatban lőtt és fején találta. A bandita nagyot ordított és fekvé maradt, mivel még mozgott Veres elvtárs még egyszer rá lőtt. Ez is talált. Ezután az elvtársak újra felszólították a másikat, hogy adja meg magát, az azonban nem válaszolt, hanem tovább lövöldözött kifelé.

11 óra után néhány perccel, amikor már kb. 10 perce nem dördült lövés, a kivonult rendőrség polgári ruhás parancsnoka, majd közvetlenül utána öt egyenruhás rendőr jött be a követség épületébe. Ez is csak annak a következménye volt, hogy Marjai követ újra felszólította a rendőrök felelő vezetőit, hogy távolítsák el a támadókat, és közölte, hogy az egyik megsebesült és ha a másik nem adja meg magát, feltehetően elvérzik. Kb. félóra hosszat tanakodtak a konzuli szobában, miközben a már említett két egymással szemben lévő ajtóban egy-egy géppisztolyos rendőr helyezkedett el. Marjai követ újra *noszogatta*¹³ a rendőröket, hogy legalább megadásra szólítsák fel az épségben maradt banditát, mire végül is a polgári ruhás rendőrök parancsnoka Kurt Kessi komisszár németül felszólította a még bent lévő banditát, hogy a svájci rendőrség van itt, segíteni kíván rajta és barátján, adja meg magát. Két perc gondolkodási időt kap. A bent lévő bandita nem válaszolt, hanem elkezdett hörögni. A két perc eltelte után a polgári ruhás rendőrpáncsnok és egy másik felügyelő közvetlenül a külső szoba ajtajához ugortak és az előbbi szöveggel ismét felszólították a banditát, hogy adja meg magát. E felszólítást is Marjai elvtárs magyarra fordította, illetve közölte vele, hogy a svájci rendőrség van itt, álljon fel, dobja el a fegyverét, és jöjjön ki.

11. 35-kor a bandita magyarul kiszólt, hogy megadja magát, de csak a svájci rendőrségnek, a követség tagjai vonuljanak el. A rendőrség részéről közölték vele, hogy

kérésének eleget tettek, ezután álarcban kísérettel ki kísérték a követségről és fotóriporterek sorfala között elhaladva beültették a rendőrségi gépkocsiba. Marjai elvtárs követelésére és jelenlétében a követséggel szemben lévő garázsban megmotozták, *de csak apróságok voltak nála, és elvitték.*

Közben polgári ruhás nyomozók tömege, orvos és mentő jött be a folyósóra. Köztük fényképezőgépes férfi is. Arra gondolva, hogy az illető fotóriporter, az elvtársak felkérték, hogy ne fényképezzen. Miután közölték, hogy rendőrségi fényképész, s csak a rendőrség részére készít helyszíni felvételeket, engedélyt kapott a fényképezésre. Ekkor jött be Dr. Fritz Dick, a szövetségi rendőrség főnöke, aki sajnálkozását fejezte ki Marjai követnek, s kifejezte azt a véleményét, hogy hathatósabb intézkedéseket kell foganatosítani a követségek védelmére, esetleg belül is el kell helyezni svájci rendőrt. *Abban maradtunk, hogy erre majd visszatérünk. (Nem jelentkezték!)*¹⁴

11. 40-kor hordágyra fektetve rendőrségi mentőautóval elszállították a sebesült banditát is. Mielőtt elvitték Marjai követ határozott kérésére, jelenlétében őt is megmotozták, azonban a zsebében lőszeren és apróságokon kívül más nem volt.

Távozáskor mindkét bandita fekete inget, fekete nadrágot, magyar cserkészjelvényes övet és nyakukban arany (*vagy aranyozott*) keresztet viseltek.

II.

Még a tűzharc közben, kb. 10. 40 órakor a bolgár követség jelentkezett telefonon és Marjai elvtársat kérték telefonhoz. Miután Varsányi közölte, hogy pillanatnyilag nem érhető el, a jelentkezett női hang – mint később kiderült: a követ felesége – érdeklődött, hogy mi a helyzet a követségen, mert hallották, hogy valami történt. Varsányi közölte, hogy éppen ezért nem tudja a telefonhoz hívni a követ elvtársat és majd később visszahívjuk a követséget. Érdeklődtek, hogy van-e szükség valamilyen intézkedésre, erre Varsányi közölte, hogy már értesítettük a rendőrséget és a Politikai Département-et.

Kb. 10. 45-kor jelentkezett Londonból egy angol újság szerkesztősege és közölte, hogy jelentést kaptak Bernből, miszerint két fiatalember támadást intézett a magyar követség ellen, ezzel kapcsolatos információkat kért. Varsányi közölte, hogy nem áll módjában információkat adni, s kérte, hogy a szerkesztőség várja meg a hivatalos kommunikét. A lap címe nem volt érthető.

Még a lövöldözés tartama alatt jelentkezett és kért felvilágosítást hazatérési ügyben két-három disszidens. Ezekkel közöltük, hogy hétfőn érdeklődjenek. Volt olyan telefonhívás is, amelynél a hívó fél letette a kagylót, miután mi jelentkeztünk. Kb. 11. 15 órakor jelentkezett a Tribune de Geneve szerkesztősege és egy, az ATS-től kapott jelentésre hivatkozva kért közelebbi tájékoztatást a követségen történekről. Felvilágosítást nem adtunk, a hivatalos kommuniké megvárására kértük.

Néhány perccel később a kereskedelmi kirendeltségről jelentkezett Varga-Horváthné elvtársnő és közölte, hogy egy angol újságíró több ízben érdeklődött a történekről. Felvilágosítást nem adott. Rövid idő múlva újra lejelentkezett Varga-Horváthné elvtársnő és utasítást kért, hogy mit válaszoljon egy a telexen érdeklődő angol szerkesztőségnek. Varsányi felkérte, válaszolja, hogy „a kereskedelmi kirendeltség nem tud semmiről”. (Telex másolat csatolva.)

Kb. 12 órakor a román követségről érdeklődtek telefonon a történekről. Közöltük, hogy egyelőre nem tudunk elmenni hozzájuk, s telefonon pedig nem volna helyes részletesebb felvilágosítást adni. Kérték, hogy a délután folyamán beszélhessenek a követségről valakivel. Délután először az első titkár, majd Olteanu román követ kereste fel Marjai követet.

Kb. 1/2 1-kor újra jelentkezett egy angol lapszerkesztőség Londonból és kért a támadással kapcsolatos közelebbi információkat. Kértük, hogy forduljon a Politikai Département-hez vagy hívja fel a Budapesti Reuter-tudósítót.

Miközben Avramov szovjet id. ügyvivő a Követ elvtársnál volt 13. 05 órakor megjelent a követségen Roy titkár a protokollról, sajnálkozását fejezte ki a történetek felett, és közölte, hogy Kohli főtitkár fél háromkor kívánja követ elvtársat fogadni, s érdeklődött, hogy megfelel-e ez az időpont, hozzáfűzte, hogy azért jött személyesen mert telefonhívására a követség nem jelentkezett. A támadás alatt üzemben volt egyetlen telefon közben ugyanis elromlott. Rövid idő múlva másik városi vonalat kapcsolunk fel az irodába. Roy ittlétekor Varsányi felhívta a figyelmét, hogy disszidensek csoportosulnak a követség előtt és fenyegető magatartást tanúsítanak, s intézkedést kért, hogy a rendőrség oszlassa el a gyülekezőket. Roy néhány perc múltán távozott. Néhány perccel ezt követően távozott Marjai elvtárstól Avramov szovjet id. ügyvivő, akit a ház előtt csoportosulók szidalmaztak, és négyen követtek.

13. 15-kor a berni rádió két munkatársa kért Marjai elvtárstól nyilatkozatot, amit azzal tagadott meg, hogy amíg az ügy nincs tisztázva a svájci hatóságokkal, nem nyilatkozik.

Ezt követően felhívtuk Roy titkárt és közöltük vele, hogy követ elvtárs szeretne mihamarabb telefonon Kohli főtitkárral beszélni, de a Département központja már nem jelentkezik. Kértük, hogy Kohli hívja vissza a követséget. Néhány perc múlva ismét telefonált Roy, s megadta Kohli magánszámát, azzal a kéréssel, hogy azon hívjuk fel.

13. 20 perckor Követ elvtárs közölte Kohlival, hogy fél három órára nála lesz, de addig is sürgős intézkedését kérte a követség védelmére, mivel az itt csoportosuló disszidensek a követség beosztottait, valamint a követségről távozó diplomatákat fenyegetik. Ekkor még mindig nagy tömeg, többségében disszidensek tartózkodtak a követség előtt az utcán és a szomszédos kertben. A rendőrség 13. 30 perckor oszlatta szét a követség előtt gyülekezőket.

A nap folyamán még több svájci lap szerkesztőségéből hívták fel a követséget.

[ÁBTL 3.2.4. K-84/1. 14-19. Géppel írt szöveg aláírás nélkül. A kurzívval szedett szövegrészeket az eredeti dokumentumon áthúzták.]

2. Jegyzőkönyv Klejka Lászlóné kihallgatásáról, 1958. augusztus 18.

J e g y z ő k ö n y v

Felvéve a berni magyar követségen 1958. augusztus 18-án 9. 45 h-kor.

Jelen vannak: Klejka Lászlóné [...] ¹⁵

Követség részéről: Veres Mihály köv. I. titkár
Belniák János köv. irodafőtiszt
Gasparik Mihályné jegyzőkönyvvezető

A Magyar Népköztársaság Berni Követsége ellen végrehajtott fegyveres támadás kezdetére vonatkozólag mind szemtanú Klejka Lászlóné saját elhatározásából a következőket mondja el:

1958. augusztus 16-án 9. 30 és 9. 45 h. között hosszabb keresés után megtalálta a berni magyar követség épületét Hergovits Lajossal. Mindketten hazatérési ügyben keresték fel a magyar követséget.

Becsengettek a követség bejáratánál, [ahol] Gottwald irodatiszt nyitott ajtót, közben megkérdezte, hogy milyen ügyben jöttek. Klejkáné azt mondta, hogy hazatérési ügyben.

A tisztviselő beengedett, bevezetett a fogadószobába és leültetett. Közölte velem, hogy kb. fél órát várnom kell. Közben kaptam 3 db. kérdőívet, hogy addig töltssem ki. Hergovits olvasni kezdett magyar újságot én pedig a kérdőívet kezdtem kitölteni. Pár perc elteltével csöngetést hallottunk, a csöngetés után bejött egy fiatal fiú a fogadószobába, körülnézett, ez alatt az idő alatt a bejárat ajtónál megszólalt egy hang a követségi beosztott felé, hogy „gyere, vagy jöjjön ki”, erre pontosan nem emlékszem. Az a fiú, aki a fogadószobába bent volt, kiment és a társának azt mondta, hogy „csukd be az ajtót”. Ezután a követségi beosztott azt mondta, hogy „fiúk mire való ez?” Erre mondta az egyik, „kezeket fel, hármat számolok és utána lövök”. Ezután egy számolást hallottam és utána rögtön az egyik lőtt kettőt. A lövés után a követségi tisztviselőt nem láttam, azt gondoltam, hogy lelőtték. Utána az egyik támadó bejött a fogadószobába és azt mondta, hogy tegyük fel a kezünket, és rám szegezte a kezében lévő elég nagyméretű pisztolyt. Ezután feltett kezekkel az ablak melletti falhoz álltunk. Hergovits megszólalt, hogy ne bántsanak bennünket mi is magyarok vagyunk, én rám mutatva azt mondta, hogy ennek az asszonynak két gyermeke van. Erre a támadó azt mondta, hogy üljünk le és kiment. Utána rövid idő múlva három lövést hallottunk. Majd egy rövid idő múlva egy hang megszólalt, hogy magyarok maguk menjenek ki. Erre mi kimentünk. Mikor mentünk kifelé én nem néztem hátra, de Hergovits Lajos mesélte nekem, hogy egy pillanatra hátranézett és úgy látta, mintha az egyik egy íróasztalnál kutatott volna a folyosó végén. Határozottan merem állítani, hogy az előbb elmondott első lövések a támadók részéről hangzottak el, ez annál inkább így van, mivel senki másnál fegyvert nem láttam.

A követség elhagyása után nem mentünk el, hanem megálltunk az utcán, miután Aszai Istvánt, aki minket gépkocsival behozott Bernbe, a követség kapujában álló svájci rendőr fogva tartotta, miután az első lövések után Aszai utánunk akart jönni, mert azt hitte, hogy nekünk történt bajunk. A rendőr nem engedte, hogy a kapun kijöjjön, kikutatta és elvette a személyi igazolványát. Kb. 11. 45 h-kor egy civil ruhás svájci egyén mindhármunkat a rendőrségre bekísért. Ott nem hallgatott ki bennünket mindaddig senki, míg kérésünkre egy tolmács nem jött. Ezután egy telefont hallottunk, utána kérdésünkre, hogy nincs-e vége még, közölték velünk, hogy az egyik fiút már bevitték a rendőrségre.

Ezután tolmácson keresztül [meg] kezdődött a kihallgatásunk. Ugyanezeket elmondtam a rendőrségen. A jegyzőkönyvet aláírása előtt felolvasták és abban az szerepelt, hogy én 15-20 lövést hallottam. Én ezt kifogásoltam és mind a hárman állítottuk azt, amit fent már elmondtam. Erre ők azt mondták, hogy ez alább szerepel és meg van cserélve a későbbi szöveggel. Ez azonban nem volt világos válasz kifogásunkra. Ezután én és a tolmács aláírtuk a jegyzőkönyvet, mely német nyelven lett felvéve. Mivel németül rosszul tudok, nem tudtam meggyőződni arról, hogy a jegyzőkönyv, amit aláírtam egyezik-e azzal, amit magam mondtam, és amit a tolmács felolvasott.

Ezután a rendőrségre behozott egyik támadóval szembesítettek, először a Hergovits-ot, aki nem ismerte fel, tekintve, hogy nagyon erősen rosszul lát, igen erős dioptriás szemüvege van. Utána behívtak engem és én felismertem benne azt, aki rám tartotta a fegyvert. Ezután a rendőrségtől elengedtek bennünket.

A kihallgatás alatt az idegenrendőrségtől kint lévő egyik vezető titkárnője a jegyzőkönyv felvételén kívül külön, gyorsírással jegyzett. Mielőtt a jegyzőkönyvet felvették volna, megkértem tolmácson keresztül a kihallgatót, hogy a nevünket ne hozzák nyilvánosságra, mert az számunkra még míg itt vagyunk, hátrányos lehet.

Kérem a Magyar Követséget, hogy hazatérésemet minél előbb tegye lehetővé. Miután itt adósságunk van, férjem így csak később tud utánunk jönni, mikor azt kifizette. De én a két gyermekemmel minél előbb szeretnék hazamenni.

Bern, 1958. augusztus 18.

Klejka Lászlóné

Gasparik Mihályné
jegyzőkönyvvezető

Előttünk:

[ÁBTL 3.2.4. K-84/3. 2-3. Géppel írt szöveg, kettő olvashatatlan aláírással.]

3. Csécsei Kálmán rendőr őrnagy jelentése a támadásról, 1958 augusztus 20.

K-nak.
E-nek.
C-nek.

Szigorúan titkos!

Jelentés
1958. aug. 20.

Jelentem, hogy 1958. aug. 16-án 9:30 és 9:45 között két magyar disszidens (Nagy Sándor és Papp Endre) fegyveres támadást kezdett a Berni Magyar Követség épületében.

A bandita támadás előzményeire, lefolyására a rendőrség szerepére stb. vonatkozólag külön jelentést készítettem, mely a KÜM vonalán is meg lett küldve. Ennek 1 pl-a mellékelve.¹⁶

E jelentésben Cs. elv. kérésére az én helyzetemről és megjegyzéseimről írok.

1958. aug. 16-án kb. 8:15-kor Szatmári elv-al elmentünk a Követségről a Főpályaudvarra csomagjaim kiváltása végett. A csomagokkal sok időt töltöttünk, kb. 1 órát, mert a vámhivatal még különböző igazolásokat kért a Központi vámhivataltól és a Követségtől. Ez nekem nagyon feltűnt, mert a csomagok, mint adminisztratív futár lettek feladva és nálam voltak az igazolások. Végül a kért papírokat is meghozta Szatmári elvtárs, én addig vártam az utcán sétálva. Tehertaxit fogadtunk és elindultunk a Követségre, én a taxival, Szatmári elv. villamossal.

9:30 már elmúlt, amikor a Követség udvarára értünk. Mikor már az udvaron voltunk hallottam két lövést, fel is figyeltem rá, de távoli hangnak tűnt. Leraktuk a taxisofőrrel a csomagokat a másik (belső) épület előtt, kifizettem a taxit és az elment. Ekkor a Követség körül még semmit nem láttam.

Mikor készültem, hogy lemegyek a Követséghez, hívni valakit segíteni, hallottam ismét három lövést. Ez már kezdett gyanús lenni és gyorsan mentem a Követséghez. (kb. 30-40 méter) Ott az épületen kívül találkoztam a követ és Gottwald elv-al, akinek pisztoly volt a kezében. Kérdeztem, mi van itt? Felelték, hogy két fegyveres bandita van bent és lőnek. Kérdeztem, ki van bent? Közölték, hogy Belniák elv. egyedül a földszinten, Szabó elv. a pincébe be van zárva, Varsányi elv. és Krizsán Éva fegyver nélkül az emeleten van.

Ekkor mondtam a Követ elv-nak, hogy értesíteni kell a rendőrséget és be kell menni míg a rendőrség kijön. Követ elv. és én rögtön a bejáratához mentünk. Közben már jött Gottwald elv. is akinél a bejárat kulcsa volt. Közben fentről az emeletről, ahogy azt később megtudtam, Varsányi elv. telefonált a rendőrségnek. Mikor a bejáratához értünk a Követ elv-at Gottwald elv. beengedte, aki lehajolva bement, én meg kértem, hogy adjanak nekem pisztolyt. Gottwald elv.-nál láttam egy TT pisztolyt, rögtön elkértem tőle, és akkor már a nyílt folyósón nagy lövöldözés közt beszaladtam az ügyeleti szobába, ahol Belniák elv. már tűzharcban volt a banditákkal.

Közben Szabó elv-at is felengedte Belniák elv. a pincéből és ekkor már szembe egymással, egy-egy ajtó mögött négyen voltunk fegyverrel és vettük fel a harcot a banditákkal. Követ és Szabó elv. a konzuli bejáratnál, Belniák és én az ügyeleti ajtónál. Rendkívül erős tűzharc folyt. A két bandita egy-egy sarokban, páncélszekrény és a fal fedezete mellett állandóan lőtt és mi szintén. Kereszt tüzet, ahogy ők lőttek viszonztuk. A banditák nagyon jól tudták magukat fedezni és utólag a lövésekből megállapítva szinte véletlen, hogy Belniák elv-at és engem nem lőttek le. Egyszer kaptam egy csomó ablaküveget a szemembe, de különösebb baj nem történt.

Kb. 10:45 körül becsukódott az ajtó, ahol a banditák voltak. Ez nagyon rossz volt nekünk, mert nem láttunk semmit. Több lövést adtunk az ajtón keresztül a banditákra, mert hallottuk, hogy a bútorokat tolják. Én egy lövéssel a zárat, illetve annak nyelvét kilőttem, és így bezáródni nem tudott az ajtó.

Közben a szembe lévő Követ és Szabó elv-al tárgyaltam, hogy valahogy ki kell nyitni az ajtót, ha másként nem, akkor én oda megyek és kinyitom. Ez túl veszélyes volt, mert egy lövéssel lelőnek. Ekkor a Követ elvtárs könyveket hozott ki a konzuli fogadóból és igen veszélyes helyzetben, míg mi lőttünk ő dobálta az ajtóhoz [a könyveket] míg végül kinyílt.

Az ajtó kb. 5 percig volt becsukódva. Ez elég volt arra, hogy a banditák az íróasztalt tele papirossal, egy ruhás [?] szekrényt úgy helyezzenek el, hogy biztonságból lőjenek.

Pontosan 10:50-kor az azóta már [személyazonosságát] megállapított Nagy Sándor nevű bandita, valószínű az új helyzet megnézése céljából egy kicsit jobban kidugta a fejét és pisztolyát (kezét nem láttam) azt figyelve azonnal lőttem. Fejét találtam, nagyot ordított, majd még mozogni kezdett mire még egyet lőttem gyorsan és ez a nyakát találta és ott maradt.

A Követ elv-nak rögtön szóltam, hogy az egyik kész. A másikat felszólítottam, hogy adja meg magát! Erre nem válaszolt másként, mint azonnal lőtt egyet.

Ismét közelebb akartam menni egy irodával ahonnan talán sikerült volna a másikat is kilőni, de az elv-ak nem engedték. Ezután már 11 óra elmúlt, amikor a Követ elv-s ismét szólt a rendőröknek (ablakon keresztül), hogy az egyik bandita ki van lőve, miért nem jönnek már be?

Kb. 11:15-kor bejöttek a polgári ruhás és egyenruhás rendőrök, és a már közölt, az eddig általunk tartott helyen helyezkedtünk el. A két egyenruhás rendőr géppisztollyal a többi pisztollyal volt felfegyverezve. 11:25-ig tanakodtak, hogy mit csináljanak, dobjanak-e könnygáz gránátot, vagy ne. Ekkor a rendőr komisszár németül felszólította a banditát: „Itt a svájci rendőrség, adja meg magát, mi segítünk magának és barátjának!” A bandita (Papp Endre) azt válaszolta, hogy: „A svájci rendőrségnek megadja magát, de magyar ne menjen, mert arra löni fog.”

Ekkor a komisszár a belső ajtóhoz ment, óvatosan és nem túlzok ha azt mondom, remegő kézzel benyújtotta a banditának a rendőr igazolványát és kérte, hogy tegye le a fegyverét.

A többi rész már az összefoglalóban szerepel.

A rendőrség bejövetelekor eltettem a pisztolyt, azt ott nálam már nem látták. Hogy előtte az ablakon keresztül nem-e láttak nálam azt nem tudom.

Egyetlen fényképen nem vagyok rajta, ezt igyekeztem elkerülni. A helyszíni szemlén és tanúkihallgatásnál nem vettem részt, nem is kérték.

Ez volt lényegében az a rész, ami az én szerepemmel kapcsolatos.

Megjegyzés:

- 1.) A Követség és a Kereskedelmi kirendeltség minden dolgozója (kivéve a szabadságon lévőket) ott volt és ki-ki a maga helyén becsülettel helyt állt. Külön ki kell emelni Gottwald, Belniák és Marjai elv-at, akik bent voltak.
- 2.) A banditák kb. 50-60 lövést adtak le és nagyon jól lőttek. Mi kb. hasonlóan 60-70-et. Hogy részünkről, különösen négyünk közül, akik tűzharcban voltunk, halál eset, vagy sebesülés nem volt (Gottwald, Belniák, Marjai, Veres) az ez „egyéni privát szerencse”.
- 3.) A támadás után a sajtó és rádió főleg és elsősorban a német svájci, rendkívül rágalmozó és becsmérő hangnemben írt rólunk, illetve a Magyar Népköztársaságról. Ezt nagyban elősegítette a svájci Külügy hivatalos nyilatkozata. Sajnos a mi sajtónk keveset és nem elég élesen viszonzta ezt. Jellemző, hogy a svájci KÜM [Külügyminisztérium] nem javasolta, hogy sajtó knf-át [konferenciát] tartsunk, „előfordulhat, hogy nem jön el egy svájci újságíró sem” jelszóval.
- 4.) A baráti országok követségei élén a Szovjetunió, Kína és a többi azonnal kapcsolatot kerestek velünk, itt voltak és szolidaritásukról biztosítottak bennünket. (Lengyelország nem.)
- 5.) A svájci rendőrség magatartása – példátlan – az első pillanattól kezdve tudtak [a támadásról] sőt többször kértük őket a beavatkozásra. Azzal magyarázták ki magukat, hogy: „fel kell készülni, és nem akarnak áldozatokat stb.” Azonban amikor már az egyik bandita feküdt, valószínűleg féltve a másikat, nagy nehezen mégis beavatkoztak és a sajtóban hőst csináltak belőlük.
- 6.) Nagy Sándor naplójából néhány jelentős következtetést azonban le lehetett vonni. Ez annál is érdekesebb, mivel ahogy utólag Gottwald és Belniák elv-ak feleségei elmondták, reggel 9-kor, amikor vásárolni mentek feltűnt nekik a sok rendőr, akik a követségi kert körül sétáltak, és a mellettünk lévő gyerek játszó park szokatlanul üres volt.

Összefoglalva:

A banditák mögött – ma még pontosan nem tudni a személyeket – állt valaki. Ez egy hosszabb sajtó és rádió uszító kampánnyal is jól előkészített akció volt, ami nem rajtuk múlt, hogy nem úgy sikerült, mint néhány évvel [korábban] a román követségen.

Ez az uszítás ma sem hagyott alá, ennek a követségi munka során számtalan jele van. Pl.: sajtó, rádió, fenyegető levelek. Lakást nem tudunk kapni, mert ha megtudják, hogy a magyar követségnek kell, nem tárgyalnak tovább stb. Betiltott bulletinek, magyarokkal való foglalkozás megtiltása stb.

A Követség biztonsági helyzetére vonatkozólag külön javaslat készül amit a hírszerző elv-al beszélünk meg, kérem a javaslat támogatását.

Kálmán

[ÁBTL 3.2.4. K-84/1. 23–30. Kézzel írt szöveg, feltehetően Csécsei Kálmán rendőr őrnagy aláírásával.]

4. Csécsei Kálmán rendőr őrnagy jelentése a berni magyar követség helyzetéről, 1958. augusztus 27.

BELÜGYMINISZTERIUM
II/3. Osztály¹⁷

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: A berni magyar követség
helyzetéről

J e l e n t é s
Budapest, 1958. augusztus 27-én

Feladatomban volt az augusztus 19-én induló rendkívüli futárút alkalmával a berni követségen az alábbiakat megállapítani:

- 1.) A támadás lefolyásának pontos megállapítása.
- 2.) A követség hangulata az események alatt és után.
- 3.) A svájci szervek magatartása és a lakosság hangulata a követséggel szemben.
- 4.) Az események visszhangja a svájci sajtóban.
- 5.) Fenyegetések és újabb provokációs kísérletek megállapítása.
- 6.) A provokációk kivédésében résztvevő elvtársak helyzetének megállapítása.
- 7.) A biztonsági helyzet felmérése, és intézkedések megtétele.
- 8.) Hogyan vigyük tovább a hazai sajtókampányt, milyen ellen intézkedések megtételére (tüntetés a svájci követség előtt, feltűnő módon való figyelés) van szükség a budapesti svájci követséggel szemben.

A támadás lefolyásáról a rezidens elvtárs és a katonai hírszerzőktől kiküldött elvtárs részletes jelentést készített, amit mellékelek.

*Az augusztus 16-i provokáció meghiúsításához nagyban hozzájárult, az hogy a követség jelenlévő beosztottai Marjai, Veres, Belniák és Gottwald elvtársak a legkritikusabb pillanatban, amikor a kezdeményezés még a banditák kezében volt, nem vették el a fejüket, és néhány perc alatt átlátva a helyzetet, magukhoz tudták ragadni a kezdeményezést. Az elvtársakkal folytatott beszélgetés alapján egyértelműen megállapítható, hogy a támadás ideje alatt valamennyien bátran viselkedtek, négyen pedig életük kockáztatásával vették fel a harcot *a banditákkal*. Marjai elvtárs mint vezető példamutató magatartást tanúsított, magabiztossága, leleményessége jó hatással volt a beosztottakra. Veres elvtárs közvetlen a támadás megkezdése után ment be a követségre és életveszélyes helyzetben foglalta el a tüzelőállást. Harc közben is állandó életveszélynek volt kitéve, ennek ellenére nyugodtan viselkedett, meggondoltan és céltudatosan tüzelt *a banditákra*. Hasonló helyzetben volt Belniák elvtárs is, aki egész idő alatt bátran viselkedett, és nagy érdeme van abban, hogy sikerült a banditákat a páncélszobába szorítani. Dicséret illeti Belniák elvtársat, mint biztonsági felelőst azért is, hogy a fegyvereket kellő időben és használható állapotban kézhez tudták venni. Külön ki kell emelni Gottwald elvtársat, akinek bátorságán és lélekjelenlétén múlt, hogy percek alatt fel tudták venni a harcot a betolakodó banditákkal. Jellemző volt a hangulatra, hogy az elvtársak harc közben tréfálkoztak, nem fogták fel a helyzetet tragikusan.*

Ott tartózkodásunk idején a követség beosztottainál nem tapasztaltunk elkeseredést. Bár ismerve a svájci hatóságok és a rendőrség irányunkban megmutatkozó magatartását, elég sokat foglalkoznak hasonló, esetleg személyek elleni provokációk megisméltődésének lehetőségeivel. Ez különösen a női dolgozóknál és a feleségeknél mutatkozik meg. Az elzárkózottság, elsősorban a nem dolgozó feleségekre van hatással.

A feszített biztonsági szabályok (kettőzött ügyelet, mozgáskorlátozások) ellenére az elvtársak öntudatosan, zúgolódás nélkül teljesítik kötelességüket. Valamennyien messzemenően szem előtt tartják az éberséget, és a biztonsági rendszabályokat. Általában kifogásolják azonban az elvtársak, hogy Marjai elvtárs túlságosan igénybe veszi a beosztottakat, rendszerint este 8-10 óráig dolgoznak, ami különösen a kint lakó feleségek hangulatát befolyásolja.

A svájci szervek ellenséges magatartása a Magyarország elleni ellenséges sajtókampányban mutatkozott meg. Az újságok általában védelmükbe vették a banditákat, úgy állították be a provokációt, mint a Magyarországról Nyugatra kényszerült

emberek végső elkeseredésének megnyilvánulása. Még azok a sajtók is, amelyek magát a provokációt elítélték, kihangsúlyozták szimpátiájukat a támadókkal szemben, és igyekeztek a felelősséget a Magyar Kormányra hárítani. A svájci hatóságok mindent megtettek annak érdekében, hogy a lakosság körében ellenszenvet szítsanak Magyarországgal és a berni magyar követség ellen. Ehhez tartozik például, hogy az újságok egyes kiadóhivatalai kitették azoknak az elvtársaknak a fényképét, akiket a fotóriporterek a támadás idején lefényképeztek. Augusztus 20-a után a sajtóban már kevesebbet írtak a követség elleni provokációról és a hangban is mutatkozott bizonyos mérséklet. Nagy halálának bekövetkeztével augusztus 25-e után ismét éles, magyarelles kirohanások jelentek meg a sajtóban. A berni Külügyminisztérium nem járult hozzá a követség sajtófogadásának megtartásához, nyilvánvalóan azért, hogy kellemetlen lett volna számukra a svájci rendőrség támadás alatti magatartásának publikálása. Érdekes megemlíteni, hogy a genfi lapok hangja végig mérsékelt volt a berni-nél, ami azzal függ össze, hogy a francia Svájcban a lakosság hangulata is jobb Magyarországgal szemben, mint a német területen. A Genfben székelő magyar ENSZ misszió ellen a provokáció idején és utána provokációs kísérlet nem volt. Néhány gyalázkodó levelet küldtek és két elvtárs lakásának ajtajára ragasztottak ocsmány hangú feliratokat.

Jellemző eset a svájci hatóságok magatartására, hogy Klejka Lászlónét, aki a támadás idején hazatérési ügyben a követségen tartózkodott, és a provokáció kezdetének szemtanúja volt, a rendőrség mindenáron meg akarta akadályozni hazatérésében. Klejkáné amikor kijött a követségről bevitték a rendőrségre, és jegyzőkönyvileg kihallgatták. A kihallgatás után a rendőrségen arra akarták rábírní, hogy ne térjen haza. Azzal próbálták megfélemlíteni, hogy „Magyarországon oroszok vannak, és nagyon rossz körülmények közé fog kerülni.” Amikor Klejkáné nem volt hajlandó lemondani hazatérési szándékáról, férjét hívták be azzal a céllal, hogy rajta keresztül akadályozzák meg hazatérésüket. Klejkáné augusztus 20-án bement a rendőrségre okmányok megszerzése végett, miután már a hazatérési engedélyt a követségtől megkapta. Ekkor ismét le akarták beszélni hazatérési szándékáról, és azzal próbálták elutazását megakadályozni, hogy csak a svájci határig adtak részére jegyet, mondván, hogy ott jelentkezzen a rendőrségen. Klejkáné csak úgy tudott hazautazni, hogy a követségtől kapott pénzt. Utazásakor a svájci határállomáson, majd Bécsben és végül Hegyeshalom előtt idegen, magyarul beszélő személyek keresték fel, akik magyar és német nyelvű kérdőíveket adtak neki kitöltésre, azzal, hogy menjen vissza Svájcba, ahol jó életkörülményeket biztosítanak számára. Megjegyzendő, hogy Klejkáné férje még kint maradt, mivel nincs meg a pénze a haza utazáshoz, és ottani ingóságait akarja értékesíteni.

Követ elvtárral és a diplomata beosztottakkal történt beszélgetés alapján az a véleményünk alakult ki, hogy a közeljövőben nem várható a svájci hatóságok részéről olyan radikális intézkedés, ami kizárja a hasonló provokációk megismétlődését. Az augusztus 16-i támadás bebizonyította, hogy a rendőrség nem hajlandó arra, hogy hasonló akciókat időben megakadályozzon. Ehhez hozzájárul az is, hogy a berni városi rendőrség vezetője egy szociáldemokrata aktív politikus, aki nagyban meghatározza a rendőrség magatartását. Ha történik is intézkedés részükről, számolva a nagyszámú disszidens csoportokkal (Svájcban több mint 10 000 disszidens él) a provokációk veszélye továbbra is fenn áll. Számításba kell venni Nagy elhalálózását, amely ürügyül szolgálhat a követség, vagy egyes személyek elleni támadásra. Ilyen alkalom lehet még a közelgő október 23-a is. A Nagynál talált dokumentumok bizonyítják, hogy a Svájcban tartózkodó magyar disszidensek között a nyugati, de különösen az amerikai hírszerzőszervek igen aktívan dolgoznak. A dokumentumokból kitűnik, hogy Nagy kapcsolatban volt az Amerikában tartózkodó Pongrácz Gergellyel, aki a Corvin közti bandának volt a parancsnoka, jelenleg a Szabadságharcos Szövetség amerikai társelnöke, és felhívást tett közzé a „Nemzetőr” című emigráns lapban, a volt Corvinisták jelentkezésére. Pongrácz Nagyhoz írt leveléből megállapítható, hogy Nagy is a Corvin-közi ellenforradalmi csoporthoz tartozott. Nagy naplójában talált feljegyzésekben több helyen van utalás arra, hogy többször volt a rendőrségen és 957 elejétől kiképzésen vett

részt. Figyelemre méltó Gottwald és Belniák elvtársak feleségeinek elmondása, mely szerint a támadás előtti időben több rendőrt láttak gyülekezni a követség előtti parkban, ami arra mutat, hogy a rendőrség előre tudott a támadásról.

A követségre a provokáció utáni napokban sok gyalázkodó és fenyegető levelet küldtek, legtöbbit a követ címére. Nemcsak a magyar disszidensek küldtek ilyen leveleket, hanem francia, és német nyelven is érkeztek. A levelek nagy része fenyegetőző, „kinyírunk”, „megdöglesz” kifejezésekből áll, más része pedig a legocsmányabb nyelvezetben van írva. Mint érdekességet kell megemlíteni, hogy Marjai elvtárs a provokáció után egy ismeretlen személytől postán egy szép nagy kaktuszt kapott ajándékba levél kísérettel, melyben a küldött kifejezi együttérzését.

Berni tartózkodásunk idején többször tapasztaltuk, hogy ismeretlen személyek figyelik a követséget, és csak akkor mennek el a követség környékéről, amikor a szolgálatot teljesítő rendőr közeledik feléjük.

A követség dolgozói tudják, hogy a halálos sebet Nagy Veres elvtárs lövésétől kapta. A helyszíni szemle és Papp vallomása folytán ezt a rendőrség is megállapíthatta. Ez a körülmény Veres elvtárs további munkájára erősen kihat, és azzal a veszéllyel jár, hogy a disszidensek adandó alkalommal bosszút állnak rajta. Ez a veszély még fokozódik akkor, ha Veres elvtárs kiköltözik a követség épületéből, és bérházba megy lakni. Ehhez hozzájárul még a lakosság részéről tapasztalható magyarelles hangulat, semmi biztosíték nincs arra, hogy Veres elvtárs lakóhelyét el tudja konspirálni, és feltételezhető, hogy a lakosság is segítséget ad egy követségi beosztott elleni támadáshoz. Ugyanez vonatkozik, ha bár kisebb mértékben a lövöldözésben résztvevő többi elvtársra is.

A jelenlegi követségi épület egy esetleges támadáskor a legminimálisabb élet és anyagi biztonságot sem nyújt. Az épületnek több sebezhető pontja van. A garázs felől, a telekről és a pincén át könnyű a behatolás. Ezen kívül az épület rendkívül tűzveszélyes, az emeleti rész teljesen fából készült, és egy benzines üveg is elég ahhoz, hogy felgyújtják. Tűz oltása egyszerűen lehetetlen. Az épületben elhelyezett két garázsban két gépkocsi áll tele benzinnel, ami fokozza a tűzveszélyt. Ebben az épületben a most meglévő igen gyenge biztonság még komoly anyagi befektetéssel sem fokozható.

A hatékony biztonság megteremtése érdekében javasoljuk a jelenlegi követségi irodának a követi villába való áthelyezését. Ez az épület egy két emeletes villa, amely a jelenlegi irodaépülettől kb. 30 m-re fekszik. A földszinti rész a követi dolgozószobát és a reprezentációs helységeket foglalja magában. Az első emelet a követi lakásból és két vendégszobából áll. A második emeleten a rejtjelző és a rádiós lakása, valamint a rádiószoba van elhelyezve. A pince helységben, amelynek a Friedrich str-i része földszintnek számít, van elhelyezve a hivatalsegéd lakása.

A követség átköltöztetésével a földszinten lévő követi dolgozószoba és a reprezentációs helységek változatlanul maradnak e célra. Az első emeleten lévő hat szobában be lehet rendezni az irodahelységeket, ahol a követség jelenlegi létszáma kényelmesen elhelyezhető, szükség esetén elválasztással még két szobát nyerhetünk. Ugyancsak az első emeleten lehet elhelyezni a TÜK (titkos ügyiratkezelés), az ügyeletes és a rejtjelző szobát. A pincében a jelenlegi hivatalsegéd lakásában helyezhető el a konzuli fogadószoba, amely e célra kitűnően megfelel, mivel a követségi irodáktól el lehet különíteni, és távol lehet tartani a disszidenseket. Második emeleten kevés átalakítással a hivatalsegéd részére lehet lakást biztosítani. Az áthelyezés kedvezőbb körülményeket teremt a védekezésre, mivel az épületben állandó legkevesebb 3 család tartózkodik. Előnyös abból a szempontból is, hogy az épülettel szembeni oldalon közel vannak a lakóházak, így egy esetleges támadást a rendőrség inkább megakadályoz, mivel ilyen esetben a helyi lakosság életbiztonsága is veszélyeztetve van. Az áthelyezés nem jelent nagy valuta kiadást, mivel a követi villa biztonságossá tétele (rácsok, vaspaletták) forint kiadással itthon megoldhatók. Legnagyobb anyagi befektetést egy követi villa kibérlése

jelenti, ami részben megtérül azzal, hogy a jelenlegi követségi épületben a kereskedelmi kirendeltség elhelyezhető. A kirendeltség áthelyezésével felszabaduló lakás, pedig követségi beosztott részére felhasználható. Az utóbbi azért is figyelemre méltó, mivel tapasztalatok szerint a Nagy Imre ügy után, de még inkább a provokáció utáni időben a magyar követségi beosztottaknak nem szívesen adnak ki lakást.

Kint tartózkodásunk alkalmával követ elvtárssal egyetértésben az alábbi biztonsági intézkedéseket vezettük be:

Rendkívüli állapotok idejére két személy tart szolgálatot, akik közül az egyik állandóan ébren van.

Felhívtuk az elvtársak figyelmét, hogy az utcán egyedül ne járjanak és kerüljék azokat a helyeket, ahol provokáció veszélye fennáll.

Félfogadások idején a fogadószobában egyszerre csak egy férfi mehet be, és a feleket állandóan szemmel tartják.

Kidolgoztattunk egy fegyverhasználati szabályzatot.

Javaslat:

A követ elvtárssal történt beszélgetés alapján és a rendelkezésre álló dokumentációk figyelembevételével, javasoljuk, hogy a jövőben ne kimondottan Svájc ellenes cikkek jelenjenek meg a sajtóban, hanem a berni eseményeket hozzák kapcsolatba a nyugati országok, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok Magyarország ellen irányuló tevékenységével. Alkalmasnak látszik sajtóban való felhasználásra Klejka Lászlóné esete, ami akkor lehet aktuális, ha férje is hazatér.

A sajtóban megjelent cikkek ne általános kérdéseket vessenek fel, hanem folyamatosan, a birtokunkban lévő dokumentumok felhasználásával állítsák össze a cikkeket. Az is kívánatos volna, ha lehetőleg több újságíró tollából jelenjenek meg az írások.

Hiányossága volt a sajtókampánynak, hogy az illetékes szerveink nem kérték fel a baráti országok sajtóorgánumait cikkírássra, éppen ezért a baráti országok sajtója keveset foglalkozott a berni provokációval, amiből a svájci hatóságok arra következtettek, hogy nincs egyértelmű vélemény a szocialista országok között ebben a kérdésben. Különösen nagy jelentősége van a kínai sajtó állásfoglalásának, mivel Svájcban Kínának kereskedelmi vonatkozásban nagy tekintélye van, a svájciak igen érdekeltek a Kínával folytatandó kereskedelemben.

A budapesti svájci követség elleni tüntetés a jelenlegi szituációban nem látszik célravezetőnek, de helyes volna, ha egy tüntetés megszervezésére előkészületeket tennénk arra az esetre, ha a svájci hatóságok magatartásából kifolyólag ez szükségessé válik.

Javasoljuk, hogy a követségi irodaépület áthelyezését még október 23-a előtt fejezzük be, mivel az évforduló alkalmával várható, hogy a disszidensek nagyobb arányú akciót hajtanak végre a követség ellen.

Tekintettel arra, hogy a svájci hatóságok tudják, így a disszidensek tudomására is jut, hogy kik vettek részt fegyveresen a banditák elleni harcban, ezeknek az elvtársaknak hosszabb ideig való kint hagyása saját életük és biztonságuk szempontjából igen veszélyes, javasoljuk fokozott leváltásukat, elsőként Veres elvtárs hazahívását, mivel könnyen köztudomássá válhat, hogy Nagyot Veres elvtárs lövedéke sebesítette meg.

Javasoljuk, hogy a legközelebbi futárral a követség részére még egy géppisztolyt küldjünk ki, mivel a követi villa az átköltözés végrehajtásáig nincs megfelelően biztosítva. Javasoljuk továbbá, hogy a berni követség elleni provokáció tapasztalatai alapján vizsgáljuk felül az összes kapitalista országokban lévő követségeink biztonsági helyzetét,

és tegyük meg a szükséges intézkedéseket. Legsürgősebben a követségek megfelelő fegyverzettel való ellátását kell biztosítani.

Csécsei Kálmán r. őrgy.

[ÁBTL 3.2.4. K-84/1. 31–37. Géppel írt szöveg, Csécsei Kálmán rendőr őrnagy aláírásával. A dokumentum fejlécén az alábbi kézzel írt szöveg olvasható: „Galambos ezredes et! A megszerzett dokumentumok feldolgozását a társ alosztály végzi. Elkészülése után felhasználásra illetékes osztálynak átadjuk. A két bandita itthoni feldolgozását megkezdtük. A jelentésben lévő javaslatokkal egyetérték. Sürgősnek tartom Veres et. hazahívását, de meg kell gondolni a többi et-ak helyzetét is. VIII. 27. Tóth őrnagy”. A kurzívval szedett szövegrészleteket a dokumentumon áthúzták.]

5. Tóth Pál rendőr őrnagy jelentése Nagy Sándor dokumentumainak értékeléséről, 1958. szeptember 3.

Belügyminisztérium
II/3. osztály

Szigorúan titkos!

63/8-719/58¹⁸

J e l e n t é s Budapest, 1958. szeptember 3.

Nagy Sándor – a berni magyar követség elleni fegyveres támadás egyik tagja – birtokunkba került dokumentumainak értékelése.

A berni banditatámadás során birtokunkba kerültek Nagy Sándor néhány irata, amelyek bizonyos tájékoztatást nyújtanak nevezett személyére, kapcsolataira és a támadás előkészítésére. Az okmányok a következők:

- 1.) Nagy Sándor kézzel írt naplója – egy 1957-es naptárban – 1958. január 5-től, augusztus 15-ig.
- 2.) Pongrácz Gergely géppel írott levele Nagy Sándorhoz.
- 3.) Szabó Lóránd levele Nagy Sándorhoz.
- 4.) Csöpi nevű személy levele Nagy Sándorhoz.
- 5.) Rendőrségi feljegyzés Nagy Sándor 1958. jan. 23-án a berni kantonrendőrségen történt kihallgatása alkalmával nála talált levelekről és jegyzetéről.
- 6.) A svájci rendőrség helyszínen felvett jegyzőkönyve.

1.) Ezekből a dokumentumokból megállapítható, hogy Nagy Sándor rendkívül széles kapcsolatokkal rendelkezett mind külföldön, mind Magyarországon. Megállapítható kapcsolatainak száma közel 60. Ezeknek a túlnyomó többsége külföldön – főleg Svájcban – élő emigráns és disszidens magyar, kisebb részben hazai és külföldi állampolgárságú személy.

Szorosabb baráti köre disszidens fiatalokból tevődött össze, akik az ellenforradalom leverése után szöktek nyugatra. Tágabb ismeretségi körében pedig szerepel Pongrácz Gergely volt Corvin-közi ellenforradalmár parancsnok, Dr. Szánkási Ferenc a General Motors amerikai cég berni képviselőjének vezetője, Szilágyiné, a berni Arbeitsamt

(Munkahivatal) alkalmazottja, Dosztal Helén az Ungarhilfe szervezetnél, aki egyben a berni kantonrendőrség idegenellenőrző szekciójánál tolmács.

2.) Megállapítható, hogy legközvetlenebb barátja Papp Endre volt, akihez igen bizalmas viszony fűzte. Gyakran találkozott Pappal, s ilyenkor a késő éjszakai órákba nyúló beszélgetést folytattak. Ezek a találkozások – bár augusztus 15-ig több mint 40 esetben történt – és a megbeszélések, szinte ki vannak emelve a naplóban, mint amelyeknek komoly jelentőségük van. Több esetben pénzt kap Paptól és ezt nem úgy említi, hogy kölcsönkéri, vagy kölcsönnapja, hanem pl. febr. 1-jén: „Endre megjött, hozott pénzt...”, vagy jún. 6-án: „Este Endre 7. 30 körül jön, várom, hoz pénzt is”, vagyis mintegy elvégzett munkáért járó fizetést, vagy előleget. Pappal együtt járnak Bernbe, ahol szemrevételezik a magyar követséget, fényképezést folytatnak a követség előtt.

3.) [...] ¹⁹ Barátai hozzá hasonló elemek, akiről leírja, hogy autólopással gyanúsítható, vagy rendőrségi ügye van. Ez az életmód jelentősen közrejátszott abban, hogy több esetben volt a rendőrségen, mint január 23-án, február 12-én, 14-én, 26-án, március 3-án. Január 23-án pl. két nyomozó és tolmács jött érte 10 h-kor és délig volt a rendőrségen. Naplójában erről többet nem ír, de a birtokunkban levő rendőrségi feljegyzésekből kitűnik, hogy ez alkalommal kihallgatták és nála lévő különböző leveleket, névsorokat, címeket és jegyzeteket foglaltak le. Február 12-én késő éjszaka, ismeretlen okból ment a rendőrségre „Megkértem őket reggel, telefonáljanak a kantonrendőrségre”. Február 14-én naplójában az van: „Stadt policeien fizettem 26. 50 Frk. Fényképet megkaptam az igazolvánnyal.” Február 26-án ismét hivatták a rendőrségre, naplója szerint: „Mári (vagy Mari) ügy kihallgatás. Egy 100 % Győrit kell szerezni. Dudás címét odaadtam. Erdélyi levelét szintén átadtam.” Igen érdekes, hogy rendőrségi ügyeiről egyáltalán nem nyugtalan hangon ír, sőt inkább olyan a hang, mintha velük együttműködne.

4.) A naplóból világosan kitűnik, hogy Nagy Sándor és Papp Endre a Magyar Népköztársasággal szemben ellenséges magatartásúak. Ezt igazolja Pongrácz Gergely Nagyhoz írott válaszlevele, amelyből kitűnik, hogy Nagy az elsők között jelentkezett Pongrácz azon nyílt – a Nemzetőr c. emigráns lapban is megjelent – felhívására, hogy a „Corvin-közben harcolók” jelentkezzenek összeírásra. Nagy ennek eleget téve – amely azt bizonyítja, hogy az ellenforradalom legvadabb csoportjához tartozott – egyidejűleg említést tett, bizonyos általunk nem ismert adatokról, amelyek iránt Pongrácz élesen érdeklődik, mert levelében felszólítja Nagyot, hogy „a legközelebbi leveledben az említett adatokat juttasd el hozzám, szükségem van rájuk”. Ugyanakkor felszólítja Nagyot, hogy fényképet küldjön magáról, valamint, hogy az általa ismert corvinistákról készítsen jellemzést.

Ellenséges magatartásukat bizonyítja továbbá a követség elleni fegyveres támadásuk. A dokumentumokból kitűnik, hogy Nagy és Papp már hosszú idő óta tervezték és készítették elő a Magyar Népköztársaság ellen irányuló ellenséges akciójukat. Az akció komolysága, veszélyessége, s bizonyos körülmények arra mutatnak, hogy nem kizárólag a két személy akciójáról van szó, hanem ők csak végrehajtó figurák voltak az ügyben.

Feltűnő olyan személyek és szervek említése a naplójában, akik és amelyek amerikai szolgálatban kifejtett tevékenysége nyilvánvaló és ilyen körülmények között a két bandita cselekményének irányítóra is fény derül.

Nagy áprilisban – naplója szerint – elhagyta munkahelyét, egy bieli cukrászdát és a General Motors amerikai cég helyi kirendeltségéhez ment dolgozni. A cég svájci kirendeltségének vezetője Dr. Szánkási Ferenc, aki adataink szerint pécsi származású, rokonsága él Pécsen. Igen érdekes, hogy miután ehhez a céghez belépett, fegyvert vásárolt, feltűnően gyakorivá válik Papp Endrével való találkozása, vele a késő éjszakai órákba nyúló beszélgetéseket folytat, amelyeket naplójában észrevehetően kiemel, mint amelyek komoly jelentőségük van. Ettől az időtől kezdve kimutathatóan megnő Bernbe

utazásának száma, ahova mindig elkíséri Papp is. Naplójából kitűnik, hogy ezen utazásainak a célja a magyar követség külső szemrevételezése, figyelése. Május 24-én naplójában ez áll: „Bernbe utaztunk, Endre a magyar hivatalba”. Augusztus 10-én együtt volt Pappal és „este újra beszélgettünk a magyar követségi dologról”. Augusztus 12-én pedig: „Endre nem ment be dolgozni, Bernben volt a magyar követségen. Beszélgetett velük.”

Figyelemre méltó, hogy kapcsolatban állt az Ungarhilfe (Magyar Segély) nevű szervezettel is. Ismert tény, hogy az ellenforradalom idején a svájci segélyszervezetek nagyarányú támogatást nyújtottak az ellenforradalmároknak, majd az ellenforradalmi erők szétverése után újabb szervezkedések, fegyveres akciók előkészítéséhez. Az is ismeretes, hogy a svájci segélyszervezetek ezen tevékenysége mögött az amerikai imperialisták álltak. Itt kapcsolata egy Dosztál Helén nevű nő volt, aki egyben a berni kantonrendőrség idegenellenőrzési szekciójának is tolmácsa volt.

Végül kapcsolatai között szerepel bizonyos Galambos - Győr. Adataink szerint ismert egy Galambos Ireneus Ferenc nevű pap, aki Győrben az ellenforradalom idején a „Nemzeti Tanács” tagja volt. Az ellenforradalom után nyugatra szökött, s a disszidens fiatalok között folytat ellenünk irányuló ellenséges tevékenységet. Galambos adataink szerint szoros kapcsolatot tart fenn a Szabad Európa Rádióval és levelezései arra mutatnak, hogy kémtevékenységet folytat hazánk ellen müncheni fedőcímen keresztül a SZER részére. Ezzel kapcsolatban igen érdekes, hogy Nagy július 26-tól, augusztus 11-ig szabadságon volt. Szabadsága egy részét – naplója szerint – Nyugat-Németországban töltötte. Hogy Nyugat-Németországba megy, ezt közölte egyik barátnőjével, figyelmeztetve őt arra, hogy ha kérdezik, semmi körülmények között ne mondja meg, hogy Nyugat-Németországban van, hanem mindenkivel azt közölje, hogy Olaszországban tölti szabadságát.

Páter Galambos megállapíthatóan amerikai érdekeket szolgáló tevékenysége, az hogy őt ismerte Nagy, Galambos tartózkodási helye és hogy Nagy titokban utazott Nyugat-Németországba 4 napra, a General Motors amerikai cégnél való alkalmaztatása, s ott rövid 3 hónap után két hét szabadság elnyerése, az Ungarhifével való kapcsolata, s végül ezen amerikai képviselőkkel kialakult kapcsolata után egy akcióra történő előkészületek (fegyvervásárlás, a követség többszöri külső és belső szemrevételezése) arra mutatnak, hogy a banditatámadás mögött az USA aknamunkát kifejtő szervezeti vannak.

A dokumentumokból szűkszavú adatok arra mutatnak, hogy Nagy és Papp a svájci rendőrséggel is kapcsolatban állott. Erre utal, hogy több esetben kihallgatták, Nagy többször maga ment a rendőrségre, s olyan naplóbejegyzések, hogy „egy 100 %-os győrit kell szerezni, megadtam Dudás címét. Erdélyi levelét is átadtam”, valamint a követség előtt történt fényképezések. Ennek alapján, továbbá annak, hogy Dosztál Helén a svájci rendőrség tolmácsa, egyben az Ungarhilfe alkalmazottja, amely szervvel, Nagy kapcsolatban állott, valószínű, hogy a svájci rendőrségnek volt bizonyos tudomása az akcióról, de nem vett arról tudomást.

A dokumentumok alapján megállapítható, hogy Nagy és Papp feladata az volt, hogy okmányokat szerezzenek a követségről. Itt kell említenünk, hogy az utóbbi időben több adatunk azt mutatja, hogy éppen az amerikai hírszerzőszervek részéről mutatkozik határozott törekvés a követségeinkre való beépülés céljából. Hogy tervüket megvalósíthassák, megismerjék a követség belső elrendezését is, Papp augusztus 12-én bement a követségre az alábbi legendával: Kereste a sajtóosztály vezetőjét, majd mivel Szatmári nevű követségi alkalmazott fogadta, azt az ajánlatot tette neki, hogy „önöknek van pénzük, nekem valami más, üzletet köthetnénk”. Hogy Papp valóban járt a követségen igazolja Nagy augusztus 12-i naplóbejegyzése is.

Ezek után került sor augusztus 16-án a támadásra, miután megismerték külső és belső szemrevételezéssel a követség biztosítását, félforgalmát, a félfogadás rendjét, a követség épületének belső rendjét.

Lehel Artur r. ezds.
alosztályvezető

Moró István r. alez.
osztályvezető

Készült. 5 pld.
Kapja: 1 pld. Galambos ezds-et.
1 pld. II/2 oszt.
1 pld. BM Tanulmányi O.
1 pld. Alosztályok
1 pld. Nyttó.

K: HR/BE.

[ÁBTL 3.2.4. K-84/1. 61–64. Géppel írt szöveg, Tóth Pál rendőr őrnagy osztályvezető helyettes aláírásával.]

6. Jelentés Papp Endrének a szüleihez írt leveléről, 1958. október 23.

BELÜGYMINISZTERIUM
II/13. Osztály²⁰

SZIGORÚAN TITKOS!

73-2/320

Tárgy: Papp Endre – Bern

J e l e n t é s Budapest, 1958. október 23.

1958. október 22-én a délutáni órákban birtokunkba került egy berni feladású, Kancsal Ferenc [...] ²¹ címre feladott levél. A levél írója – feltételezésünk szerint – Papp Endre, a berni magyar követség ellen végrehajtott merénylet egyik életben maradt tagja.

A feladó kéri a címzettet, hogy mellékelt levelét juttassák el szüleinek, valamint őszintén számoljanak be levelükben a berni magyar követség elleni merénylet itthoni visszhangjáról. Felhívja még a címzett figyelmét, hogy e leveléről senkinek ne tegyen említést.

Papp Endre a szüleinek írt levelében többek között ezeket közli:

„...Egy pillanatig se higgyétek azt, hogy esetleg egy nyugati szervezet szolgálatába álok és ennek utasítására cselekedtem. A bosszú gondolata vezetett bennünket Nagy I. és Maléter halála miatt. A világ lassan elfelejtkezik a magyarokról. A mi feladatunk, hogy néha eszükbe juttassuk, „Magyarország még béklyókban szenved”. A mi figyelmeztetésünk egy kicsit radikális volt...”

Majd szülei iránt érdeklődik, nem esett-e bántódásuk itthon miatta. Kéri, levelét égessék el. Közli, hogy miatta ne aggódjanak, egészséges, jelenleg „üdül”. Mint írja, az ottani börtönök, és az itteniek között igen nagy különbség van.

„...Úgyhogy egyáltalán ne gondoljatok kínzókamrákra és ehhez hasonló „szocialista kedvezményekre”...”

Közli még, hogy tárgyalásának időpontját még nem tudja, de ügyének védelmét „...Svájc leghíresebb két ügyvédje vállalta...” Bízik abban, hogy nem kap nagyon szigorú ítéletet. A továbbiakban bocsánatot kér szüleitől, hogy gondot és bánatot okozott tetteivel. Kéri,

hogy válaszlevelüket szülei más faluban adják fel, miután feltételezi, hogy szülei eddigi leveleit azért nem kapta meg, mivel a cenzúra nem engedte tovább.

Papp Endre levelét így zárja:

„...Sajnos bővebbet nem írhatok...De majd talán később mindenről részletesen beszámolhatok...”

A levél végén feltüntetett címe: Pius Studhalter, Bern, Tauben str. 4. Sweiz

Megjegyzés: Az anyag eredeti példányát jelentésünk másodpéldányához csatolva megküldjük a BM. II/3. Osztályának.

Hidegkuti Károly
r. őrgy.
osztályvezető

Szalay Zoltánné
r. hdgy.

Felterjesztem: R a j n a i r. alezredes elvtárs!

Készült: 4 pld-ban

Tartalmaz: 2 lapoldalt

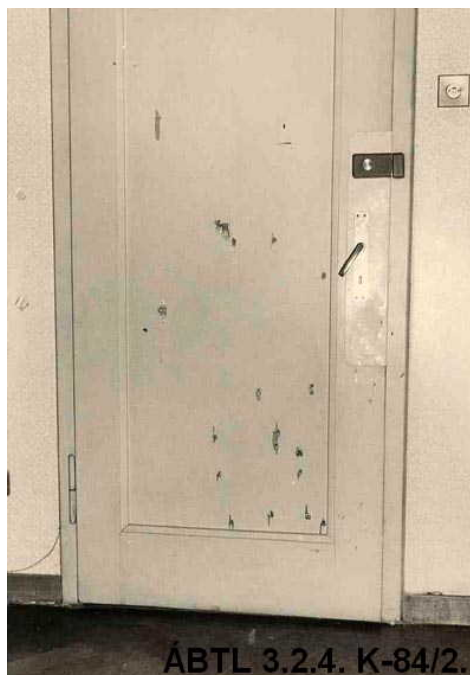
Kapják: 1 pld. II/3. Oszt.

1 pld. Közp. Táj.

1 pld. II/13. Oszt.

[*ÁBTL 3.2.5. O-8-128. 28–29. Géppel írt szöveg, a dokumentumon az alábbi szöveg olvasható: „Feljegyzés. Papp Endrére vonatkozó részletes anyag a „Berni követségünk elleni provokáció I.” c. kutató dossziében szerepel. A dosszié az irattárban K-3420 számon található. Bp. 1959. VIII. 25.”]*

7. Helyszínelési fotók: lövedéknyomok a követségen

[*ÁBTL 3.2.4. K-84/2. Fekete-fehér pozitív, 130x180 mm]*

10. Fényképillusztrációk a *Schweitzer Illustrierte Zeitung* 1958. augusztus 18-i számából: Marjai József Kurt Kessivel beszélget, Papp Endrét elkísérik a svájci nyomozók

Und anderthalb Stunden dauert die wilde Schießerei im Innern des Konzeipabüdes. Immer wieder erscheinen Mitglieder der Gesandtschaft an den vergitterten Fenstern und nehmen Fühlung mit der Polizei auf. Hier spricht sich der ungarische Gesandte, Minister Moricz, mit dem bayer. Kriminalkommissar, Kurt Kossä.

ABTL 3.2.4. K-84/2.

David Papp versucht Katz vor seiner Parteibasis zu retten, doch gelang es Kommissar Katz, Lammacher-Katz zu
den von diesem Verbrechen überführten und zur Lebenszeit verurteilten. Hier wird der 1939-1940, der sich
sicherhaft hielt, um überleben zu können, von der Polizei

ABTL 3.2.4. K-84/2.

[*ÁBTL 3.2.4. K-84/2.*]

¹ ÁBTL 3.2.4. K-84/2. A svájci magyar követség elleni támadás 4.

² *Die Woche*, 1958. augusztus 24. 20–21., *Schweizer Illustrierte Zeitung*, 1958. augusztus 18. 25–27., *L'Illustré*, 1958. augusztus 21. 21.

³ Mivel a Svájcban élő magyar emigránsok száma a forradalom leverését követően jelentős mértékben megnőtt, ezért a BM Politikai Nyomozó Főosztály hírszerző osztálya (II/5.) 1958 áprilisában a svájci emigrációs csoportok, személyek tevékenységének figyelemmel kísérése, ellenőrzése, ellenséges tevékenységük felderítése és megakadályozása érdekében „Svájci Magyar Emigráció” című objektum dossziét nyitott. ÁBTL 3.2.5. O-8-95/1-5. Hozzávetőleges adatokkal egy 1959. márciusi jelentés szolgál, amely szerint Svájc 1958 végéig összesen 13766 menekültet fogadott be. Svájcból 1117-en Ausztráliába, 624-en más nyugat európai országokba emigráltak. 1956 óta 328 gyerekszülés és 54 elhalálozás történt, 1437-en, pedig hazaértek Magyarországra. A svájci hatóságok által kimutatott statisztikai adatok szerint 1958. december 31-én 10534 magyarországi menekült tartózkodott Svájcban. A „rég” emigrációra vonatkozóan nem tartalmazott a jelentés adatokat. ÁBTL 3.2.5. O-8-95/1. Svájci Magyar Emigráció 58–59.

⁴ Bővebben: Gazdag Ferenc: A kommunista típusú konszolidáció szovjet modellje és a magyar 1956, nemzetközi aspektusok. In: Huszár Tibor–Szabó János: Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962. Zrínyi Kiadó, 1999. 7–42. Az ENSZ-hez Magyarország csak 1955-ben csatlakozott, amikor egy „csomagmegoldás” keretében egyidejűleg 16 új tagállamot vettek fel. Uo. 23.

⁵ ÁBTL 1.11.4. 312-274/2000. 2–8.

⁶ ÁBTL 3.2.5. O-8-95/1. Svájci Magyar Emigráció 80–82.

⁷ ÁBTL 3.2.4. K-84/1. A svájci magyar követség elleni támadás 22.o.

⁸ Az archivált személyi, csoport, figyelő, körözési, objektum, rendkívüli esemény, illetve az ellenőrző dosszié összefoglaló neve.

⁹ Papp Endre 1959. augusztus 15-én szabadult. Ekkor a svájci Külügyminisztérium rendőri készülséget rendelt el a berni magyar követség elé, de semmilyen atrocitás nem történt. Később Pappnak – egyetemi tanulmányainak folytatása céljából – az egyik berni egyetemen ajánlottak fel helyet. ÁBTL 3.2.5. O-8-95/1. Svájci Magyar Emigráció 21–22.

¹⁰ A következő kézzel írt kiegészítés olvasható a dokumentumon: „ezalatt Marjai követ”

¹¹ A következő kézzel írt kiegészítés olvasható a dokumentumon: „a követség épületébe”

¹² A következő kézzel írt kiegészítés olvasható a dokumentumon: „fél”

¹³ A következő kézzel írt kiegészítés olvasható a dokumentumon: „felszólította”

¹⁴ A következő kézzel írt szöveg olvasható a dokumentumon: „Erre nem került sor.”

¹⁵ A személyes adatok közzétételétől eltekintek.

¹⁶ Jelen dossziében a hivatkozott jelentés nem található.

¹⁷ A BM Politikai Nyomozó Főosztályának hírszerző osztálya.

¹⁸ Kézzel írt.

¹⁹ A különleges adatokat tartalmazó részt nem közlöm.

²⁰ A BM Politikai Nyomozó Főosztályának a postai küldemények operatív ellenőrzését végző osztálya.

²¹ A pontos cím közzétételétől eltekintek.

Jelentések tükrében

A Napi Operatív Információs Jelentéseket (NOIJ) 1979. január 2. és 1990. január 12. között készítették a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei, a III/I. (Hírszerző), III/II. (Kémelhárító), III/III. (Belső reakció elhárító), III/IV. (Katonai elhárító) Csoportfőnökségek, a postai küldemények ellenőrzését ellátó III/3. osztály és esetenként a szocialista tömb más elhárító szervezetei. Híryanagait a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkárságai Osztályának küldték meg (1983. második felétől ez Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság néven működött). A beérkezett alapjelentésekből itt állították össze a főcsoportfőnökség összefoglalóját. Ezek az információs anyagok a belügyi vezetés tájékoztatását látták el.

Az ún. összefoglaló jelentések végén zárójelben a jelentést küldő szervezet megjelölése található. Több alkalommal szerepel az egyes híryanagok előtt különböző kódjelzés, amely az információ megszerzésének módját jelölte (HMB: titkos megbízott, HMT: titkos munkatárs, HK: hivatalos kapcsolat, ASZA: állambiztonsági tisztek megállapításai, értesülései, TA: telefonlehallgatás, K/3: postai küldemények operatív ellenőrzése).

Válogatásainkban nem feltétlenül a teljes napi jelentést, hanem annak csak bizonyos pontjait közöljük. Nem a nyilvánosság szándékával szervezett események, magánbeszélgetések szereplőinek nevét monogramjukkal helyettesítjük.

A jelentések – elvileg legalábbis – egységes szempontrendszer alapján készültek, így megtudhatjuk belőlük, hogy az állambiztonság figyelme kikre és mire terjedt ki, az ország életének milyen momentumait tartotta fontosnak feljegyezni. Így néztek ki a nyolcvanas évek állambiztonsági tükrében. Ám a dokumentumok meglehetősen korlátozott horizontja arra is figyelmeztet, hogy azok inkább szólnak a nyolcvanas évekbeli politikai rendőrségről, mint magáról „az” évtizedről. Mindenesetre arra kiválóan alkalmasak, hogy a nyolcvanas éveket át- és megélők összehasonlíthassák: saját tapasztalataik mennyiben tértek el a hatalométól.

Orbán-Schwarzkopf Balázs:

1986. október: a harmincadik évforduló

Amikor a Google internetes keresőportálon beütöttem a „napi operatív információs jelentések 1956. október 23. 1986. október 23.” kifejezést, 516 találatot kaptam. (2006. október 26. első órájában). Meglepő eredmény ellenére (bár ismereteim szerint a megjelenő találatok nem jelentik feltétlenül azt, hogy ténylegesen ennyi cikk foglalkozik a címben említett témakörrel) úgy gondoltam, hogy érdemes bepillantani 1986. október 23. állambiztonsági vonatkozású forrásaiba.

Sok kutató nem szereti a Napi Operatív Információs Jelentéseket, mert azok hírszerűen, csak rövid kivonatot adnak — általában — az előző nap, napok legfontosabb eseményeiről. Sok esetben olyan egyszerű információkról van szó, amelyek más forrásokban (sajtó, eseményen résztvevők személyes elbeszéléseiben, más állambiztonsági iratokban, MSZMP pártanyagokban stb.) sokkal bővebben, részletesebben megtalálhatók.

A 30. évfordulóra már hónapokkal korábban elkezdődött a felkészülés, mind az állambiztonság, mind az ellenzék részéről. A belügyi szervek a legkülönbözőbb módszerekkel és intézkedésekkel megpróbálták elejét venni az általuk ellenségesnek tartott, szervezett és spontán cselekményeknek illetve szervezkedéseknek. Nyomon követték az ismert ellenzéki személyek tevékenységét, a nemzetközi sajtó képviselőinek mozgását, írásait, tudósításait, a tervezett külföldi és hazai megemlékezéseket, figyelték a forradalmi emlékhelyeket. A megelőző intézkedések kiterjedtek a — magát „fasisztának” valló — 15 éves iskolástól kezdve, a „beszélgetésekre” berendelt ismert, és kevésbé ismert ellenzékiekre, valamint azokra az objektumokra, melyek veszélyeztetve lehettek.

Az évforduló közeledtével a napi operatív információs jelentések terjedelme növekszik, külön fejezetet nyitnak az évfordulóval kapcsolatos híreknek, eseményeknek. Igyekeztek a legapróbb részletekig feltárni az ellenséges tevékenységeket, ezért látszólag jelentéktelen közlések is helyet kaptak bennük, mint például az Operettszínház öltöztetőjének magánbeszélgetése a színház szakszervezeti bizottságának titkárával.

A titkos informátorok, társadalmi kapcsolatok által adott jelzések számos demonstrációt, tüntetést, zavargást vetítenek előre, de ennek ellenére október 23-án Budapesten gyakorlatilag teljes nyugalom volt. Csak néhány esetben kellett intézkedést foganatosítani. Ez részben annak köszönhető, hogy számos vezető ellenzéki személyiséget a hatalom megfenyegetett, előállított, akik ezért inkább szűkebb körben, magánlakásokon emlékeztek a harminc évvel azelőtti eseményekre. Ugyanakkor utalást találunk arra vonatkozóan is, hogy az 1986. március 15-i események intették óvatosságra az egyre bővülő ellenzékét (a karhatalom a délutáni és esti órákban – sokak véleménye szerint – túlzottan határozott módon vetett véget a megmozdulásoknak), és talán az esős idő is otthon tartott néhány megemlékezni szándékozót.

A feszült helyzetet számos más intézkedés is tükrözte. Például a 2-es metró – robbantással járó – felújítását októberről novemberre halasztják, a BKV-nál készenlétbe helyezik az önkéntes rendőröket, és a Budapesti Elektromos Műveknél várható szabotázsakcióra hívják fel a belügyi vezetők figyelmét. A polgárok között olyan hírek terjednek, hogy erre az időszakra bezárják az ELTE Bölcsészettudományi Karát, hogy a műegyetemisták szervezkednek, vagy éppen a középiskolások független és semleges Magyarországot követelnek majd. Tüntetések lesznek – többek között – a Műegyetemnél, a Bem-szobornál, a 301-es parcellánál, de ezek mind-mind alaptalannak bizonyulnak. Csak néhány csendes megemlékező vonult az utcákra és adta tiszteletét a forradalom hőseinek.

Nemzetközi vonatkozásban talán az Ausztriában, ezen belül is a Bécsben tartott megemlékezés volt a legjelentősebb, de Európa számos nagyvárosában tartottak rendezvényeket, demonstrációkat a többnyire magyar származású szervezők. Számos ismert nyugati újság, rádió és TV-csatorna foglalkozott az 56-os magyar eseményekkel, szóaltatott meg külföldön vagy belföldön élő vagy tartózkodó forradalmárokat, disszidenseket és hazatérőket, ellenzékieket, szakértőket, az utca emberét.

Összességében tehát elmondható, hogy az 1956. október 23-i események 30. évfordulója viszonylagos nyugalomban telt, a hatalomnak még sikerült erővel kezében tartania az eseményeket és megakadályozni a nagyobb arányú zavargásokat. Az évforduló történéseivel kapcsolatban talán Krassó György fogalmazta meg a legjobb kritikát. Véleménye szerint „többé-kevésbé mindenki leszerepelt”.

A válogatáskor közvetlenül az évforduló napjaira és a kevésbé ismert eseményekre koncentráltam, emiatt nem került a válogatásba az év több jelentős történése: így például Nagy Gáspár versei miatt 1986. júniusában kipattant Tiszatáj-ügy, a demokratikus ellenzék által 1986. december elejére szervezett konferencia, vagy csak érintőlegesen esik szó az Inconnu-csoport 1987. január végén megnyitott „Harcoló Város” című kiállításáról.

Sok helyen magát az esetet, illetve a jelenséget tartottam fontosnak megemlíteni, ezért ezekben jelentésekben a neveket monogramokkal helyettesítettem: 2., 7., 8., 9., 10., 14., 17., 18., 22., 23.

Dokumentumok:

1. Az 1986. évi 172. számú összefoglaló jelentésből, 1986. szeptember 3.

7.

A szerv hírforrását az egyik ismerőse augusztus 19-én, Kővágóórsön elvitte Cs. [Cseh] Tamás előadóművész hétvégi házába, ahol megérkezésükkor mintegy 20 fős, értelmiségiekből álló csoport tartózkodott.

A beszélgetés során Cs. [Cserhalmi] György színművész arról beszélt, hogy a 30. évforduló alkalmából a „magyar hazafiak” október 23-án gyűlést tartanak a budapesti

Petőfi-szobornál. Elmondta továbbá, hogy amennyiben a rendőrség a gyűlés megtartását nem engedélyezi, akkor egy temetőben fognak koszorúzni. (A hírforrás a beszélgetés többi résztvevőjét név szerint nem ismeri.)

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget és a Fejér megyei RFK áb [állambiztonsági] szervét.

(III/IV)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 172-7-1986.]

2. Az 1986. évi 192. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 2.

1.

Dr. M. Z., Ny. Gy. és E. E., NSZK-ban élő emigránsok véleménye szerint Magyarországon lakásokon, baráti összejöveteleken kell megemlékezni 1956-ról, mivel „a rendőrség úgyszólván minden akciót, nem szabad kockáztatni egy március 15-ihez hasonló retorziót”.

Elmondásuk szerint a magyar külképviseleti szervek előtti felvonulásokat, tüntetéseket „a világon mindenütt” megrendezik, függetlenül a kormányok közötti kapcsolat milyenségétől. Hangsúlyozták: tudatában vannak annak, hogy az emigráns magyarság „könnyebb helyzetben van”, ezért minden lehetséges alkalmat megragad, hogy az évforduló kapcsán felhívja a figyelmet a múltira és a jelenlegi magyar helyzetre. Jelentős sikerként könyvelik el, hogy a magyar megemlékezésben szerepet vállalt Reagan, Bush, Strauss, több amerikai kongresszusi képviselő, szenátorok stb.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés:

- az operatív intézkedési tervben meghatározottak szerint folytatják az intézkedéseket;

- tájékoztatják a BM III/I Csoportfőnökséget.

(III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 192-1-1986.]

3. A BRFK III/A Alosztályának 1986. évi 127. számú jelentéséből, 1986. október 7.

3.

HMB. 12-14

Jelentette, hogy tervek szerint a BKV Metró kelet-nyugati vonalon az Astoria és a Deák tér állomás között 1986. októberében kezdik meg a pályafelújítást. Ennek során a Mecseki Ércbányászattól robbantási szakemberek segítségével robbantásokkal kívánják felbontani a vágány „beton ágyát”, több héten keresztül az éjszakai órákban. A robbantási műveletekhez az alagútban kb. egy hétre elegendő robbanóanyagot szükséges tárolni.

Megjegyzés:

Az ellenforradalom leverésének évfordulója időszakában nagyobb mennyiségű robbanóanyagot hozzáférhető helyen tárolni, az éjszakai órákban robbantásokat végezni nem célszerű.

Intézkedés:

Intézkedünk, hogy a munkálatokat novemberben végezzék el.

[ÁBTL 2.7.1. NOI], BRFK-127-3-1986.]

4. A BRFK III/A. Alosztályának 1986. évi 127. számú jelentéséből, 1986. október 7.

6.

ASZA

1986. október 2-án személyi felderítést végeztünk a Múcsarnok épülete előtt, ahol kb. 100 fős tömeg várakozott, hogy megtekintse Ács Miklós: „Sün és Grasz” c. amatőr filmjét.

Az épület előtt várakozó személyek közül 5 főn kb. 5 cm nagyságú jelvény volt. Amely fehéralapon fekete kontúrral a „nagy-magyarországot” [sic!] ábrázolta, a közepén egy „30”-as szám volt látható.

Megjegyzés:

Ács Miklós a BRFK III/III-A. Alosztály által 1984. VI. 17-én nyitott „Bujtogató” fn. [fedőnevű] b. ny. [bizalmas nyomozás] célszemélye volt. Zárás 1985. VI. 17. „F” do[sszié] nyitás.

Szerepel a 106/84. sz. napi jelentésben.

Az ismeretlen személyek — külső jegyeik alapján — feltehetően értelmiségi fiatalok voltak.

Intézkedés:

Az ismeretlen személyek kilétének felderítését operatív úton megkezdtük.

[ÁBTL 2.7.1. NOI], BRFK-127-6-1986.]

5. Az 1986. évi 196. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 8.

5.

A f. hó 3-i napi jelentésben szerepelt, hogy befejezéséhez közeledik az aláírásgyűjtő akció a „közép-kelet-európai kulturális és politikai ellenzék” közös felhívásához. Magyar részről eddig 20 ismert „ellenzéki” személy írta alá a felhívást, és számítanak Csurka István és Csoóri Sándor aláírására is.

A felhívás szövege a következő:

„A magyar forradalom évfordulóján

Harminc évvel ezelőtt, 1956. október 23-án munkások, diákok és katonák rohamozták meg a Rádió épületét, mert elégük volt a hivatalos hazugságokból, az igazságot akarták hallani, és hangot adtak követeléseiknek. A felkelők lerombolták Sztálin szobrát, és lerombolták a rendszer hitelét, amely a proletariátus diktatúrájának és a nép köztársaságának nevezte magát. Harcuk egyértelművé tette, hogy a magyar nép függetlenséget akar, demokráciát és függetlenséget. Hogy békében kíván élni, szabad és emberhez méltó társadalomban.

A magyar forradalmat, a kelet-berlini felkelést, a prágai tavaszt, a Szolidaritás nagy társadalmi mozgalmát Lengyelországban szovjet intervenció vagy hazai katonai erőszak fojtotta el. Harminc év alatt sokak számára könnyebb lett az élet; némelyek kimondják a véleményüket, és mégsem vetik börtönbe őket. A forradalmárok alapvető követelései azonban nem valósultak meg.

Felhívás

Az évforduló napján arra kérjük barátainkat szerte a világon, emlékezzenek velünk együtt a magyar forradalomra. Kijelentjük: közös akarattal küzdünk a politikai demokráciáért, országaink függetlenségéért, az öngazgatás elvére épülő pluralizmusért, a megosztott Európa békés egyesítéséért és demokratikus integrációjáért és valamennyi kisebbség jogaiért.

Hangsúlyozzuk: kölcsönösen támogatjuk egymást mai erőfeszítéseinkben egy jobb, szabadabb és emberhez méltó életért országainkban és az egész világon. Az 1956-os forradalom hagyománya és tapasztalatai: közös örökség és közös buzdító erő valamennyiünk számára.

Budapest – Prága/Pozsony – Varsó – Berlin, 1986. október 23-án”
Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják a felderítő munkát.
(III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 196–5–1986.]

6. Az 1986. évi 197. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 9.

5.

- Az ellenforradalom a 30. évfordulójával kapcsolatos megelőző munka keretében a szerv a közelmúltban figyelmeztető jellegű beszélgetést folytatott Kis Jánossal, Gadó Györggyel, Molnár Tamással és Bokros Péterrel.

Gadó figyelmeztetéséről az Amnesty Internationalnak már tudomása van. Gadó minden lehetséges orgánum védelmét kérni akarja.

A Molnárral és Bokrossal folytatott beszélgetésről „Pörge” [Haraszti Miklós] már tájékoztatta külföldi kapcsolatait. Feltételezik, hogy a „Harcoló város” c. kiállítás és pályázat valamennyi szervezőjét figyelmeztetni fogják, ezért az Inconnu „hivatalos nyilatkozatának” kiadását későbbre halasztották. Megjelentetését azokban a lapokban tervezik, melyekben a pályázatot meghirdették. A kiállítást az „anyaggyűjtés elhúzódnása” miatt november közepére halasztották

- „Vidéki” [Szilágyi Sándor] fn. célszemély, a repülő egyetem — így az október 20-ra tervezett 56-os megemlékezés — szervezője azt kérte kapcsolataitól, hogy a repülő egyetem vonatkozásában csak az ő jelzése után küldjenek hírt nyugatra.

- A nyugati riporterek, tudósítók száma és tevékenységük intenzitása a szokásosnak többszörösére emelkedett. Közülük többen kijelentették, hogy jelenlétük garantálja az „aktív ellenzékiek” védelmét.

- „Pörge” a kelet-európai ellenzékiek felhívásának aláíróit biztosította arról, hogy nemcsak a nyugati sajtó védi őket. Végszükség esetén az USA nagykövetség diplomáciai épületeiben is menedéket kapnának.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják a felderítő és megelőző munkát.
(III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 197–5–1986.]

7. Az 1986. évi 197. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 9.

11.

A BM III/I Csoportfőnökség információja alapján július 25-én jelentettük, hogy K. T. budapesti lakásán egy kb. 10 fős csoport beszélgetése során javaslatként elhangzott, hogy nyílt felhívással vagy szabotázsakcióval október 23-án este sötétségbe borítanak a belvárosi kerületeket vagy egész Budapestet.

A BRFK áb szerve jelenti, hogy kérésükre a Budapesti Elektromos Művek vezérigazgatója — a szokásostól eltérően — írásban fogja utasítani a vállalat illetékes vezetőit az október 20. és november 10. közötti időszak fokozott biztonsági intézkedéseire.

(BRFK)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 197–11–1986.]

8. Az 1986. évi 199. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 13.

11.

R. J. budapesti lakos arról tájékoztatta soproni hozzátartozóját, hogy különböző — meg nem nevezett — budapesti rock-klubok „Rocktóber 23.”-at szerveznek az ellenforradalom kitörésének 30. évfordulóján, amikor is „nagy balhé lesz Budapesten”, amelyen ő is részt akar venni. Tudni véli, hogy „a rendőrség kész ennek fogadtatására”.

Intézkedés: a küldeményt — állásfoglalás céljából — átadták a BM III/III Csoportfőnökségnek.
(III/3)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 199-11-1986.]

9. Az 1986. évi 199. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 1.

12.

B. A. 15 éves budapesti lakos arról beszélt a szerv kapcsolatának, hogy fasisztának vallja magát, és több, vele azonos nézeteket valló barátjával tagja egy csoportnak. Hely és időpont megjelölés nélkül arról is említést tett, hogy „az októberi évforduló kapcsán” összejövetelet terveznek.

Az információ forrása megbízható, tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget.
(III/IV)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 199-12-1986.]

10. Az 1986. évi 201. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 15.

4.

F. B. 21 éves budapesti szakmunkástanuló arról beszélt az iskolában, hogy október 23-án „rendezvény” lesz a budapesti Köztársaság téren, amely a November 7. téren és más helyeken folytatódik. Nevezett rábeszélte 3 tanuló társát, hogy vele együtt fotózzák az eseményeket, mert ő a fényképeket árusítani akarja.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget
(III/IV)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 201-4-1986.]

11. A BRFK III/A Alosztályának 1986. évi 136. számú jelentéséből, 1986. október 20.

5.

ASZA

Megbeszélést folytattunk a Budapest Közlekedési Vállalat önkéntes rendőri zászlóalj az önkéntes rendőri állomány állambiztonsági megelőző munkába való bevonása céljából. Az önkéntes rendőri állomány a kiemelkedő nemzeti ünnepek, rendezvények alkalmával jelzőszolgálatra, valamint a szentendrei és ráckevei HÉV vonalak járőrözésére jelentős erővel vehető igénybe. Az ellenforradalmi évforduló alkalmával október 23-án a metró mindhárom járatán üzemkezdéstől üzemzárásig látnak el szolgálatot. Továbbá a BKV személyzet nélküli áramátalakító gépjármű szervizcsoportja a főváros különböző területein lévő áramátalakítók ellenőrzései során tapasztalt, figyelmet érdemlő körülményeket soron kívül jelzik. A BKV Áramellátási Főmérnökség zavarelhárító

központjai folyamatosan fogadja a zászlóaljnál szolgálatot teljesítők jelzéseit. A felszíni jelentős BKV csomópontok diszpécser alközpontjaiban dolgozó önkéntes rendőrök is folyamatosan jelenteni fogják a figyelmet érdemlő jelenségeket. Megszervezik és szolgálatvezénylés alapján folyamatosan biztosítják a szentendrei és ráckevei HÉV vonalat és vonattároló időszakos, éjszakai órákban történő portyaszolgálatát.

Megjegyzés: Fenti feladatokat november 1-én, 4-én és 7-én is elvégzik

Intézkedés: Az önkéntes rendőrök állambiztonsági megelőző munka végrehajtásához szükséges ismeretekre való felkészítését elvégezzük. Tájékoztatjuk a BM III/II-11. Osztályt.

[ÁBTL 2.7.1. NOI], BRFK 136-5-1986.]

12. Az 1986. évi 206. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 22.

5.

Solt Otília ismeretségi köréből származó információ szerint a belső ellenséges elemek irányítói nem készülnek demonstrációra október 23-án, de „lakáson tartandó összejövetelekre lehet számítani” — mondták. Az információ nem ellenőrzött.

Intézkedés: jelentik a BM III/III Csoportfőnökségnek. (Tolna megye)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 206-5-1986.]

13. Az 1986. évi 207. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 23.

13.

Városszerte szinte rémhírszerűen terjednek különböző „információk” különböző október 23-i állítólagos diákmegmozdulásokról. Az előző pontokban jelentetteken kívül:

- középiskolás gyermekek október 23-án „Független semleges Magyarországot” jelszóval tüntetni fognak;
- az ELTE BTK-t 1986. október 22-től bezárták;
- többen tudakolták, hogy az ELTE ÁJK épületébe be lehet-e menni, mert úgy hallották, hogy be van zárva;
- október 23-án a műegyetemisták „banzájt” szerveznek.

Intézkedés: az információkat folyamatosan ellenőrzik. (III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 207-13-1986.]

14. Az 1986. évi 208. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 24.

4.

A Kozma utcai temető 301-es parcellájánál október 23-án 14.30 órakor megjelent kb. 15 személy — férfiak és nők vegyesen. Szétszéledtek a sírok között, és virágokat helyeztek el azokra.

Igazoltatták B. Á. 29 éves személyt, aki fényképfelvételeket készített a sírokról és a helyszínen parkoló szolgálati gépkocsiról.

A helyszínen megjelent ismeretlen személyek távozása után a terep három különböző pontján a szolgálatot ellátók ismert kivételű, öntapadós matricákat találtak, melyen Kossuth-címer, alatta Budapest, két oldalán 1956-1986 felirat látható.

Intézkedés: B. Á. Alapellenőrzését követően döntenek a vele kapcsolatos további intézkedésről.
(BRFK)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 208-4-1986.]

15. Az 1986. évi 208. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 24.

6.

Varsó két kerületében f. hó 16-án és 19-én egy kábeltelvíziós adó megzavarta a lengyel tv híradóját. A kalózkodó az alaplímsort elnyomva „Szolidaritás tv-adóként” jelentkezett be. A néhány perces „különprogramban” [sic!] bejelentették, hogy a „Szolidaritás” szakszervezet tovább él és működik, majd felolvasták az „1956-os magyar forradalom 30. évfordulója” alkalmából kiadott közös magyar, lengyel, NDK és Csehszlovák ellenzéki nyilatkozatot.

Az információ ellenőrzött

Intézkedés: tájékoztatták a BM III/III Csoportfőnökséget.
(III/I)

[ÁBTL 2.7.1 NOI], Összefoglaló jelentések 208-6-1986.]

16. Az 1986. évi 208. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 24.

10.

Az október 1. óta hazánkba beutazott nagyszámú nyugati újságírók, tv és rádióriporterek közül a szerv eddigi adatai szerint 26 fő vette fel a kapcsolatot az „ellenzék” aktivistáival /Kőszeg, Konrád, Eörsi, Haraszi, Kenedi, Bába, Dalos, Hegedűs, Kis, Rajk, Szilágyi, Solt, Csoóri, Csurka/.

(III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 208-10-1986.]

17. Az 1986. évi 209. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 27.

1.

A BRFK szerve jelenti, hogy a fővárosban — a korábban jelentetteken kívül — az alábbi információk keletkeztek október 23-án és 24-én:

- Z. I. 64 éves és fia, Z. A. 31 éves személy 23-án 13.29 órakor virágot helyeztek el a Petőfi-szobor talapzatára;
- K. Á. 23-án 13.40-kor a Petőfi-szobor előtt gyertyát gyújtott;
- S. I. T., G. L. és dr. S. M. Zs. nevű személyeket 23-án a délutáni órákban igazoltatták, mert gépkocsijaik belső visszapillantó tükrén nemzetiszínű szalag volt;
- Cs. E. 16 éves gimnáziumi tanuló 23-án 16.45 órakor nemzetiszínű zászlót helyezett el a Bem-szobornál;
- R. E. B. és R. D. D. brit állampolgárok 23-án délután a Bem-szobornál beszélgetéseket kezdeményeztek a járőrelőkkel, és figyelték a szolgálatot teljesítő rendőrök tevékenységét;
- K. P. 30 éves budapesti lakos 23-án 20.30 órakor mécesst gyújtott a Bem-szobornál;

- ismeretlen tettes 24-re virradóra a Kossuth téren feltörte a MÉM épülete mellett levő, a díszkivilágítási elektromos rendszerhez tartozó szekrényt; a biztosítékokhoz, vezetékekhez nem nyúlt – feltehetően megzavarták cselekménye közben.

Intézkedés:

- a fenti információkban szereplő személyeket igazoltatták, tevékenységüket megszakították;
- a Fővárosi Elektromos Művek rendszeres ellenőrzést végez.
(BRFK)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 209-1-1986.]

18. Az 1986. évi 209. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 27.

2.

F. hó 23-án az Operettszínház esti előadása közben O. K., a színház öltöztetőnője égő méccsessel jelent meg a társalgóban, ahol csak a színház szb-titkára [szakszervezeti bizottság] tartózkodott.

A titkár kérdésére, hogy mit jelent ez, az öltöztetőnő közölte, hogy ő így szokott ünnepelni, és neki az október 23-i évforduló ünnepnek számít. Közölte azt is, hogy ha a titkár feljelenti őt a rendőrségen, mindent le fog tagadni, hisz csak ketten voltak jelen. Az égő méccsést letette a társalgó egyik asztalára.

Az információ megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: előzetes ellenőrzést kezdeményeztek.

(III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 209-2-1986.]

19. Az 1986. évi 209. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 27.

13.

F. hó 23-án a délutáni órákban kb. 30 fő tüntetett Koppenhágában az évforduló alkalmából. A belvárosi felvonulást a rendőrség kísérte. A némán vonuló tüntetők egy magyar zászlót vittek magukkal, de nagykövetségünk épületét elkerülték.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget.

(III/I)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 209-13-1986.]

20. Az 1986. évi 212. számú összefoglaló jelentésből, 1986. október 30.)

1.

Krassó Györgynek a 30. évfordulóval kapcsolatos értékelése szerint „többé-kevésbé mindenki leszerepelt”:

- „Leszerepelt a kormány, mivel nem sikerült az a terve, hogy minden szépen, simán menjen, pedig annak érdekében, hogy a beengedett nyugati újságírók és televíziósok csak a szépet és a jót írják, még egy országgyűlést is tartottak. Ennek ellenére kénytelenek voltak különféle intézkedéseket alkalmazni az újságírókkal szemben.

- Leszerepelt az ellenzék, mivel még a szabadegyetemi megemlékezést sem tudták megcsinálni, csak később korrigálták valahogy, és ugyanakkor leszerepeltek a nyugati

tudósítók is , mivel mindenki ugyanazzal a 6-10 emberrel beszélgetett, és eszükbe sem jutott még néhány további 56-ost megkérdezni vagy megkeresni”.

Intézkedés: az operatív biztosítási terv szerint.
(III/III)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 212-1-1986.]

21. Az 1986. évi 216. számú összefoglaló jelentésből, 1986. november 5.

1.

A BRFK áb szerv által a jóváhagyott tervnek megfelelően folyamatosan végrehajtott helyszíni biztosítás során — az Országház, az MSZMP KB székháza, a Budapest Pártbizottság, a Szovjetunió és az USA magyarországi nagykövetsége, a Bem- és Petőfi-szobor környékén, valamint a szokásos kegyhelyeken — rendkívüli esemény nem történt, a megszokott körülményektől való eltérést a szerv nem tapasztalt.
(BRFK)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 216-1-1986.]

22. Az 1986. évi 216. számú összefoglaló jelentésből, 1986. november 5.

7.

A Petőfi szobornál november 4-én 19.10 órakor igazoltatták a B. Gy. P. debreceni bölcsészhallgatót, aki nemzetiszínű és gyászszalagokat viselt. Igazoltatása során zsebéből előkerült 3 db gyertya.

Intézkedés: szignalizálás céljából tájékoztatják a Hajdú-Bihar megyei RFK áb szervét.
(BRFK)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 216-7-1986.]

23. Az 1986. évi 216. számú összefoglaló jelentésből, 1986. november 5.

9.

J. T., a budapesti kanadai nagykövetség I. titkára egy beszélgetés során arról kért véleményt M. D-től, a budapesti francia nagykövetség II. titkárától, hogy történt-e valami a fővárosban október 23-án, mert — mint mondta — sürgős jelentésírási kötelezettsége miatt nem tudta figyelemmel kíséreni az eseményeket.

M. D. véleménye szerint a 30. évfordulón semmi látványos dolog nem történt; tapasztalta, hogy a máskor fegyvertelenül szolgálatot teljesítő rendőrök most fegyvert viseltek, és megerősítették a szovjet nagykövetség védelmét; a tüntetések elmaradásában szerinte az eső is szerepet játszott. A Bem téren — mint mondta — feltehetően voltak civil ruhás rendőrök és igazoltatások, de a Kossuth- és Petőfi-szobornál nem történt semmi.

M. D. legjelentősebb eseménynek a négy szocialista ország ellenzékének közös felhívását tartja, bár az ifjúság körében érdektelenség nyilvánult meg.

J. T. azzal búcsúzott el M. D-től, hogy információit „egy jó forrással” akarta megerősíteni. Az információ ellenőrzött.

(III/II)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 216-9-1986.]

24. Az 1986. évi 217. számú összefoglaló jelentésből, 1986. november 6.

1.

F. hó 4-én a nagykanizsai Hevesi Sándor művelődési házban, Görbe Nóra koncertén a kísérő „Első Emelet” együttes tagjainak dresszén 56-os számjegy volt. Ezt a koncert fiatal közönsége üdvözléssel fogadta.

Az együttes tagjai — a rendezők közbelépésére — a koncert második részére átöltöztek. Az információ ellenőrzött

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget.
(III/IV)

[ÁBTL 2.7.1. NOI], Összefoglaló jelentések 217-1-1986.]

Történeti Fotótár

Napjainkban megszorodtak a közgyűjtemények, magángyűjtemények fényképanyagaira támaszkodó nyomtatott kiadványok, folyóirat-publikációk és internetes közlemények. Az örvendetes tendenciát látva csak azt kívánhatjuk, hogy ezek között egyre gyakrabban találkozhatunk olyanokkal, amelyek a fotográfiákat, nem csupán az írott szöveg mellékleteként, egyfajta járulékos illusztrációként, hanem valóságos történeti forrásként, múltunk vizuális-dokumentumaként kezelik.

Mi is ezt a célt tűztük magunk elé. Publikációink egyszerre kívánnak szólni a fényképekkel elmesélt történetről, illetve a fényképek történetéről.

Rovatunkban a Történeti Levéltár fotóiból válogatunk. Ebbe a gyűjteménybe egyrészt a politikai rendőrség által begyűjtött, reprodukált, készített fényképek, másrészt a levéltár új szerzeményei tartoznak.

Müller Rolf:

A forradalom emlékalbuma

Múltunk egy adott eseményéről írott források, szóbeli visszaemlékezések, képzőművészeti alkotások, különféle régészeti leletek informálnak minket, ugyanakkor majd másfél évszázada számos esetben rendelkezésünkre áll az egyidejűleg rögzített képkocka. Tudjuk, miként a papírra rögzített szöveg, úgy a fényképek is manipulálhatók, mégis azt mondhatjuk, hogy egy fotó a múlt egy darabjának valóságos lenyomata. Az objektivitásba vetett hit a fotográfiák személyes és történeti értékét egyaránt emelte, emeli.

A fénykép nem egyszerűen forrás, hanem használati tárgy is, különböző funkciókat rendelnek hozzá, miközben számos olvasata, jelentésrétege képződik.

A fotók magán „felhasználása”: az emlékek felelevenítése, azok újbóli gondolati átélése, ezért raktározzuk el előszeretettel életutunk fontosnak vélt állomásainak, jeleneteinek vizuális lenyomatait. A személyes élmény ösztönözte képalkotás tárgya minden esetben a minket körülvevő emberi, természeti, vagy épített környezetet.

A történelem viharai következtében néha ez a személyes élmény egyben a társadalom, a nemzet közös történetének sorsfordító eseménye. A felvétel ebben az esetben már több mint magántörténelmünk képkockája, történeti forrássá válik, egy szélesebb kör által közösen megélt történet képi dokumentuma.

Elmúlt félszázadunk legnagyobb hatású eseménye az 1956-os forradalom és szabadságharc volt. Súlyát, jelentőségét az események formálói, szemlélői egyaránt érezték. Hazai és külföldi fotóriporterek napról napra rögzítették a forradalom „filmjének” képkockáit, amelyek aztán bejárták a világot, a külföldi lapok több oldalas képriportotokat közöltek az októberi-novemberi magyarországi eseményekről. Idehaza ellenben a forradalmi sajtó technikai, anyagi helyzetéből és a szerkezeti adottságaiból (nyugati mintájú képeslapok hiánya) következően csak kevés fotó-illusztrációval találkozhatott az olvasó. Ezt az információhiányos állapotot részben kompenzálta az utcát fényképezőgéppel járó amatőr-fotósok, fényképészmesterek tevékenysége, illetve az, ahogy felvételeik kézzől-kézre terjedtek. Sokan gyűjtötték, cserélték, majd kollegáiknak, barátaiknak, rokonaiknak mutatták be a forradalom vizuális történetének egy-egy darabkáját. Ugyanakkor arra is volt példa, hogy egy műteremmel bíró fotográfus boltja kirakatában helyezte el fényképeit, megosztva így a szélesebb közönséggel képi információit.¹

A fényképek hivatása a bukás utáni években sem szűnt meg. Nyugaton a forradalom emlékének hordozójává váltak, illetve egyfajta ellensúly-propagandát képeztek azzal a hivatalos ideológiával szemben, amely itthon az 1956-os eseményeket ellenforradalomként kezelte.²

Az '56-os fotók felhasználásának újabb fejezetét nyitotta meg a megtorlás időszaka.³ 1956 végétől a politikai rendőrség (Belügyminisztérium Országos Rendőr-

főkapitányság Politikai Nyomozó Főosztálya) nyomozói megkezdték a forradalom képi dokumentációjának összegyűjtését, a „bizonyító anyag” összeállítását. A jórészt a világsajtóban közölt fényképek reprodukálásán túl hajsza indult a hazai felvételek után. A Magyar Távirati Iroda munkatársai által fotografált képeket lefoglalták, de felkeresték boltjaikban a fényképészmestereket és minden olyan személyt, akiről tudomást szereztek, hogy az október-novemberi napokban fényképezőgépét használta. A begyűjtött/lefoglalt fotók a vizsgálatok, illetve az azokat követő perek során a politikai rendőrség kezében „az ellenforradalmi tevékenység” felderítésének, majd bizonyításának egyik hatásos segítőjévé, egyben a politikai *hatalom* eszközévé váltak.⁴ Az Európában majd százéves múlttal büszkélkedő bűnügyi személyazonosítás⁵ történetének a magyar forradalmat követő időszak önálló, szomorú fejezetét képezi.

Az állambiztonsági irattárba került '56-os felvételek legnagyobb kompakt gyűjteménye a 156 db fekete-fehér papírképet tartalmazó fényképalbum.⁶ Ismeretlen „szerkesztője” minden bizonnyal saját felvételeiből szerkesztette meg albumát, s ezeket egészítette ki mások fényképeivel. Egyrészt erre enged következtetni a felvételek méretbeli, minőségbeli eltérése: láthatóan házilag előhívott és kidolgozott képekről van szó, többségük 65x95 mm körüli, fényes papírra nagyított, illetve féltucatnyi nagyobb méretre vágott vintázs, ezekből egy 89x117 mm-es nagyítás a többitől eltérő matt papíron, hátulján kézzel írt feljegyzéssel. Másrészt a fotók megkomponálásában érezhető sajátosságok is több alkotót sejtetnek.

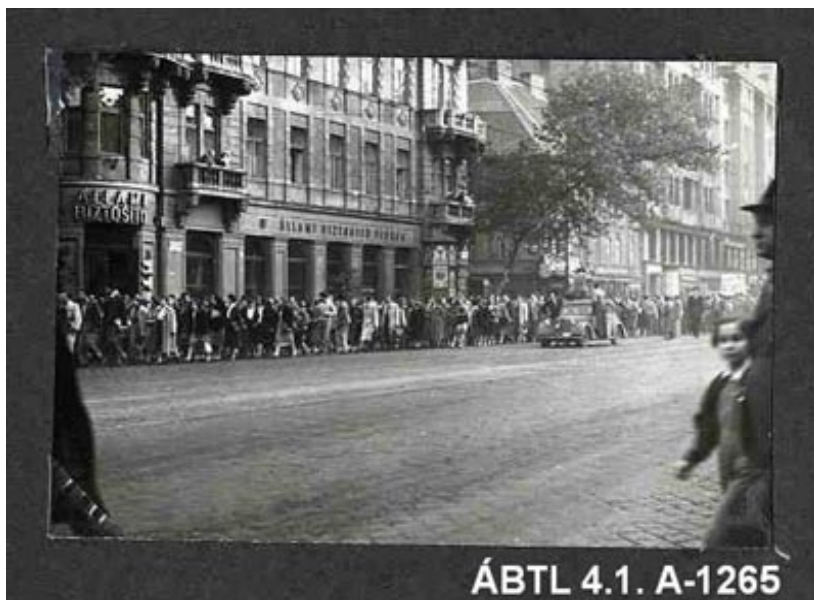
Mindjárt az album belső oldala gyönyörű példája az emlékező abbéli igényének, hogy az általa megélt eseményeknek, az 1956-os forradalom és szabadságharcnak, méltó emléket állítson.

A kézzel festett borítón a forradalom szimbóluma a Kossuth-címer látható, a babérágakat nemzeti és gyászszalag fonja egybe. A nagy műgonddal elkészített kezdőlap, s majd, mint az itt közölt válogatásban is látható, a fotók kronologikus és időnként tematikus csoportosítása, a képeit átgondoltan rendszerező személyről vallanak. (Az album alkotója a fekete fotókarton lapokra minden esetben több felvételt

ragasztott fel. Néhol az egész oldalt közöljük, bizonyos esetekben kiemelünk egy-egy felvételt.)

Az első 9 darab felvétel október 23-án a Károly körút – Bajcsy Zsilinszky irányában haladó egyetemistákat örökítette meg. Még ha a fotós a tüntetőktől távol helyezkedett is el – célja az volt, hogy minél jobban érzékeltesse a tömeg nagyságát – jól láthatók a lengyel-magyar barátságot éltető transzparenszek, sőt egy a felvonulókat filmező forgatócsoport is, mely gépkocsin kíséri a menetet.

A következő „tematikai rész” már az október 23. utáni napok eseményeit, elsőként a szimbólumrombolásokat eleveníti fel. Nyomon követhetjük a Sztálin szobor viszontagságait: szétdarabolásának stációját. A szobor ledöntése után sokan jártak csodájára a Felvonulási téren árválkodó, nemzetiszínű lobogóval kiegészített csizmáknak, amelyről aztán fényképek, filmfelvételek készültek. Az itt látható fotó nemcsak az „új forradalmi műalkotást” mutatja meg, de jól látható a tribün még sértetlen állapotban lévő dombormű sora is. További felvételek örökítették meg a még 23-án este a Blaha

Lujza térre vontatott korpusz leválasztott fejrészét. A torzó, illetve annak időközbeni díszítése ugyancsak nagy érdeklődésre tartott számot, nem véletlen, hogy egy adott időben, vagy kis időeltolódással többen is fényképezték ugyanazt a jelenetet. Híressé vált Rolf Gilhausennek a Stern fotóriporterének képe, amelyen látható, ahogy az útjelző táblával és egy odavonszolt vörös csillaggal feldíszített Sztálin-fejet körülvevő tömegből egy férfi kilép és megvetését nemcsak verbálisan mutatva ki, leköpi a szobor maradványt.⁷ A Történelmi Levéltár új szerzeményi anyagában ugyancsak található egy felvétel, ezen egy acélsisakot viselő tizenéves gyermek áll a szobor fején.⁸ Az albumba került kép (a lapon jobb oldalon lent) pedig nem sokkal a fiúcska „akciója” előtt/után készülhetett, hiszen a bábépszkodók között még feltűnik ugyanaz a napellenzős sapkát viselő, zakós férfi. Természetesen a szobor 56-os pályafutásának utolsó állomása, az Akácfa utca sem maradhatott ki a gyűjteményből. Még november első napjaiban is hallatszott a kopácsolás a Rákóczi út mellékutcájából, ahol feszítették, kalapálták a megmaradt részeket.⁹ Mindezt az szemlélődők, egy-egy emlékdarabkára áhítózők csoportjával övezve.

A gyűlölt jelképek elleni fellépésnek egyik másik jellegzetes formája a könyvégetés volt. Az október végi napokban a belváros számos pontján lángoltak fel a szocialista/szovjet irodalom-máglyái. Már 24-én füstölgő irathalmok borították a József körút elejét, a Szabad Nép székháznál, majd a Lenin körút és a Szófia utca sarkán kaptak fel a lángok, s ugyanez történt a Váci utcában is. A forradalom első óráiban elérte a népharag a Horizont könyvesbolt nagykörúti raktárát, majd az Astória környéki harcok lecsendesedésével a Kossuth Lajos utca és a Semmelweis utca sarkán álló bolt sem menekülhetett. Az október utolsó napjaiban folyt könyvégetésről 6 db felvétel árulkodik. A papírlapokban bokáig járó emberek mellett külön figyelmet érdemel egy különleges, beszédes pillanat: a lángok nyaldosta könyv halomból kitekint a nép nagy vezére. Portréja már körbeégett, de az utolsó leheletig tartja magát a végzetes tűzben.

A következő csoportba az október 25-ei Kossuth Lajos téri sortűz után és a Margit-hídnál fotografált képek tartoznak. A két eseménysort itt a fényképek minősége forrasztja egységbe. Vélhetően közel egy időben készültek, vagy lettek lenagyítva. A parlamenti felvételek kifejezetten életlenek, de így is felismerhetők a Rákóczi-szobor és a metróépítkezés felvonulási épülete mögött fekvő áldozatok. A sortűz utáni döbbszent pillanatai ezek, s a homályosság, a sötétség csak tovább fokozza a szomorú hangulatot. Talán a történeteket követő kábulat, vagy félelem remegtette meg a fotós kezét, aki nem figyelt a beállításra, a képek megkomponálására. Más volt a helyzet pár utcával messzebb a Margit-híd budai hídfőjénél. A negatív megkarcolódott és a nagyítás ebben az esetben sem sikerült túl jól, de a Liptay utcai ház erkélyéről fotózott távlati kép, mint kompozíció tökéletes. A hidat lezáró T-34-es harckocsikkal szemben meggyőző ellensúlyt képez a Przemysl- emlékmű. Már-már úgy érezzük: a bronzoroszlán bármelyik pillanatban megindulhat és szétkergetheti, vagy egy legyintéssel a Dunába sodorhatja a számbeli fölényben lévő vasszörnyetegeket.

ÁBTL 4.1. A-1265

A fotógyűjtemény nagyobb része (több mint 100 db felvétel) a pesti belváros jellegzetes forradalmi helyszíneit mutatja be, így – hasonlóan más 1956-os tematikájú fényképkollekciókhoz, szerzői felvételekhez – itt is csak kevés külvárosi és budai helyszínnel találkozhatunk. Éppen ezért 1956 nagy virtuális „képtárának” megbecsült részét képezik az ilyen ritkán megörökített pillanatok (mint pl. a szovjet T-55-ös páncélos a város külső övezetében, vagy a gyertyagyújtás a Szent Imre szobornál a Móricz Zsigmond körtéren október végén).

ÁBTL 4.1. A-1265

ÁBTL 4.1. A-1265

A forradalom napjaiban a pesti házak falán, kirakatokban, hirdetőtáblákon, fatörzseken megjelent rölapok, ragaszok, karikatúrák, festmények nagy tömeget vonzottak és a roncsokra pingált feliratoknak is szinte állandó közönsége volt. Több ilyen jellegzetes belvárosi életképet kapott lencsevégre az ismeretlen fényképész: „Ruszki haza! Sürgősen” olvasható a kilőtt szovjet csapatszállító járművön, „Generálozva”, „MEO I” krétafelirat látható egy másikon az Akácfa utcában. Más alkalommal az olvasásban megzavart férfi az exponálásakor a kamera felé fordult. A nem várt fordulat következtében a kép egy új hangsúlyos elemmel bővült. Eredetileg megválasztott tárgya a háttérben maradt, felismerhetően (az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem október 22-i nagygyűlésének 14 pontos határozata), az előtérben a véletlen szülte, „hívatlan” szereplője, ismeretlenül.

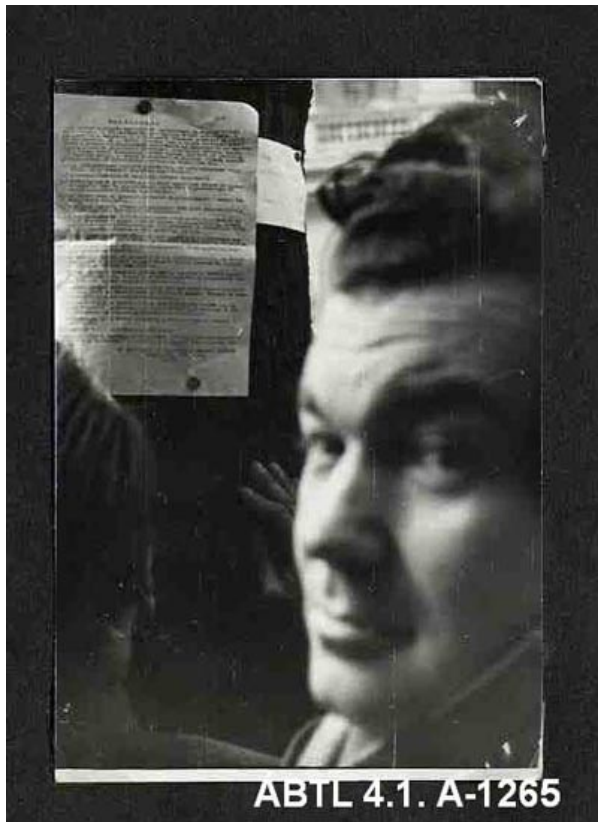

ÁBTL 4.1. A-1265

ÁBTL 4.1. A-1265

ABTL 4.1. A-1265

A harcok lecsendesedésével a főváros lakossága ellepte a körutakat, az emberek beszélgettek, információkat cseréltek egymással, bámulták a sérülést kapott házakat, meggömbült fémhalmazzá vált harceszközöket, a lángoló járműveket. Újra megindult az élet. A kényszerpihenőre ítélt Múzeum körüti villamosok mellett tömeg kígyózik és a Corvin köz felkelők egy csoportja időt szakíthat az újságolvasásra.

ÁBTL 4.1. A-1265

ÁBTL 4.1. A-1265

Az emberek szöba elegyedtek a forradalom mellé állt honvédekkel és gyakran a szovjet kiskatonákkal. A Kossuth-címerrel, nemzeti zászlóval megjelölt tankok körül kialakuló embertömeg mindennapos látvány volt. Itt egy magyar honvéd a tank körül csoportosuló járókelők tömegéből kiemelkedve, mintegy fittyet hányva a körülötte csoportosulókra, nagy nyugalomban olvassa az Obersovszky Gyula lapját, az *Igazságot*.

A „pesti utca” nemcsak a nyugodt, békés, sokszor megmosolyogtató pillanatok helyszíne volt, hanem tere a borzalomnak, az emberi és anyagi pusztulásnak. Ennek megfelelően az album is a város sebeinek: a belövést kapott lakóházaknak, a széttroncsolódott járműveknek, a kilőtt harceszközöknek és az áldozatoknak: a temetetlen, mésszel leöntött, összeégett halottaknak a sajnálatosan gazdag képi-dokumentációja.

A megrázó képek sorozatából külön figyelmet érdemel, egy a harcok fiatal áldozatáról készített fotó-összeállítás, amely mellé kézzel írt lap került, rajta Szentkúti Ferenc a pesti srácnak emléket állító hőskölteménye.

Egy pestisrác:

Te napközibers nevelkedett apró kamasz,
Te kinek élete mindössze, vagy tizenöt sivar tavasz.
Te, kiből már az á,b,c.-vel tanult az ideológiát,
a sávját fankok vad tüzébe, szentel a szabadság dokit,
a fankok acélpáncélzatában sem remegett meg nyergekzed,
Bátran markoltad meg a géppisztoly nyelet,
És sártod rajuk a fűzet.
Kicsiny síved lóna összeresztent,
De lábod bátran szaladt,
Kézedből biztos íben repült,
A berrines palack.

Te pestisrác, Te hősök hőse,
Ontottad drága véredet,
S a kintok szent szabadságban,
Megkaptad érte bérédet.
Te kicsiny bajtárs! esküszünk!!
Hogy megvédjük ad a drága bért,
Nert nem lehet, hogy kicsiny síved,
Miába ontó anyagi drága vért.

Te pestisrác!
Te napközibers nevelkedett apró kamasz,
Te kinek élete mindössze vagy tizenöt sivar tavasz,
Te kinek a drága életet, hazáért így adtad oda.
Amíg magyar él a földön, nem feledünk el seha.

ÁBTL 4.1. A-1265

ÁBTL 4.1. A-1265

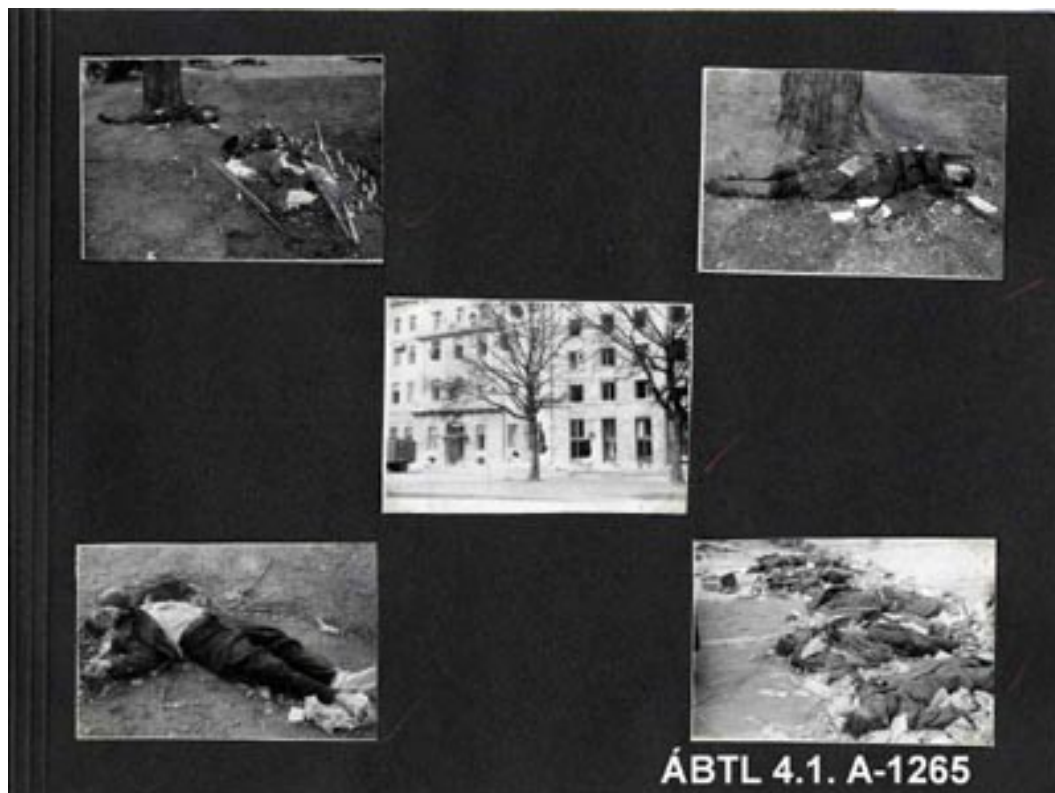
A versben megidézett pesti srác pár oldallal később eleven, kissé megfáradt harcosként tekint ránk. A gyűjtemény talán legnagyobb hatású fotóján egy középiskolás korú fegyveres áll a József körúton, balra mögötte a Kilián laktanya leomlott sarka és a legvéresebb harcok színhelye, a Corvin-köz bejárata látható. A teljes fegyverzetben lefotografált fiatal elmosódott vonásainak „köszönhetően” az ismeretlen pesti srácot eleveníti meg, egyfajta vizuális emlékműve a forradalom és szabadságharc névtelen hőseinek.

A kis- és nagykörút romos épületeit (az Astóriánál, a Kálvin téren, a Blaha Lujza téren, a Baross utcánál, a Corvin köznél) a Szabad Magyar Rádió homlokzatát, a leomlott Divatcsarnokot igaz, majd minden 56-os amatőr fotós megörökítette, mégis így csokorba kötve a mérhetetlen pusztítás, a város szenvedésének mementójaként állnak előttünk.

Az épített környezet romlásának képsorait meg-megszakítják az utcán fekvő halottokról, illetve az október 30-ai Köztársaság téri eseményekről készített fényképek (ez utóbbiak 30 feletti darabszámban). A gyűjtemény utolsó lapjait pedig már teljes egészében az ostromot követő lincselés áldozatairól és a pártházról készített fotók uralják, kiegészülve a szovjet katonák összeégett, mésszel leöntött tetemeit bemutató felvételekkel. Ezek a kollekció sajátos (záró)fejezetét képezik, valamelyest el is különülnek így a forradalom többi képkockájától.

Végül pedig egy felvétel: a levert város távlati képe. Nem más, mint a bukás, a forradalom eltiprásának jelképe. A (valószínűleg) november 4. után Csepelről felszálló füstfelhő a város felett gászlepelként terül szét.

Ez a gyűjtemény nem az egyetlen, a forradalom napjaiban, vagy azt követően összeállított fényképalbum. Hasonló található a Budapest Fővárosi Levéltár (BFL) őrzésében. A MÁVAG-nál dolgozó Fettich László a saját maga és munkatársai által készített felvételeket egy nagyalakú kockás füzetbe ragasztotta, s ezeket aláírásokkal látta el. Ez egyrészt 148 db, többségében a VIII. kerületi harcok színhelyeit megörökítő felvételt, másrészt egy százas darabszámú röplap és kiáltvány gyűjteményt tartalmaz. Fettichet 1957. január 23-án tartóztatták le izgatás vádjával, az albumot pedig bűnjelként használták fel perében. (A Budapesti Fővárosi Bíróság 1957. június 19-én 1 évi börtönbüntetésre ítélte.) Hasonló sorsa jutott a műegyetemisták gyűjteménye is. A forradalom idején mérnökhallgatók egy csoportja gyűjtőakciót végzett, amelynek során nagy mennyiségű fényképfelvétel került birtokukba. Később Beke Tibor építésmérnök hallgatónál folytatott házkutatás során 133 darabot ezekből lefoglaltak. A dokumentumgyűjtésben résztvevőket (Bekén kívül többek között Széll Sándor műegyetemi tanársegédet, illetve Teuchert Józsefet, a Hunnia Filmstúdió gyártásvezetőjét) példátlan szigorú büntetésben részesítette a fővárosi bíróság.¹⁰

Míg a BFL-nél lévő gyűjtemények „története” ismert, addig az itt fellapozott album eredetéről, készítőjéről, „felhasználásáról” egyelőre semmit sem tudunk. Egyetlen árulkodó nyom maga a jelezet: A-1265, azaz az ún. A-sorozatba, az állambiztonsági munka háttéranyagai közé sorolták. Azonban ellentétben az állambiztonság által összeállított képes dokumentumgyűjteményekkel, ez személyazonosításra alkalmatlan volt, hiszen a kis méretű nagyításokon csak nehezen ismerhetők fel a jelenlévők (kivétel talán csak a röplapolvasó férfi) és az ideológia harcban is hatásosabbnak bizonyultak a többnyire nyugati lapokból és filmfelvételekből reprodukált felvételek, amelyek a szereplőiket jól láthatóan, riportszerűen, az „ellenforradalmi” cselekményük közben mutatták be. A legvalószínűbb, hogy terhelő bizonyítékként foglalták le egy nyomozás során, s tulajdonosát – amennyiben fel tudták deríteni személyét – bizonyosan nehéz helyzetbe sodorta. A forradalom után félve a következményektől sokan megsemmisítették negatívjaikat, elégették papírképeiket. A sors furcsa fintora, hogy ez az értékes gyűjtemény talán éppen a politikai rendőrség dokumentumok utáni hajszájának következtében maradt fenn, maradt meg épségben.

Az albumot övező sok kérdőjel ellenére egy bizonyosságunk lehet: készítője elérte célját. Miközben az 1956-os forradalom és szabadságharc történetét az általa megélt események képkockáival mesélte el, emléket állított, amely fél évszázad múltán is emlékezésre készíti mindazokat, akik fényképeit „olvassák”.

¹ Egy vizsgálati dossziében olvasható, hogy Reich Jenő János budapesti fényképészmaster 1956. október 23. és november 4. között üzletének kirakatában több, írott megjegyzéssel (mint pl. „A Köztársaság téri Pártház rémtettei”, „Népítélet a Köztársaság téren”) ellátott fényképet helyezett el. ÁBTL 3.1.9. V-143269/1. 29–30, 87–88.

² Gondolhatunk itt olyan kiadványokra, mint a *Hungary's fight for freedom* (New York Post, 1956) és a *Remember Hungary 1956* (Alpha Publications, 1975).

³ Az '56-os fotók felhasználásának csoportjairól: Sümegi György: A fotóhasználatról a börtönrajzokig. Forradalom képekben – avagy a képek forradalma? *Rubicon*, 2002. 11–12. sz. 48–53. Uő: Az 1956-os fotók használatáról. *Fotóművészet*, 2003. 1–2. sz. 137–141.

⁴ Lásd bővebben Müller Rolf: A megtorlás fényképei c. előadásának (Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956-ban c. konferencia, ÁBTL 2006. május 2.) írott változata, megjelenés alatt hasonló című konferencia kötetben.

⁵ Lásd Hans-Michael Koetzle: *Képek és történetük 1. 1827–1926*. Budapest, Vince Kiadó, 2003. 88–97., Bogdán Melinda: A rabosító fénykép. A rendőrségi fényképezés kialakulása. *Budapesti Negyed*, 2005. 47–48. sz. 143–165.

⁶ Röviden ismerteti: Sümegi György: A Történeti Levéltár 1956-os fényképei. In: *Fényképek 1956*. Írta és összeállította Müller Rolf és Sümegi György. Budapest. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2006. XIII–XIV.

⁷ Lásd *Remember Hungary 1956* i. m. 23.

⁸ *Fényképek 1956* i. m. 18.

⁹ Lásd az *Igazság* 1956. november 2-i számának 4. oldalán olvasható rövidhíreit.

¹⁰ Csiffáry Gabriella: Budapest Főváros Levéltárának „veszélyes” képei. c. előadása a 2006 március 23–24-én Miskolcon az '56-os fotók magán- és közgyűjteményekben c. konferencián. Írott változata hasonló című konferenciakötetben megjelenés alatt. A felvételekből válogatást közöl: Jobbágyi Gábor: *Szigorúan titkos emlékkönyv 1956*. Budapest, Szabad Tér, 1998., illetve lásd még Képek a „gyűlölet” felkeltésére. Fettich László fotógyűjteménye és büntetése. In: *Naplók, interjúk '56-ról*. Összeállította és szerkesztette Sümegi György. Budapest, Enciklopédia, 2006. 161–164.